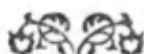

Мухтор Худойқулов

СИНДВОДНИНГ
ЯНГИ
САРГУЗАШТЛАРИ

(Замонавий эртақлар)

ТОШКЕНТ
«ЧУЛПОН»
НАШРИЁТИ

84(55)6

Муҳаррир **ШОҲИДА СОАТОВА**

Езувчи Мухтор Худойқулловнинг ушбу китобида яхшилик билан ёмонлик, олижаноблик билан пасткашлик, мардлик билан қўрқоқлик, эзгулик билан ёвузлик ўртасидиги азалий жанг қаламга олинган.

Муаллиф бу мавзунини қадимий «Минг бир кеча» эртаклари қаҳрамони бўлмиш Синдбоднинг янги саргузаштлари шаклида ифода этади. Китоб етти эртакдан иборат бўлиб, бу замонавий эртакларнинг ҳар бирида турли саргузашт, турли воқеалар ҳақида ҳикоя қилинади, шу билан биргаликда турли хил иллатларга қарши кураш тасвирланади.

HD.34630
3

Ўз 2
X 87

Худойқулов М.

Синдбоднинг янги саргузаштлари: (Замонавий эртаклари/Муҳаррир Ш. Соатова.—Т.: «Чўлпон» нашр., 1998.— 104 б.

X $\frac{4803620202-21}{360(04)-98}$ — 23 — 69

ISBN 5-8250-0542-0

© Чўлпон нашриёти, 1998 й.

СЎЗ БОШИ

«Бир бор экан, бир йўқ экан...» Болаликда бу сеҳрли сўзларни эшитмаган, унга жон қулогини тутмаган, оҳанрабодай тортиш кучига бўйин эгмаган ким бор? Бу сўзлар худди кўз илғамас мовий уфқлардан келаётган ажиб най садосига ўхшайди, сизни олис-олисларга, чеки йўқ фазоларга чорлайди. Бу сўзлар худди жўшқин дарё сувларига ўхшайди, сизни гўзал соҳиллар, ямшил кенгликларга элтади... Бу сўзлар афсонавий семурғ қушининг қанотларига ўхшайди, сизни кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ғаройиб ўлкаларга кўтариб учади... Бу сўзлар «сим-сим»га ўхшайди, тилга олиниши билан ғалати ғор эшиги очилади, девлар, аждаҳолэр, турли-туман маҳлуқларга дуч келасиз, қароқчилар билан учрашасиз... Бу сўзлар қадим-қадим тарихнинг дарвозасига ўхшайди, кўз олдингизда ўтган аждодлар тирилади — ботирлар ёвга қараб қилич сермолди, паҳлавонлар кўкрак кериб ҳарб-зарб майдонига чиқади, ёвузлар мағлуб бўлади, мардлар ғолиб келиб муроду мақсадларига етадилар.

«Бир бор экан, бир йўқ экан...» Ҳа, бу сўзларда ҳикмат кўп: қачонлардир, ўша замонлар бўлган, энди эса йўқ... Қачонлардир шу одамлар бўлган, энди эса йўқ... Вақт ўтади, замонлар ўтади, бир пайтлар келиб сиз билан биз ҳақимизда ҳам, давримиз ҳақида ҳам ана шу сўзлар билан бошланувчи эртаклар тўқилади...

Мен ҳам болалигимда бу сўзларни кўп эшитганман. Раҳматли бувим ажойиб эртакчи эдилар. Узоқ тунлари у айтган «Ёрилтош», «Тоҳир-Зухра», «Маликаи Дилором» ва яна жуда кўп эртакларни киприк қоқмасдан тинглардим. У

гайтлар ҳам энди ширин бир эртақ бўлиб қолди... Мана энди эртақ айтиш навбати ўзимизга келди. Уғил-қизларимизга, энди эса набираларимизга эртақ айтаямиз. Ҳозирги замоннинг болалари бошқача: уларга ҳар қандай эртақ ҳам тўғри келармайди, албатта янғисидан бўлсин, дейишади. Ҳар кун янги эртақни қаердан топасиз, беихтиёр ўзингиз тўқишга тушасиз. Худди «Минг бир кеча»даги Шаҳризодга ўхшаб бир эртақка иккинчисини улаб кетишга тўғри келарди. Болаларим саргузаштли эртақларни ёқтиришарди, шунинг учун уларга кўпроқ денгиз сайёҳи Синдбод ҳақидаги эртақларни айтиб берардим, китобдагиси тугагач, ўзим тўқирдим, ҳар кун битта янғисини ўйлаб топишга мажбур бўлардим. Бу туркумда тўқилиб айтилган эртақлар чамамда юздан ошиб кетди-ёв...

Бугун мен ҳурматли ўқувчиларга ана шу эртақлардан бир қисмини — етти сайёҳату саргузаштни тақдим этмоқчиман. Келинлар, ҳаммамиз биргаликда довларак денгиз сайёҳи Синдбод сузган уммонлардан сузиб, у юрган йўллардан юрайлик-чи. Унинг кимлигини унутган бўлсангиз биринчи эртақни ўқиб кўринг, кейинги — янги саргузаштларни эса сизга ўзим айтиб бераман. Қани, азиз дўстлар, кетдик! Шундай қилиб:

«Бир бор экан, бир йўқ экан, қадим замонларда Синдбод деган бир одам бўлган экан...»

Биринчи саёҳат

Шундай қилиб, қадим замонларда, Арабистон томонларда Синдбод деган бир одам яшаган экан. У — ёш, ғайрат — шижоатли экан, отаси бой-бадавлат бўлиб, ўғлига кўпгина молу дунё, ер-сув, ҳовли-жой мерос қолган экан. Лекин Синдбод шунчаки еб-ичиб оёқ узатиб яшашни, беҳуда умр ўтказишни ёқтирмабди. Ҳамма нарсага қизиқувчи, ерга урса кўкка сапчийдиган йигит узоқ-узоқларга саёҳатга чиқишни хоҳлаб қолибди. Қариндош-уруғлари уни бу йўлдан қайтаришга кўп уринишибди. Аммо Синдбод — арслон изидан қайтмас, йигит — сўзидан деб, денгиз саёҳати тараддусига тушибди. Уй-рўзгор, ер-сувларини сотиб ўзига зарур маблағ йиғибди, сўнг бир кемага ўтириб, «ҳайё-ҳуйт» деганича йўлга равона бўлибди.

Синдбодларнинг кемаси денгизда узоқ сузибди, уммондан-уммонга ўтибди. Йўл-йўлакай соҳил бўйидаги қанча шаҳарларда тўхтабди. Саёҳатчи не-не жойларни кўрибди, табиат яратган ажойиб мўъжизаларни томоша қилибди, бир-биридан бошқача манзиллар, бир-биридан гўзал шаҳарлар билан танишибди. Кўрган дарё, ўтирган бўйра, деганларидек, у саёҳат қилган сари онги тиниқлашиб, билимига билим, идрокига идрок қўшила борибди.

Кунлар кетидан кунлар ўтибди. Синдбодларнинг кемаси уммондан чиқиб поёни йўқ баҳрул муҳитга қараб сузибди. Кўнгли очиқ саёҳатчи йигит кемадаги денгизчилар билан танишиб олибди. У айниқса икки кемачи билан апоқ-чапоқ бўлиб кетди. Улардан бири — узун бўйли, қирра бурун, сочлари жингалак, кўзлари қора, нигоҳлари ўткир йигит бўлиб, ҳамма ишни шаҳдамлик билан бажарар, жуда доворак эди. Абулборий исмли бу йигитни Синдбод Қўрқмас кемачи деб атай бошлади. Иккинчи танишгани эса наст бўйли, бақаловдан келган, тепакал, бақакўз, пучуқ йигит эди. У ҳамма иш-

ни шошмасдан, имиллаб бажарар, ҳар бир нарсага қўрқиб, ҳадиксираб қарарди. Синдбод асли исми Абулҳасан бўлган бу йиғитга ўзича Қўрқоқ кемачи деб ном қўйди. Улар гоҳ-гоҳ суҳбатлашиб туришар, иши кўп кемачилар қўллари сал бўшади дегунча Синдбоднинг ёнига келиб, кўрган-билганларини сўзлаб беришарди. Оқ кўнгил саёхатчи уммонларда узоқ сузиб, кўп нарсаларни бошларидан кечирган бу кемачиларга ҳам маъқул тушган эди. Йўлга чиқсанг йўлдошнинг бўлсин, деганларидек Синдбод ҳам сафарда бундай йўлдошлар ортириганидан хурсанд эди.

Кемадаги йўловчилар орасида Абулҳарис деган савдогар ҳам бўлиб, у ўзини ҳаммадан баланд тутар, ўз бойлигига молч дунёсига мағрур эди. Абулҳарис қайси шаҳарга бормасин ўзини савдо-сотикқа урар, бирини икки қилмагунча тинчимас эди. Синдбод кемада у билан бир-икки мулоқотда бўлди-ю, савдогарнинг такаббурлиги кўнглига ўтиришмади Аммо кемага тушганининг жони бир, деганларидек, улар гоҳ-гоҳ рў-пара келишганда саломлашишар, уёқ-буёқдан суҳбатлашган бўлардилар.

Кунлардан бир куни уларнинг кемаси бепоеъ сув юзида елкашларини ёзганича енгил сузиб борарди. Кеманинг ўқ устуни устида атрофни кузатиб бораётган Қўрқмас кемачи бирдан: «Ер! Ер!» деб қичқирди. Ҳамма у кўрсатган томонга қаради: узоқда, уфққа яқин жойда қандайдир қора нуқта кўзга ташланарди. Унинг ерми, бошқа нарсани эканлигини билмиш қийин эди. Кема дарғаси ташвишга тушиб қолди, унинг ҳисоб-китобига кўра бу жойларда қуруқлик бўлмаслиги керак эди. Тажрибали дарға нимадандир гумонсираб қолди. Унинг шубҳаланишига Қўрқоқ кемачи ҳам қўшилди. «Бу нотаниш жойга яқинлашмай қўяқолайлик!» — деди у ташвиш билан. Аммо тепадаги Қўрқмас кемачи: «Мен ерни кўряпман, бу — орол. Ана, дарахтзорлар ҳам кўриняпти», — деб хабар қилди ва бу сирли оролга боришга даъват этди: «Олга!» — деб қичқирди. Синдбод ҳам бепоеъ баҳрул муҳит ўртасидаги бу нотаниш оролни кўриш иштиёқига тушди. Оролнинг дарагини эшитган савдогар Абулҳарис ҳам шошиб қолди: «Кемани ўша ёққа бурақолайлик, оролдагилар билан савдо-сотик қилиб, кўп пул ишлаш мумкин», — деб даргани кўстади у. Кемачилар бошлиғи ҳам бир оз тарадудланиб тургач, бу фикрга кўнди. Чунки кема бир неча ҳафтадан бери чеки йўқ сув устида сузар, ундаги озиқ-овқат, чучук сув тугай деб қолган, кемачилар ҳам хийла чарчашган эди. У кемани орол томонга буришни буюрди ва кўп ўтмай улар соҳилга яқинлашиб келиб, лангар ташлашди. Кемачилар қирғоққа кўприк қўйишди, йўловчилар бирин-кетин қуруқликка ўтишди. Орол кўм-кўк дов-дарахтлар ўсган, ҳаммаёғини ўт-ўланлар қоплаган, анвойи гуллар очилган, шохларида қўшлар сайраган қумлоқ жой экан. Кўп кунлик сузишдан толиқ-

қан йўловчилар оролнинг бу ажойиб манзараларидан ҳайратда қолишиб, турли томонларга таралиб, соя-салқинларга ўзларини уришди. Синдбод ҳам дўстлари Қўрқмас ва Қўрқоқ кемачилар ҳамроҳлигида оролни томоша қила бошлади. Уларга савдогар Абулҳарис ҳам қўшилди. У оролда одам бормикин, савдо-сотиқ қандай бўларкин, деб атрофга алангларди. Аммо оролда одам зоти кўринмасди. Сайёҳлар сал нарига юришгач, мевалари шиғил пишиб ётган хурмо дарахти олдидан чиқиб қолишди. Хурмонинг мевалари кўплигидан шохларни эгилиб, ерга тегай деб ётарди. Улар ҳил-ҳил пишган хурмолардан тўйгунча ейишди, сўнг яна бошқа ажойиботларни кўриш учун нарироққа юришди. Фақат Қўрқоқ кемачи билан Абулҳарис хурмонинг остидан жилишмади. Қўрқоқ кемачи меваларни тўхтамай туширар, савдогар эса халтасига териб оларди. Абулҳасан аслида томоққа ўчроқ эди. Кемадалигида ҳам доим ниманидир кавшаб юрар, нуқул мешдек қорнини тўйгазиш дардида бўларди. Унга хурмо жуда ёқиб қолган, ерга эгилган мевалари тугагач, энди юқоридаги шехларга тармашганча дарахтининг устига чиқиб олган эди. Абулҳарис эса хурмони ўзи эмасдан кўпроқ териб сотиш дардида эди. «Бу очофатлар ҳали-вери тўйишмайди, хожам, юринг, биз кетдик», — деди Қўрқмас кемачи Синдбодга. Улар оролнинг ичкарироғига киришди. Бу ерда кичик бир ариқчада ниҳоятда тиниқ сув жилдираб оқиб ётарди. Сайёҳлар ундан ичиб, ташналикларини қондиришди. Улар кичик бир майдончага чиқишганда Қўрқмас кемачи бирдан таққа тўхтаб қолди: «И-е, менинг бекор юришимни қара! Ахир, бир ойчадан бери кемада бўлиб, кийимларим жуда кир бўлиб кетди-ку, шуни ювиб олсам-чи», — дедию кемадан ёғоч тоғсра, мис идиш олиб келиб, қумлоқ сайхонликда ўт ёқиб, сув иситишга тутинди. Синдбод эса ниҳоятда толиққанидан бундай ишлардан эриниб, ўзини нарироқдаги бир дарахтининг соясига ташладию уйқуга кетди.

Тўсатдан Синдбоднинг остидаги ер қаттиқ ларзага келиб, қимирлай бошлади. Бундан даҳшатга тушган Синдбод сакраб уйғондию бир неча дақиқа нима гаплигини тушунмасдан қарахт бўлиб туриб қолди. Ер тинмасдан тебранар, дарахтлар гурсиллаганича бир-бирларининг устига ағанар, ҳаммаёқ ола-ғасир, қий-чув овозларга тўлиб кетган эди. Қирғоқ томондан дарғанинг ваҳимали овози эшитилди. У: «Эй, йўловчилар, тезроқ кемага чиқинглар! Бу — орол эмас, катта балиқ экан, ҳозир сув остига шўнғиб кетади! Тезроқ кемага!» — деб бақирарди. Синдбод сакраб ўрнидан турдию ўша томонга югурди. Йўлда юваётган кирлари-ю, тоғорасини ҳам ташлаб чошиб бораётган Қўрқмас кемачини кўрди. У: «Ҳа, ростдан ҳам бу орол жуда улкан наҳанг балиқ экан, у ухлаб ётганда устига қум тўпланиб, дов-дарахтлар кўкарган экан. Ўт ёққанимизда баданига иссиқ ўтиб уйғониб кетибди, қа-

ранг, жуда қизиқ-а», — деди. Нариди Қўрқоқ кемачи оқсоқланганича пилдираб югурарди. Чамаси у тўс-тўполонда дарахтдан йиқилиб тушганга ўхшарди. Қўрқоқ кемачи жонжаҳди билан чопаркан, ваҳима билан: «Вой дод, қочинглар! Балиқ! Наҳанг балиқ! Ҳозир шўнғиб кетади! Ҳаммамиз фарқ бўламиз!» — деб бақириб борарди. Унинг кетидан хурмо тўла халтасини орқалаб Абулҳарис ҳарсиллаб югурарди. Ҳамма кемага қараб югуришди. Ким етди, ким етмади — бирдан оёқ сетидаги ер қийшайиб, аллақаяёққа қараб чўкди-кетди: наҳанг балиқ бор бўйи билан сувга шўнғиган эди. Баланд-баланд тўлқинлар шалошлаб ҳаммаёқни босиб кетди.

Синдбод жуда кўп йўловчилар қатори сув қаърига фарқ бўлди. У ўзини босган катта тўлқин остида, «ҳаммаси тамом, энди ўлдим», деб ўйлади, оғзига сув тиқилди, нафаси қайтди. Лекин у жон ҳалпида питирлаб тўлқинлар чангалида-халос бўлишга уринди ва минг азоб билан сув юзига чиқиб олди. Баҳрул муҳит ҳамон безовта, ўркач-ўркач тўлқинлар уёқдан-буёққа шовуллаб дарғазаб чопар, кўликлар мавжида фарқ бўлганларнинг устки кийимлари, буюмлари, хас-хашаклари сузиб юрарди. Ячин-атрофда ўзидан бошқа тирик жон кўринмасди. Синдбод чор атрофни чир айланиб кемани излади ва унинг жуда узоқда елканларини бор бўйи билан сизганча кетиб бораётганлигини кўрди. «Эй, тўхтанглар! Мен бу ердаман, мени олиб кетинглар!» — деб жонжаҳди билан бақириб тушди у. Аммо оғзига сув кириб қалқиди, овозини шамол бошқа томонга олиб кетди. Лекин Синдбод умид билан яна бақирди, кема томонга бор кучи билан сузди, аммо кема ундан тобора узоқлашиб борарди. У бақира-бақира ҳолдан тойди ва кема то ботиб бораётган қуёш шуъласида уфққа сингиб, кўздан ғойиб бўлгунча тикилиб турди.

Синдбод: «Энди ўлишим аниқ», деб ўйлади. Шу пайт яқингинасида сузиб келаётган бир қора нарсага кўзи тушди, унинг ёғоч тоғора эканлигини кўриб суюниб кетди, унга жонжаҳди билан ёпишди-да, устига аранг чиқиб олди. Қарасаки, Қўрқмас кемачининг кир тоғораси. «Эгаси наҳот чўкиб кетган бўлса, эсиз йигит», — деб кўнглидан ўтказди у. Ёғоч тоғора уни аранг кўтариб турар, ўркач-ўркач тўлқинлар эса писта пўчоғидай уйнарди. Синдбод ўз «қайиғи»ни кема кетган томонга қаратдию сувда икки қўлини эшқак қилганча сузиб кетди, охири тўлқинлар билан олиша-олиша ухлаб қолди.

Эрталаб қуёшнинг ўткир тиглари уни уйғотиб юборди. Синдбод шоша-пиша атрофга қаради. Тўрт томони поёнсиз сув, биронта ҳам жон асари кўринмасди. Тиккага келган қуёш нурларини аямай сочар, офтобнинг зўрлигидан аъзойи бадани куйгандек ачишарди. Денгиз юзаси сокин, ҳаво ўлгудек дим эди. Синдбод қуёшнинг нурларидан ўзини бир оз ҳимоя қилиш учун кийимларини денгиз сувига ҳўллаб ёпи-

ниб олди, ammo офтобда куйган баданларига шўр сув тегиб баттар азоб берди. Бунинг устига қорни очди, энг ёмони — ташналик қийнай бошлади. Томоқлари қуриб, лаблари бири-бирига ёпишиб қолди. У ҳа дегани ҳоли бўлмасдан тоғорага чалқанча тушганча кимир этмай ётди. Энди унинг қисмати осмондаги қуёшу мана шу бепоеён сув қўлида эди. Ammo Синдбод «бу саёҳатга чиқиб бекор қилган эканман», деб афсусланмади. Тақдирга тан бериб, тишини тишига босиб чидади, умидсизликка тушмади. Чошгоҳга яқин бир оз ёмғир ёғиб ўтди, у тоғора тубига йиғилган ёмғир сувини ичиб, чанқоғини бир оз қондирди, бир пайт тоғорага «шап» этиб учар балиқ тушди, Синдбод уни офтобга тоблаб, чала пишириб еди. Кечга бориб ҳаво бир оз салқинлашди, кечаси эса хийла совуқ бўлди, Синдбод ҳаммасига чидади. Осмондаги юлдузларга қараб ўзининг қаерда эканлигини аниқлашга уринди, кундузи «зора бирорта кема ўтса мени пайқармикан», деб кўйлагини қўлида баланд кўғариб силкиб-силкиб турди. Ammo баҳрул муҳитнинг сирти кимсасиз, бўм-бўш эди.

Ёноч тоғорага тушиб қилаётган «саёҳати»нинг учинчи ё тўртинчи кунни у узоқда, уфқ томонда бир шарпани илғаб қолди: «Қуруқлик! Ер!» Синдбод ўз «қайиғини» жон-жаҳди билан шу томонга суздира бошлади. Яна бир кечаю бир кундуз ўтгандан кейин кўринган нарса ер эканлигига ишонди ва ўша томонга сузишга давом этди. Ниҳоят, Синдбоднинг «қайиғи» минг мэшаққатлардан кейин баланд ва тик қирғоққа етиб келди. Денгиз бўйида ўсган улкан дарахтларнинг илдизларига тирмаша-тирмаша қуруқликка чиқиб олдию ўзини ерга таппа ташлаб, ҳушидан кетди.

Синдбод даҳшатли тушлар кўриб узоқ ухлади. Ниҳоят, очлик ва ташналик азобидан уйғониб кетди. Аъзойи бадани қақшаб оғриб, боши қарахт эди. Биринчи ўйлаган нарсаси — емиш топишу чанқоғини қондириш бўлди. Тепасида ўсиб ётган аллақандай бир дарахтнинг гўр меваларидан олиб еди, чанқоғи бир оз босилди. У атрофга қаради: кўз илғагунча яйдоқ сахро, аҳён-аҳёнда битта-яримта бутасимон дарахт учрарди. Энг ёмони — на бирор тирик жон ва на бирорта манзил кўзга чалинарди. «Оёғим ерга тегса нажот топаман», деб ўйлагани пучга чиқди. Бу ерда одам боласи қадам босмаган жазирама сахро эканлигини фаҳмлади. Лекин ноумид — шайтон, умидингни узма, деб ўз-ўзига далда берди. Бирор тирик жон учраб қолар, деган ўйда саҳронинг ичкарисига қараб юрди. Иссиқда ҳаллослаб, уриниб-суриниб илгарилар бораверди. Гоҳ-гоҳ денгиздан узоқлаб кетганидан ҳавотир ҳам олиб қўярди. Лекин нажот денгиздан эмас — қуруқликдан келиши мумкинлигини кўнглининг бир чеккасида сезиб турарди. Ташналик ҳамон азоб берар, очликдан силласи тобора қуриб борарди. Ноиллож йўлда учраган буталарнинг ташнасини шимиб, майда меваларни еб бир оз ўзига келар ва

яна олдинга интиларди. Жазирама саҳрода кета бошлаганига учинчи ё тўртинчи кун бўлганида узоқда оғтоб нурида ярқиллаб турган оппоқ, дум-думалоқ нарасага кўзи тушди. Синдбоднинг юрагида умид учқунлари ёнди: «Бу шаҳардаги бирор қасрнинг гумбази бўлса керак, хайрият, омон қолдим», — деб ўша томонга қадамни тезлатди. Аммо оқ гумбаз саҳронинг ўртасида ёлғиз қаққайиб турар, унинг ён-бериди на бирор иморат ва на бирорта тирик жон кўринмасди. Бундан Синдбоднинг ҳайронлиги орта бошлади. «Ё товба, бу нима экан-а?» — деб таажжубланди у. Сўнг гумбазга яна ҳам яқин келди. Унинг кўз олдида дум-думалоқ, баланд, тепаси бир оз чўзинчоқроқ оппоқ гумбаз турар, унинг силлиқ деворлари қуёш нурида кўзни қамаштирарди. Гумбазнинг на шиги ва на туйнуғи бор эди. Синдбод унинг атрофида айланиб кўрмоқчи эди, оғтоб тушиб турган томонида нимадир нимирлаганини севди. «Ё, товба, бу нима экан? Тагин бирор йиртқич даф қилиб қолмасин», — дедию ўзини четга олиб, аста қаради. У ёқдаги шарпа ҳам ўзини четга олди. Синдбод, «эпчил қоллон ва сиртлонлар бўларди, шуларга дуч келдим шекилли», деб ўйладию яна ҳам эҳтиёткорлик билан гумбазнинг бу томонидан айланиб қаради. Шарпа кўринмас эди. «Шунчаки кўзимга кўринганга ўхшайди ёки инсу жинсмикин?» — деб ўйлади Синдбод ёшлығыда кекса бувиси айтиб берадиган эртақлардаги жину алвастиларни хаёлидан ўтказиб. Аммо ўзини дадил тутиб, ўша шарпа кўринган томонга юрди. Ҳеч нарсга кўринмади. «Хайрият, даф бўлибди», деб орқасига қайтган эди, бурчақдан ўша шарпа яна кўринди-ю, ўзини четга олди. Номаядум нарсга у билан худди бекинмасчоқ ўйнаётгандай эди. Бу ҳол Синдбоднинг жигига тегди. «Тараккал, бир бошга бир ўлим», дедию шарпа томонга ташланди, у қочди. Синдбод орқасидан қувди. Жон-жаҳди билан чопиб, унга етиб олди. Шарпа — гирдиғумдан келган бир одам экан, у гумбазни айланганича орқасига қарамасдан қочарди. Синдбод унинг инсу жинс ёки йиртқич махлуқ эмас — одам эканлигини кўргач ўзида йўқ қувониб кетди ва баланд овоз билан: «Тўхта, эй одам, кимсан?» — деб қичқирди. Қочиб бораётган ҳалиги одам бу овозни эшитгач, жойида таққа тўхтадию орқасига қайрилиб қаради. Синдбод не кўз билан кўрсинки, унинг рўпарасида Қўрқоқ кемачи турарди. «Абулҳасан?!» — деб қичқирди Синдбод. — «Бормисан, азизим!» Турган жойида ҳайкалдек қотиб қолган Қўрқоқ кемачи: «Хожам!» — деб қичқирганича Синдбодга қараб чопди. Улар қучоқлашиб кўришдилар, Синдбоднинг кўзларига ёш келди, бакалоқ Қўрқоқ кемачи унинг кўкрагига бош қўйганича йиғлаб юборди. «Тирикмисан, Абулҳасан?» — деди Синдбод дўстини бағридан чиқармай. «Мана, кўриб турганингиздек», — деб хурсандчилигидан кўз ёшларини арғиб жилмайди Қўр-

қоқ кемачи. Улар гумбазнинг соя тарафига ўтишди-да, бир-бирларига ўз бошларидан ўтганларини айтиб бера бошлашди. Қўрқоқ кемачи ҳам балиқ — оролдаги туполонда кемага етолмабди. Сувга гарқ бўлишига сал қолибди. «Ўшанда журмога роса тўйиб олган эканман, меш қорним сувга тортиб кетай деди, хайрият, бахтим бор экан, тирик қолдим», — деди Қўрқоқ кемачи. Сув юзига бир амаллаб қалқиб чиққандан кейин у оқиб бораётган дарахтга тармашибди, шамол ва денгиз тўлқинлари уни кемадан узоқлаштириб кетибди, неча кунлар очлик, ташчалиқдан кейин уни ҳам тақдир шу жазиранинг қирғоғига олиб келиб ташлабди. Сувсиз саҳрода юра-юра ана шу оқ гумбазни кўриб қолибди, бир неча кундан бери унинг соясига жон сақларкан. «Хўш, шундай экан, мендан нега қочдинг?» — деб сўради Синдбод. «Ухлаб ётган эдим, қандайдир оёқ шарпасидан уйғониб кетдим, бирор йиртқич келяпти, деб чўчидим», — деди Қўрқоқ кемачи. Улар худди ёш болалардек бир-бирлари билан бекимачоқ ўйнаганликларидан хулишди. «Бу гумбазнинг сирини билдингми?» — деб сўради Синдбод. «Йўқ, хошам, билолмадим, бу дарди-харинанинг на эшиги бор, на туйнуғи», — деб жавоб қилди Қўрқоқ кемачи. Улар гумбазнинг силлиқ деворига суянганларича энди бу ердан қутулиш йўлини излай бошладилар.

Жазиранинг бу икки асири ўйлаб-ўйлаб ўйларининг охирига етолмай турган ҳам эдиларки, бирдан атрофни қоронғулик босди, қуёш кўздан гойиб бўлди. Шамол туриб, ҳамма ёқни чанг-тўзон қоплади. Қўрқоқ кемачи Синдбодни жонжаҳди билан туртиб осмонга ишора қилди: «Хошам, уни қаранг!» — деб қичкириб юборди у. Синдбод осмонга қараб жуда катта, баҳайбат қушга кўзи тушди. Қушнинг икки қаноти осмонни бутунлай қоплаб, офтобни тўсиб қўйган эди. Унинг узун бўйни ва ўткир тумшуғи кишини даҳшатга соларди. «Қаранг, биз томонга келяпти, қочайлик!» — деб айчоҳаннос ослди Қўрқоқ кемачи. Синдбод ҳам кўкка тикилганича қотиб қолди: баҳайбат қуш ўқдек отилиб, улар томонга шўнғиб келмоқда эди. «Қочишга кечикдик, беркин, аҳтимол кўрмай қолар!» — деб шивирлади Синдбод ва ўзини ерга отди. Қўрқоқ кемачи ҳам лапанглаганича гумбаз остига беркинди. Баҳайбат қуш саҳрода қум тўзони кўтариб, уларнинг ёнгивасига келиб қўнди, унинг оёқлари ерга текканда зилзила кўпгандай бўлди. Чанг-тўзон сал босилган, қушнинг тумшуғидаги катта бир нарсани кўришди. У — бутун бошли фил эди! Баҳайбат қуш тумшуғида кўтариб олиб келган филни шошмасдан тилкалаб, чўқиб ея бошлади. Синдбод ва унинг ҳамроҳи бу манзарани даҳшат билан кўриб турарди. Қуш филни пок-покиза тушириб, уёқ-буёққа алавландию улар биқиниб ётган оқ гумбаз томонга ҳақкалаб юрди. «Вой дод, энди бизни сйди!» — деб даҳшат билан пичир-

лади Қўрқоқ кемачи. «Овоз чиқарма, сезиб қолмасин!» — деб унинг оғзини тўсди Синдбод. Қуш уларга яқинлашиб келди-да, оқ гумбазни икки оёғи орасига олиб, оҳиста ётди. Унинг юмшоқ патлари Синдбод билан Қўрқоқ кемачига шундоққина тегиб турарди. Улар қуш оёқлари билан босиб, мажлаб ташламаганига шукр қилишиб, миқ этмай ётишарди. Синдбод дунё кезган сайёҳлардан эшитган ҳикояларни эслади: Руҳ деган жуда катта қушлар бўлиб, саҳроларга тухум қўйишар, вақти-вақти билан келиб тухумни очиш учун босиб ётишаркан. Улар нималигини билиша олмаган оқ гумбаз ўша қушнинг тухуми экан. Хайриятки, қуш уларни пайқамасди, йўқса худди кумурсқани чўкигандай ямламай ютарди-қўярди. Энди бу аҳволдан қутулиш йўлини ўйлаш керак. Бирдан Синдбоднинг хаёлига «ярқ» этиб бир фикр келди: бу жазирама саҳрода қолиб кетишса очлигу сувсизликдан ҳалок бўлишлари аниқ. Язшиси, ана шу қуш билан бирга учиб кетишса-чи? Ўзларини унинг оёғига боғлаб олишса... Қуш уларни пайқамас, ахир, унинг осмонга етай деб турган гавдаси олдида улар худди чумолидек келишадик-ку? Қуш бирор ободроқ жойга, ҳеч ташламаганда сув бўйига олиб бориб ташлар? Бу ерда қолиб, ташналикдан ҳалок бўлгандан кўра таваккал қилган яхши эмасми? Синдбод ўз мақсадини ҳамроҳининг қулоғига пичирлаб айтди. Қўрқоқ кемачи бу маслаҳатга ўламан саттор деб кўнмади. «Баланд осмондан йиқилиб кетсак — ўламиз-ку? Йўқ, хожам, мени бу ишдан маъзур тутасиз, қўрқаман...» — деди у титраб-қақшаб. «Ҳа, майли, ихтиёринг, сени ташлаб кетиш қанчалик оғир бўлса ҳам мен ўв режамни амалга ошираман, ишқилиб, сен ҳам бу ердан соғ-омон қутул», — деди Синдбод ва бошидаги салласини белига ўраб, кейин қолган қисми билан ўзини қушнинг оёғига маҳкам боғлади. Шу ҳолда Қўрқоқ кемачи билан хайр-хўшлашдию чоғланиб тураверди. У қушнинг учинини кутиб бутун тунни мижджа қоқмасдан ўтказди. Тонг ҳам отди. Қуш ҳаракатга келиб қолди, у тухум устидан ғез турди-да, қанотларини қаттиқ қоққанича юқорига кўтарилди. Синдбод олдиниغا бир оз қўрқса ҳам кейин ўзини босиб олди ва атрофни томоша қилиб кетаркан: «Афсус, Абулҳасан таклифимга кўнмади-да, энди сувсиз саҳрода унинг ҳоли нима кечаркин...» — деб ўйлади. Шу пайт ўзидан сал нарироқдан: «Вой дод, ўлдим! Ҳозир йиқиламан!» — деган ваҳимали свозни эшитди-ю, эгилиб қаради. Не кўз билан кўрсинки, Қўрқоқ кемачи қушнинг иккинчи оёғини маҳкам қучоқлаганича учиб келарди. Унинг кўзлари қўрқувдан шокосадек бўлиб олайиб кетган эди. «Маҳкам ушла, мен ҳозир ёрдамлашаман!» — деб унга далда берди Синдбод ва пастга эгилиб Қўрқоқ кемачига қўл узатди. У эса жон-жаҳди билан Синдбодга ёлишди. Хайриятки, Синдбод ўзини қуш оёғига маҳкам боғлаб олган экан, бўлмаса иккалалари ҳам

қулаб, асфаласофилинга кетишлари турган гап эди. «Қушнинг оёғига тармаш, панжасига чиқиб ол», — деб маслаҳат берди Синдбод. Қўрқоқ кемачи жон ҳалпида юқорироқ кўтарилиб, қушнинг панжасига ўтириб олди, энди у қуш учинга ҳозирланганда ёлғиз қолишдан қўрқиб унинг оёғига ёпишиб олган эди.

Руҳ қуши уларни кўтарганича осмону фалакда учиб борарди. Кўп ўтмасдан ер ҳам кўринмай кетди. «Бу беақл парранда қаерга бориб қўнар экан, а? — деб ўйдаб борарди Синдбод. — Ишқилиб, эсон-омон ерга тушиб олайлик-да...»

Қуш анчагина учди. Узоқдан қорли тоғлар кўринди. Қуш ўша томонга қараб пастлай бошлади. «Ёмғирдан қочиб қорга тутталамиз шекилли, — деб хаёлидан ўтказди Синдбод. — Агар қуш бу тоғларга қўнса, тошларга урилиб парча-парча бўлмасайди...»

Қуш пасайгандан пасайиб тоғ чўққилари орасидаги кичик, тор водий томонга шўнгиди. Синдбод ўзини ҳушёр тутиб турди. Аҳволи қалай экан, деб Қўрқоқ кемачи томонга қаради: у қушнинг оёғига маҳкам тирмашганча кўзларини чирт юмиб олган эди. Бу орада қуш чўққилар орасидаги бир баландликка қўнди. У оёғини оҳиста қўйгани учун сайёҳларга зарар қилмади. Соғ-саломат ерга тушиб олишганидан боши осмонга етиб Синдбод шоша-пиша ўзини қушнинг оёғидан ечиб олди. Қуш тоғ орасидан ниманидир чўқиб, тумшугига қисганча осмонга учди. Синдбод: «Мабодо Қўрқоқ кемачини тутиб олмадимикин?» — деб қараса қуш тумшугида катта илонни кўтариб кетарди. У тобора юқорилаб борар, ҳали чалажон илон унинг тумшугида жон-жаҳди билан билангларди.

«Абулҳасан қаерда экан-а?» — деб ўйлади Синдбод атрофга қараб, Қўрқоқ кемачи ҳеч қаерда кўринмасди. «Бечора, охирги дақиқада пастга қуладимикин?» — деб турган эди, бирдан чўққининг пастроғидан Қўрқоқ кемачининг: «Войдоҳ, ўлдим! Ердамга!» — деган ваҳимали бақирғи эшитилди. Синдбод ўша томонга ошиқди. У чўққи остидаги ғор эшигида кўрқувдан ўзини йўқотаёган Қўрқоқ кемачини кўрди. Бир йўғон илон оғзини очганича уни ютаман, деб турарди. Афтидан, у қушнинг оёғидан тушгану қочиб ўзини шу ғорга урган, бу ерда эса илонга дуч келган. Синдбод ердан катта бир тошни олди-да, илоннинг бошига урди. Қалласи мажақланган илон кучала бўлиб питирлашга тушди. Синдбод Қўрқоқ кемачини қўлидан етаклаганича тезлик билан бу ердан узоқлашишди. «Хожам, мени иккинчи бор ўлимдан қутқардингиз, энди ўла-ўлгунча қулингизман», — деб кўз ёшини оқизганича Синдбоднинг қўлини ўпди Қўрқоқ кемачи. «Тезроқ юр, бу ер гаплашиб ўтирадиган жой эмасга ўхшайди», — деди Синдбод. Улар қўрқинчли ғор оғзидан анча узоқлашишгач, нафасларини ростлаш учун тўхташди. Энди бу ердан

қутулиш йўлларини ўйлайлик... — деди Синдбод. — Қаерга келиб қолдик ўзи? Улар атрофларига аланглаб қарашди: тўрт томонда осмонўпар тоғлар, баланд чўққилар қалашиб ётар, фақат улар турган жой тор, кичик бир водий эди. «Наҳотки, бу ердан чиқиладиган бирор йўл ёки сўқмоқ бўлмаса?» — деб ўйлайди Синдбод. Аммо нажот йўли кўринмасди. «Хожам, қочинг, илон!» — деб бирдан бақириб қолди Қўрқоқ кемачи. Синдбод ялт этиб орқасига қараган эди йўғонлиги устундай келадиган газанданинг тепадан унга қараб бош чўзаётганини кўрдию чаққонлик билан ўзини четга олди. Қўрқоқ кемачи эса аллақачон жуфтакни ростлаган, ҳув нарида лапанглаганича қочиб борарди. Бирдан у нимагадир қоқилиб йиқилиб тушди. Сўнг бор овози билан: «Вой, ўлдим! Илон! Яна илон!» деб бақира бошлади. Синдбод у томонга шошилди, келиб қараса Қўрқоқ кемачи йўлда кўнданланг ётган илонга қоқилиб йиқилган экан. Ухлаб ётган илон бошини кўтариб Қўрқоқ кемачига човут солди, у ўрқидан тура солиб додлаб қочди. Синдбод нима қиларини билмай тўхтаб қолди. Тонг отиб шарқдан, тоғлар орасидан қуёш кўтарилиб келар, чўққилар аллақандай рангга жиолоана бошлаган эди. Тоғ тирқишларида, оёқ остларида сочилиб ётган тошлар офтоб нурида ярқираб, нурланиб кетди. Синдбод бу манзарага ҳайрон бўлиб турган эди ҳамки, Қўрқоқ кемачи ердан бир тошни кўтариб: «Қаранг, хожам, бу қимматбаҳо тош шекилли, а?» — деб сўраб қолди. Синдбод қараса бу тош соф гавҳар. «Ҳа, гавҳар бу», — деб жавоб қилди. «Менга булардан бирортаси ҳам керак эмас, шу ердан соғ-омон чиқсак бас», — деди Қўрқоқ кемачи. «Тўғри айтасан, Абулҳасан, — деди Синдбод, — ўзимиз омон қолсак бўлди».

Шу пайт осмонда учиб келаётган катта бир қушни кўрдилар. Унинг чангалида узунчоқ бир нарса бор эди. Қуш пастлаб уларнинг яқинига қўнди-да, чангалидаги нарсани ерга қўйди. Қушдан кўзларини узмай турган Синдбод билан Қўрқоқ кемачи не кўз билан кўрсинларки, қуш чангалидаги нарса — одам экан. У ҳали тирик шекилли, оҳ-воҳ уриб фарёд қила бошлади. Синдбод билан Қўрқоқ кемачи ёрдамга югуришди. «Ҳай-ҳай»лаб бақириб-чақириб, тош отиб қушни ҳайдашди ва чўзилиб ётган одамга яқинлашиб, бошнини ердан кўтаришди. Қарасаларки, у савдогар Абулҳарис экан! Қўрқуш ва оғриқдан ўлар ҳолатга ётган савдогар бир оздан сўнг қушига келиб кўзини очди ва Синдбод билан Қўрқоқ кемачини таниб, уларга миннатдорчилик билдирди, кейин ўз бошидан ўтганларини гапириб берди. Ушанда хурмо тераман деб кемадан қолиб кетибди, елкасига боғланган халтаси уни нақ сув остига тортиб кетаёзибди, сўнг бир тахтага ёпишиб, не азоблар билан сузиб қирғоққа чиқибди, саҳрода ухлаб ётганда уни шу қуш кўтариб, буёққа олиб келибди.

Савдогар Абулҳарис шундай дедию бирдан кўзи ерда ёт-

ган тошга тушиб, дик этиб ўрнидан туриб кетди. «И-е, ахир, бу — ёқут-ку? — деди у ҳаяжондан кўзлари олайиб. — Мана буниси эса гавҳар! Булар жуда қимматбаҳо тошлар! Биз росаям бойиб кетамиз! Буларнинг ҳар биттаси бозорда қанча туришини биласизларми?» «Тўғри, бу тошлар қимматбаҳога ўхшайди, — деди Синдбод. — Лекин олдин бу ердан қутулишни ўйлаш керак». Абулҳарис бу сўзларни эшитиб индамади, аммо атрофни тимироскилаганича қўлига тушган тошни ёруқча солиб кўрар ва шоша-пиша қўйнига урарди. Синдбод билан Қўрқоқ кемачи очкўз савдогарнинг бу қилиғини кўриб кулиб қўя қолишди.

Бу орада қуёш баландроқ кўтарилдию водий бутунлай бошқача тусга кирди. Ҳаммаёқда турли қимматбаҳо тошлар, кўп қиррали осмослар ярақлаб кўзни қамаштирарди. Сайёҳлар жавоҳирлар водийсига тушиб қолган эдилар. Аммо офтобнинг қиздириши билан турли ғор ва каваклардан сон-санноқсиз катта-кичик илонлар уйғониб, ўрмалаб чиқа бошлади. Улар орасида ҳатто филни ҳам бемалол ютиб юборадиган баҳайбат аждаҳолар ҳам, ингичка учар илонлар ҳам бор эди. Ҳаммаёқда ғамирлаб ётган бу турқи совуқ газандаларнинг кўплигидан оёқ босиб бўлмасди. «Ё товба бу қандай бало, — деб кўнглидан ўткаади Синдбод. — Руҳ қушидан қутулиб, бу совуқ махлуқлар сиртмоғида ўлмасак эди». Қўрқоқ кемачи ҳам илонларнинг кўплигини кўриб дир-дир титрай бошлади. Синдбод ва унинг шериклари илонлардан холироқ жойни излаб кетишди. Абулҳарис ҳар иловни кўрганда бир сакраб тушар, аммо бирорта тош кўрди дегунча илоннинг остидан бўлса ҳам олиб қўйнига соларди. Киссаларига ва қўйнига жойлаган тошларнинг оғирлигидан у зўрга юрар, аммо ёлғиз қолсам илон еб қўймасин, деб шерикларидан ажралмасликка ҳаракат қиларди. Улар кун билан илонлардан қочиб жон сақлашди. Кеч кира бошлади. Ниҳоят, бир холироқ ғорни топиб, шу ерда тунашга қарор қилишди. Очлик, ташналик ва энг ёмони — қўрқув уларнинг тинка-мадорларини қуритаёзган эди. Ғор ичи тинч, ғира-шира эди. Уларнинг кўзлари қоронғуликка бир оз ўргангач, бурчакда дўппайиб турган бир нарсани кўриб қолишди. Дабдурустдан уни харсангтош деб ўйлашди. Аммо бу тош гоҳ-гоҳ қимирлаб кўярди. Дўппайиб турган бу нарса тош эмас — тухум босиб ётган катта олачиפור илон экан. «Бу ердан қочайлик!» — деди Қўрқоқ кемачи. «Ташқари бундан ҳам баттар, шу ерда жон сақлаганимиз яхшироқ, — деди Синдбод. — Эҳтимол, биз тегмасак илон ҳам бизга дахл қилмас». Улар кечаси билан мижжа қоқмай чиқишди, айниқса Қўрқоқ кемачига қийин бўлди: уни уйқу босиб, гоҳ-гоҳ хуррак отиб юборар, аммо шу заҳоти уйғониб, шерикларининг пинжига тикиларди. Улар илонлар битмас-туганмас бу бойликка маст бўлиб бировни чақиб олиш ёки ютиб юборишни хаёлларига келтирмасликла-

рини қаёқдан ҳам билишади. «Э, кечаги руҳ қуши келса яна оёғига тармашиб олардим, илонларга ем бўлгунча ўша сувсиз жазирада ўлган яхши эмасми?» — деди у уҳ тортиб. «Сабр қил, сабрнинг ўзи аччиқ, меваси ширин дейдилар, — унга таскин берди Синдбод. — Бу ердан қутулишнинг ҳам бир йўли топилиб қолар...» «Шу лаънати илонлар халақит бермаса тошларнинг роса қимматбаҳоларини топардик-да», — деб қўйди Абулҳарис. Унинг фикру ёди фақат тошлар эди. Синдбод билан Абулҳасаннинг кўнглига эса ҳеч нарса сиғмасди.

Тонг ёришиши билан улар ғорни тарк этиб, яна водий бўйлаб саргардон кеза бошлашди. Баланд чўққиларга тирмашиб кўришди, лекин тик, сип-силлиқ девор сингари тошлардан юқорига кўтарилиш амру маҳол эди. Улар энди жонларидан умидларини узиб қўйган ҳам эдиларки, шунда олдиларига «шاپ» этиб, катта гўшт ларчаси тушди. Сайёҳлар ҳалиги гўштнинг арқонга боғланганини кўриб қолишди. Бир неча дақиқадан сўнг арқон таранглашиб, гўштни юқорига тортиб кетди. Гўштга бир қанча қимматбаҳо тошлар ёпишиб қолган эди. Гўшт баланд чўққилар томонга кўтарилиб кетди. Синдбод ўша ерда, жуда баландда қандайдир одамларнинг ғимирлаб юрганини кўрди. Буни кўрган Қўрқоқ кемачининг кўзлари аланглаб, ҳовлиқиб қолди. «Эй, одамлар! — бақирди у юқорига қараб. — Ёрдам беринглар, бизни қутқаринглар!» «Кимсизлар?» — деб юқоридан кичқиритишди одамлар. Уларнинг овозлари зўрға етиб келарди. «Биз сайёҳлармиз! — деб жавоб қилди Синдбод. — Ўзларингиз кимсизлар?» «Биз савдогарлармиз, жавоҳир изловчилармиз, — деган жавоб келди юқоридан. — Пастда қимматбаҳо тошлар кўнми?» «Ҳа, ҳа, жуда кўп! — деб ҳеч кимга сўз бермасдан бақириб юборди Абулҳарис. — Мана, менда жуда кўп жавоҳир бор, мени қутқаринглар!» — дерди у икки кўзини чўққидан узмасдан жонжаҳди билан. Тепадагилар бир оз жим қолишди. Сўнг: «Сен кимсан, исминг нима, ёнингдагилар ким, исмлари нима?» — деб сўрашди. «Менинг исимим Абулҳарис, менда гавҳар кўп! — деб бақирди савдогар ҳовлиқиб. — Шерикларимнинг бирининг исми Синдбод, иккинчиси Абулҳасан, лекин уларда ҳеч нарса йўқ!» Синдбод билан Қўрқоқ кемачи ўз ҳамроҳларининг бундай турланишидан ҳайратда қолиб индамай туришарди. «Синдбод дедингми? — деб қайтариб сўрашди юқоридан. — Қайси Синдбод, касби нима?» «Мен — саёҳатчи Синдбодман! — деб кичқирди Синдбод. — Касбим дунё кезиш!» «Ҳозир сиз учун арқон туширамыз, — дейишди юқоридагилар. — Ўзингизни арқонга маҳкам боғланг!» Бу сўзларни эшитган Абулҳариснинг кўзлари қўрқувдан олайди. «Менчи?! Олдин мени қутқаринглар, менда жавоҳир кўп! Шеригимда эса ҳеч вақо йўқ!» — деб бақира бошлади у. «Жим тур, бадбахт! Бўлмаса бу илонхонада бутунлай қолиб кетасан. Олдин шерикларингни, кейин эса сени тортиб оламыз!» —

дейишди юқоридагилар. Бу сўзларни эшитган Абулҳарис сувга тушган мушукдай шумшайиб қолди. «Хожам, гуноҳимдан ўтинг. Юқоридагиларга айтинг, мени ҳам тортиб олишин», — деб Синдбодга ялинишга тушди у. Синдбод унга тасалли бериб, юқорига кўтарилиш учун тайёр бўлиб турди. Халоскорларимга берарман, деган маънода ерда ётган тошлардан бир сиқим терди. Кўп ўтмасдан юқоридаги арқон ташланди. Синдбод арқонни белига боғлади. Қўрқоқ кемачи билан Абулҳарис ҳиқиллаганларича уни кузатиб қолишди. Қўрқоқ кемачи бу ерда қолиб кетишдан, Абулҳарис эса жавоҳирларидан ажралишдан қўрқарди. Арқонни секин-аста юқорига тортишди. Мана, булутлар ҳам пастда қолди. Кўп ўтмасдан уни тортиб олаётган одамлар кўзга чалинди. Улар орасидаги ёш, жингалак сочли новча йигит Синдбод томонга қучоқ очиб келарди. Синдбод яхшироқ қараб — унинг Қўрқмас кемачи Абулборий эканлигини кўрди. «Бормисан, Абулборий!» — деб бақириб юборди у. «Саломат бормисиз, хожам!» — деб унга салом берди Қўрқмас кемачи. «Хайрият тирик экансан, укам!» — деб уни бағрига босди Синдбод. — Буёқларга қандай келиб қолдинг?» «Э, бунинг тарихи узун, — деди Қўрқмас кемачи. — Узингиз илонлар водийсига қандай тушиб қолдингиз?» «Менинг ҳам тарихим узун, — деди унга жавобан Синдбод. — Аввал ануви Қўрқоқни қутқарайлик, бўлмаса нақ юраги ёрилиб ўлади-я...» «Бақалоқ ҳам сиз билан бирга экан-да? — деб сўради Қўрқмас кемачи. — Майли, тортиб олсак — олақолайлик», — деб арқонни пастга ташлашди. Синдбод халоскорлари Абулборий ва унинг ёнидаги уч-тўрт шеригига ўз миннатдорчилигини билдириб, киссасидаги тошлардан берди. Ниҳоят, Қўрқоқ кемачини тортиб олишга киришдилар. Аммо бу иш осон бўлмади. Чунки бақалоқ ўлгудай семиз эди-да. Тепадагилар уни аранг чиқаришди.

Энди охирида қолган Абулҳарисни тортиб олиш керак эди. Бу иш Қўрқоқ кемачиникидан ҳам қийин бўлди. Уни кўпчилик бўлиб тортишса ҳам кўтариша олмас, зил-замбилдай оғир эди. «Нима бало? — деб ҳайрон бўлди Қўрқмас кемачи. — Ахир у Абулҳасандек семиз эмасди шекилли?» Улар савдогарни анчагина жойга кўтаришганда бирдан «тарс-турс» деган товуш эшитилди. Арқон узила бошлаган эди. «Эй, Абулҳарис, нега бунчалик оғир бўлиб кетдинг? — деди пастга қараб Қўрқмас кемачи. — Огоҳ бўл, арқон узилляпти, ортиқча юкинг бўлса ташлаб юбор!» Аммо Абулҳарис миқ этмади. У жонидан ажралса ажраладики, қўйнига жойлаб олган қимматбаҳо тошларини ташламасди. Арқон яна «шарт-шурт» этди. «Тошларингни ташла, бўлмаса ўласан!» — деб қичқиришди тортиб олувчилар. Абулҳарис эса пастдан туриб: «Мени тезроқ тортиб олинглар, гавҳарларим кўп, сизларга ҳам бераман!» — деб қичқирди. Аммо бирдан арқон шартта узил-

ди-ю, савдогар даҳшат билан дод солганича пастга қулади. Унинг очкўзлиги бошига етган эди. «Ана, ўша жавоҳирлари билан қўшмозор бўлди»,— деди Қўрқмас кемачи бош чайқаб. Шериклари савдогарнинг ўлиmidан ачинсалар ҳам начора — у ўзига ўзи қилган эди...

Синдбод ўз халоскори бўлмиш Қўрқмас кемачидан ўша улкан балиқ воқеасидан кейин қандай тирик қолганлигини сўради. Ўша фалокат пайтида у ҳам бошқа йўловчилар қаторида сувла қолиб кетибди, сўнг бир ёғочда тармашиб олиб денгизда узоқ сузибди. Бахтига уни ўтиб бораётган кемадагилар кўриб, қутқариб олишибди. Улар қимматбаҳо тошлар билан савдо қилувчи савдогарлар бўлиб, узоқ тоғлар орасидаги илонлар водийсига жавоҳир излаб боришгаётган экан. Абулборий улар билан бирга бу ерга келибди. Жавоҳирлар водийсига тик чўққилар туфайли тушиб бўлмас, бунинг устига у ердаги даҳшатли илонлардан ҳамма қўрқар экан. «Бу ўлим водийсидан бирорта одам тирик чиққан эмас, сизларнинг бахтларингиз бор экан!» — дейишди савдогарлар сайёҳларга. Водийга тушиб бўлмаганидан улар ҳийла ишлатиб, сўйилган ҳайвон гўшти парчаларини узун арқон боғлаб ташлашар, сўнг гўштга ёпишган қимматбаҳо тошларни ажратиб олишар экан. Шунда Синдбод: «Тагин гўшт ўрнига мени кўтариб олиб, зарар кўрманглар»,— деб киссаидаги бор тошларни уларга берди. Савдогарлар миннатдорчилик билан олишди. Қўрқмас кемачи бир четда шумшайиб ўтирган Қўрқоқ кемачига юзланиб: «Эй, бақалоқ, сени ҳам бир қоп гўшт ўрнида зўрға тортиб чиқардик, қани бизларга ҳам атаганинг борми?»— деди. Бунга жавобан Қўрқоқ кемачи уёқ-буёғини қараб: «И-е, мана икки товонимга иккита тош ёпишиб қолибди»,— деб икки жавоҳирни Қўрқмас кемачи ва унинг шерикларига берди. Улар хурсанд бўлиб олишди.

Гавҳар изловчилар Синдбод ва Қўрқоқ кемачига сув ва таомлар бериб, ташналик ва очлик азобидан халос қилдилар. Сўнг бир неча бор илонлар водийсига гўшт парчаларини ташлаб, етарли гавҳар, қимматбаҳо тошлар олишгач, йўлга тушишди. Кейин денгиз қирғоғида қолдирган кемаларига ўтириб, юртларига қайтдилар. Синдбод ҳам ватанига етиб олгач, халоскорлари ва шериклари — Қўрқмас кемачи, Қўрқоқ кемачи билан хайрлашиб, уйига қайтди. У ўз бошидан кечирган саргузаштларини, неча марта ўлимдан қолганларини эсларкан, анди тинч, осойишта умр кечираман, ҳеч қачон саёҳатга чиқмайман, деб аҳд қилди. Лекин у бу сўзнинг устидан чиқа олармикан?

Иккинчи саёҳат

Шундай қилиб, Синдбод сафардан қайтгач, уйда тинч, беташвиш ҳаёт кечираман, энди ҳеч қачон саёҳатга чиқмайман, деб аҳд қилган эди. Аммо у сўзида қатъий тура олармиди? Ахир, ўрганган кўнгил — ўртанса қўймас, деганларидек узоқ-узоқ ўлкаларни кезишга, турли саргузаштларни бошдан кечиришга, не-не хавфу хатарлар юзига тик қарашга ўрганган одам уйда оёқ узатиб ўтира олармиди?

Синдбод ҳам бир неча муддат уйда истиқомат қилди-ю, кўнгли яна саёҳатни кумсаб қолди. Қўлидаги бор мол-мулкни сотиб яна сафарга отланди. Бахтига кемада ўзининг эски синаштаси — қадрдони Қўрқмас кемачи — Абулборийни учратиш қолди. У ҳам Синдбодни кўриб хурсанд бўлди. Кема, эндигина елканларини ёйиб, йўлга тушмоқчи бўлиб турганида соҳил томондан бир бақалоқ киши: «Ҳай, ҳай, тўхтаглар!» — деб шовқин солиб кела бошлади. Бақалоқ одам кемага ҳаллослаганича чиқиб, ўзини Синдбоднинг оёғи остига олди: «Хожам, сизнинг сафарга чиқаётганингизни эшитиб, оёғимни қўлимга олиб югурдим. Хайриятки — улгурибман. Мени ҳам ола кетинг, сиз билан юрсам ҳеч нарсадан кўрмайман», — деб эгилган бошини ердан кўтарди. Синдбод унинг Қўрқоқ кемачи — Абулҳасан эканлигини таниб: «Хуш келибсан, майли, биз билан суза қол», — деб у билан кўришди. Олдинги сафарида Қўрқоқ кемачи билан қанча хавф-хатарларга дуч келганини, у дастлабига кўрқоқлик қилса ҳам, ҳар қалай, оғир синовларга бардош берганини эслаб кулди. Уша сафардан кейин нима билан шуғулланганини сўради. Қўрқоқ кемачи кемачилик билан машғул бўлганини, турли кемаларда ёлланиб ишлаганлигини айтиб берди.

Синдбодлар тушган кема елканларини ёзганча сузиб кетди, саёҳатчиларнинг кўз олдларида бир-биридан ажойиб манзаралар пайдо бўла бошлади. Улар денгизлардан денгизлар

га, соҳиллардан соҳилларга, у шаҳардан бунисига, у юртдан бу юртга, ўлкалардан ўлкаларга ўта бошладилар. Синдбод яна саёҳатга чиққандан ўзида йўқ хурсанд, дўстлари Қўрқмас ва Қўрқоқ кемачилар билан тез-тез суҳбат қуриб, ҳазил-мутойиба билан кўнглини ёзиб борарди.

Одам кўнглини одам олади. Синдбод одатда саёҳатга чиққанда кемадагилар билан танишиб, ошно тутинарди. Бу сафар ҳам кемада бораётганларнинг кўпчилиги билан ҳамсуҳбат бўлиб, янги танишлар орттирди, саёҳат таассуротлари билан ўртоқлашди. Фақат бир бадқовоқ йўловчи унинг кўнглига ўтиришмади. Новчадан келган, ранги захил, кўз қарашлари одамга тикандек қадалувчи бу йўловчининг исми жисмига яраша — Абубаттол эди. У кўринганга захрини сочар, ўзича ҳаммага баҳо бериб, қўлтиғидаги қора дафтарчасига нималарнидир қайд этиб борарди. Синдбод Қўрқмас кемачидан: «Бу ким?» — деб сўраганида у жаҳл билан: «Ярамас сдам», — деди, Қўрқоқ кемачи эса унинг ҳақида гапириш уёқда турсин, номини эшитгандаёқ дир-дир титрай бошлади. Синдбод Қўрқмас кемачини бир четга чақириб суриштирганда Абубаттолни жами кемачилар ёмон кўришини, у доим бировларни пойлаб юришини, бирор нима сезса дарғагами ёки ўша жойнинг амалдор-мансабдорларигами шу заҳоти етказишни айтди. «Хуллас, хожам, бу ичиқора чақимчидан узоқроқ юрган маъқул», — деб қўйди. Синдбод бу гапларга унча эътибор бермай, елка қисиб қўя қолди. Бир сафар улар Қўрқмас кемачи билан кеманинг қандай бораётганлигини, бу шароитда уни янада тезроқ юргизиш мумкинлигини сўзлашган эдилар, нарироқда Абубаттолнинг қўлоғини динг қилиб уларнинг гапини эшитиб турганини сезиб қолишди. Улар ҳеч гапдан хабарсиз суҳбатни давом эттиришди. Абубаттол бир оз тинглаб турди-да, қора дафтарига алланарсаларни ёзиб, улардан узоқлашди. «Хожам, сиз билан биз ҳам қора хатга тушдик», — деди Қўрқмас кемачи. «Ахир, биз бирор ёмон гапни тилга олмадик-ку?» — деб таажжубланди Синдбод. «Э, Абубаттол ёмон гапни ўзи топиб қўшиб қўяди», — деди уларни тинглаб турган Қўрқоқ кемачи аланглаб.

Унинг айтгани тўғри чиқди. Эртасига кема дарғаси Синдбодни ҳузурига чақириб: «Сиз икки кемачи билан менинг ҳақимда ёмон гаплар айтибсиз... Бизнинг дарға ношуд экан, дебсиз. Шундай ҳақоратли гапларни айтишга тилингиз қандай борди?» — деб дағдаға қилди. Синдбод бу хилда гаплар бўлмаганини, шунчаки денгизнинг тинчлиги тўғрисида гапиришганини айтиб, шунча ишонтирмасин, барибир дарға қулоқ солмади ва бунинг устига: «Агарда яна шу хилдаги гапларни эшитгудек бўлсам кемадан тушириб юбораман!» — деб дўқ урди. Синдбод ноилож унинг олдида уэр сўраб чиқди ва энди ҳар гал Абубаттолни кўрганда гапираётган гапидан таққа тўхтәйдиган бўлди. Аммо Абубаттол дарғага Синдбод

шериклари билан индамай юришибди, улар сизга қарши бирор фитна бошламоқчи, деб чақибди. Дарға уларга яна заҳрини сочди. Ёмонга гапирсанг бир бало, гапирмасанг — қўш бало, деганларидек Синдбод ва унинг шериклари Абубаттолдан узоқроқда бўлиш чорасини ахтара бошладилар.

Кунлардан бир кун илар денгиз ўртасида сузиб борар эканлар, қаттиқ шамол туриб денгиз тўлқинлана бошлади. Кема худди қозонда қайнаётгандек вақирлаган сувда уёқдан буёққа лапангларди, ер-осмон битта бўлиб кетгандек эди. Дарға буни кўриб фигони фалакка чиқди. У йўловчиларга қараб: «Эй, биродарлар, яхши билингларки, бошимизга кулфат тушди, бу бўрон бизни фалокатлар денгизига суриб кетяпти, қандай балоларга дуч келишимизни билмайман!» — деб бақирди. Кемачилар ҳар қанча урнишмасин, кема бошқарувга бўйсунмай қўйди, ноилож уни денгиз ва шамол ихтиёрига ташлаб қўйишга мажбур бўлдилар. Гўё кема ҳар дақиқада тўнтарилиб, денгиз қаърига кетадигандай эди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи тишларини тишларига қўйиб чидашар, бир-бирларига далда бериб, кўнгилларини кўтаришарди. Фақат Қўрқоқ кемачигина: «Мен, аҳмоқ, бошимга бало орттирдим, бунақа узоққа борадиган кемага чиқиб нима қилардим, тинчгина тирикчилигимни ўтказиб юрсам бўлмасмиди? Менга саёҳатни ким қўйибди, энди чўкиб кетишим турган гап!» — деб дод-вой соларди. Бунга жавобан Қўрқмас кемачи: «Жим, ҳадеб дод-вой солаверсанг менинг ўзим сени денгизга улоқтираман!» — деб унга пўписа қилди. Қўрқоқ кемачи бир оз жим қолса ҳам сал ўтмай яна оқвоҳини бошларди. Буни кўриб турган Абубаттол дарғага: «Қўрқмас кемачи Абулҳасан деган кемачини денгизга чўктирмоқчи, шу йўл билан кемадаги одамларни бир-бир ўлдириб, кемани эгаллаб олмоқчи, бу ишга Синдбод ҳам шерик», — деб чақибди. Лекин дарғанинг ўз ташвиши ўзига етарли бўлгани учун ҳеч нарса демади.

Довул уч кечаю уч кундуз тинмади. Ниҳоят, тўртинчи кун и шамол бир оз пасайди. Йўловчилар бир фалокатдан қолганликларидан хурсанд бўлишиб, уёқ-буёқларини тузатиша бошлади. Аммо кема дарғасининг дили ғаш эди. У бир осмонга, бир сувга қараб бош чайқаб: «Бўрондан қутулдик, лекин бундан ҳам баттарига учрадик, биз — Фалокатлар денгизига келиб қолдик, энди бошимизга не балолар ёғар экан!» — деб фарёд солди. Кемачилар, йўловчилар яна ваҳимага тушишди. Лекин Қўрқмас кемачи ўзини хотиржам тутди. «Ваҳима — душманнинг йўлдоши, — деди у. — Ақл билан иш тутсак ҳар қандай фалокатдан ҳам халос бўлишимиз мумкин». У шундай деди-ю, кеманинг бош устун истига чиқиб, атрофни кузатди.

Қош қорая бошлаганда катта бир кўршапалак учиб келиб кеманинг атрофида айлана бошлади. Унинг қанотлари

бир неча газ бўлиб, тумшуғи худди итларникига ўхшарди. Кўршапалак Қўрқмас кемачининг ёнгинасидан учиб ўтар экан унга худди одамларникига ўхшаган совуқ кўзлари билан ёмон тикилди. Қўрқмас кемачи, «киш-киш»лаб уни ҳайдади. Кўршапалак «чағ!» деган хунук овоз чиқарди-ю, кема атрофида айланаверди. У кимнидир излаётганга ўхшарди. Кема саҳнида Абубаттол кўринди, у ҳам кўршапалакка қараб «чағ!» деди, кейин кўршапалак тўғри келиб унинг елкасига қўнди-да, Абубаттолнинг қулоғига бир нималар деб чағиллади. Абубаттол ҳам унга нималардир деди. Шундан сўнг кўршапалак осмонга учди-ю, қоронғулик қаърида кўздан ғойиб бўлди. Буни кемадагилардан ҳеч ким сезмади, фақат кузатувчи Қўрқмас кемачигина юқоридан ҳаммасини кўриб турарди. «Қизиқ, Абубаттол кўршапалаклар тилини ҳам билар экан-да», — деб ўйлади Қўрқмас кемачи. Шу пайт унинг кўзлари Абубаттолнинг кўзлари билан тўқнашди, унинг совуқ қарашлари ҳам худди кўршапалакникидай эди. «Бу лаънатидан ҳамма нарсани кутиш мумкин», — деб ундан юзини четга бурди Қўрқмас кемачи.

Қоронғи тушди, кемадагилар уйқуга кетишди, фақат Қўрқмас кемачининг ўрнига турган Қўрқоқ кемачи уйғоқ эди. «Эй, бақалоқ, — деганди унга Қўрқмас кемачи, — ҳушёр бўлиб тур, агарда ухлаб-нетиб қолсанг, ўзинг-ку майли-я, бизни ҳам бирор балиқ-малиққа ем қилиб юборасан». Абулҳасан дир-дир титраб атрофга, кема ортидаги қоп-қора, ваҳимали сувга қўрқа-писа тикиларди. Ҳаммаёқ жимжит эди. Абулҳасанни уйқу боса бошлади. Бирдан узоқдан денгизнинг ичкарисидан «мў-ў-ў!» деган овоз эшитилди. Бу овоз худди ҳўкизнинг бўкиришига ўхшарди. Абулҳасан ёшлигида қишлоқда мол боқиб юрганда унинг ола ҳўкизи шундай мўларди. «Ҳўкиз... ола ҳўкиз мўълаяпти-я... бу ерга қандай келиб қолди экан...» — деб ўйлади Қўрқоқ кемачи, кейин ўзини юпатди: «Юрса юргандир-да ўтлаб...» Бирдан у чўчиб тушди: «И-е, ахир денгизда ҳўкиз нима қилади?» У атрофга синчиклаб қулоқ сола бошлади. Бирдан яна: «Мў-ў-ў!» деган овоз эшитилди. Бу сафар товуш анча яқинроқдан келди. Қўрқоқ кемачи чидаб туrolмади. «Вой-дод! Ёрдам беринглар!» — деб ваҳима билан бақириб юборди у. Кемадагилар уйғониб саҳнга югуриб чиқишди. Қўрқоқ кемачи додлаганича денгизга ишора қилиб: «Ҳўкиз, ҳўкиз!..» деб бидирларди. Кемадагилар тушунмасдан ҳанг-манг бўлиб туришарди. «Қанақа ҳўкиз? — деди унга жаҳл билан Қўрқмас кемачи, — нима бало, ёмон туш кўрдингми? Денгизда ҳўкиз нима қилсин?» Шу пайт пастдан — яқингинадан алланарсанинг балад овоз билан бўкиргани эшитилди. Ҳақиқатдан ҳам ҳўкизниникига ўхшаган бу овоздан ҳамманинг дилига қўрқув тушди. Қўрқоқ кемачи кема қирғоғидан пастга қарадию: «Ана, ҳўкиз! Ҳўкиз балиқ!» — деб қичқириб юборди. Юраги

дов берганлар у кўрсатган томонга қараб сувдан чиқиб турган узун тумшук ва иккита шохни кўришди. У худди ҳўкизга ўхшаган шохли баҳайбат балиқ эди. Синдбод умри бино бўлиб бунақа бадбашара, қўрқинчли махлуқни биринчи кўриши эди. Кемадагилар нафасларини ичларига ютганча энди нима бўларкин, ҳўкиз балиқ нима қиларкин, деб кутиб туришарди. Ҳўкиз балиқ кеманинг атрофида бир мунча вақт айланиб юрди, кейин секин-аста унга яқин кела бошлади. Мана, унинг шохи кеманинг ёнгинасида пайдо бўлди ва қаттиқ дукулаган товуш эшитилди. Кема бир томонга ағана кетишига сал қолди. Йўловчилар қий-чув кўтаришди. Бундан чўчидими — ҳўкиз кўринмай кетди. Аммо кўп ўтмасдан у шеригини бошлаб келди. Энди улар икковлашиб ҳужумга ўтишди. Гоҳ у ёндан, гоҳ бу ёндан «тарақ-туруқ» деган овоз эшитилар, кема гоҳ у ёнга, гоҳ бу ёнга қийшаарди. Шу пайт кема даргаси жаҳл билан ҳўкиз балиққа қараб бир тошни отди, бундан жаҳли чиққан балиқлар баттароқ ҳужумга ўтишди. Улар бурилиб келиб қуйруқ томондан сузишди, пастда нимадир тарақлаб кетди, кемабурғич тўсин синиб кетган эди. Энди кема бутунлай бошқарилмайдиган бўлиб қолди. Фалокатлар денгизи ўз қилиқларини кўрсата бошлаган эди. Кемадагилар нима қилишларини билмасдан ҳайрон эдилар. Қўрқоқ кемачи ниҳоятда қўрққанлигидан тилдан қолган, Синдбод билан Қўрқмас кемачи ҳам хийла ташвишда эдилар. Фақат Абубаттолгина хотиржам эди. Қўрқмас кемачига у гўё бу фалокатдан хурсанд бўлаётгандай кўринди. Иккала ҳўкиз балиқнинг шўхлиги тобора авж олар, улар кемани худди коптокдек уёқдан-буёққа отиб ўйнашарди.

«Наҳотки бундан нажот топилмаса?» — дейишди кемадагилар. Шу орада тонг ҳам оқариб кела бошлади. Атрофини зийраклик билан кузатиб келаётган Қўрқмас кемачи узоқ уфқда кўзга элас кўринган қора нуқтани илғаб қолди. «Оғайнилар, ер! — деди у. — Мен ерни кўряпман!» Ҳамма енгил нафас олди, улар қуруқликка етиб олишса Фалокатлар денгизининг машмашаларидан қутулишларига ишоняшарди.

Аммо ер кўринган билан унга етиб олиш осон эмас эди. Иккала ҳўкиз балиқ бири қўйиб, бири кемани сузар, уларнинг зарбидан кеманинг деворлари титраб сингудек бўлар, хайрият ҳамки сув тинч учун кема уёқдан буёққа бориб келарди. «Ишқилиб, балиқлар кемани денгиз ичкарисига итариб кетишмасин-да!» — деб ташвиш қилди Қўрқмас кемачи ва буving учун бир хийла ишлатишга қарор берди. У кеманинг орқа томонига арқонга бир бўлак гўшт боғлаб ташлаб қўйди. Унинг исини билиб, ейиш учун келган балиқлар кеманинг кетидан туртиб олдинга — қирғоқ томонга суриб боришарди. Бурилиш тўсини бузилган, устунлари синиб кетган, балиқларнинг тинмай туртишидан пачоқ бўлаёзган кема аста-секин қирғоқ томонга силжиб борарди. Мана,

ниҳоят қирғоқ ҳам кўзга аниқроқ кўрина бошлади: у тик қояли, баланд тошлардан иборат эди. Ҳўкиз балиқлар кемани тўппа-тўғри қирғоққа қараб суриб боришарди. Иш шу тахлитда кетаверса кема тошларга урилиб, парча-парча бўлиши турган гап эди. Бунинг олдини олиш учун нимадир қилиш керак эди. Қўрқмас кемачи балиқларни бир оз адаштириш учун гўшт боғланган арқонни тортиб олди, энди балиқлар кемани бир оз тинч қўйишса керак, деб ўйлашганди. Аммо бунинг акси бўлиб чиқди, ҳўкиз балиқлар емишни йўқотганга ғазабланиб кемани аввалгидан ҳам қаттиқроқ туртишга бошлашди. Натижада кема бор бўйи билан қояга бориб урилди.

Қаттиқ қарсиллаган овоз эшитилди ва йўловчилардан ким тоққа қараб учиб кетди, ким сувга йиқилди. Синдбод даҳшатли зарбадан денгизга қулади, лекин совуқ сувда ўзини ўнглаб олиб, қирғоққа қараб суза бошлади. Аммо қирғоққа етай деганда тўлқинлар шартта орқага оқизиб кетди, Синдбод яна жон-жаҳди билан қирғоққа талпинди. Энди етай деганда орқадан келган кучли тўлқин уни олиб бориб тошга урди. Синдбоднинг кўз олди қоронгулашиб, сув остига чўкаётганда кимнингдир кучли қўли уни кўтариб қолди. Кўзини очганда аллаким уни қирғоққа судраб чиқармоқда эди. Синдбод ўз халоскорининг юзига тикилиб қаради. «Қалайсиз, хожам, бу — менман, Абулборийман», — деди қутқараётган одам. Синдбод ўзини ўлимдан қутқарган Қўрқмас кемачига чин дилдан миннатдорчилик билдирди. Бир оз ўтгач Синдбод анчагина ўзига келди. Пастда, денгизда кеманинг қолдиқлари сузиб юрар, икковларидан бошқа тирик жон кўринмасди. «Наҳотки, ҳеч ким тирик қолмаган бўлса?» — деб ўйлашди улар. «Анув қўрқоқ Абулҳасан ҳам чўкиб кетдимикин, а?» — деб ўз шеригига ачинди Қўрқмас кемачи. Бирдан сув юзиде дўппайиб сузиб юрган қоп-қора нарсага кўзлари тушди. «Анув кир тоғорами, нима ўзи?» — деб қолди Қўрқмас кемачи ва бирдан: «И-е, бу бақалоғимиз-ку!» — деб қичқирди ва ўзини сувга отди. У тезлик билан сузиб, сув ютганидан янаям оғирлашиб кетган Қўрқмас кемачини аранг судраб чиқди. Кейин унинг бошини пастга, оёғини баландга қилиб силқиб, ютган сувларидан халос қилди, ниҳоят Абулҳасанга жон кириб, кўзларини очди. Ҳушига келган Қўрқоқ кемачи кўзига ёш олиб ўз халоскорига миннатдорчилик билдира кетди: «Мени яна ажал қучоғидан тортиб олдинглар, энди ўла-ўлгунимча сизларнинг хизматингизда бўламан», — деди у.

Шу пайт кема тарафдан кимнингдир: «Войдод, қутқаринглар! Қим бор, ёрдамга!» — деган товуши эшитилди. Аммо кемагача сузиб бориш осон эмас, бунинг устига унинг атрофида ҳўкиз балиқлар ҳамон ирғиб юришарди. «Таваккал, бормасам бўлмайди», — деди Қўрқмас кемачи. У шундай деб ўзини денгизга отди. Балиқларнинг кўзини шамғалат қилиб

кемага етиб олди ва кеманинг ёғочларига қисилиб қолган одамни олиб чиқди. Қараса у Абубаттол экан. «Оббо, — деди Қўрқмас кемачи ўзича. — Ёмонга яхшилик қилма, деган гап бор. Лекин бу ҳам инсон, қутқариш керак...» У шундай дедию Абубаттолни елкасига кўтарганча қирғоққа қараб сузди. Кемадан энди узоқлашган эди ҳамки, ҳўкиз балиқлардан бири уларни қува кетди. Буни кўриб турган Синдбод билан Қўрқоқ кемачи дўстларига ёрдамга шошилдилар. Улар балиқни чўчитиш учун бор овозлари билан бақришар, қўлларига тош олиб балиққа қараб отишарди. Синдбод отган каттагина тош балиқнинг пешонасига тегдию балиқ гангираб сузувчиларни таъқиб қилишдан тўхтади. Қўрқоқ кемачи отган тош эса бориб даранглаб Абубаттолга тегди. Тошнинг зарбидан ҳушига келган Абубаттол бор овози билан сўкинишга тушди: «Ҳа, ярамаслар! — деди у қирғоқдагиларга мушт дўлайтириб. — Ўзим ўлай, деб турибману, яна мени тошбўрон қиласанлар! Ҳали қирғоққа чиқиб олай, кўрсатиб қўяман сенларга!» Бу сўзлардан Қўрқмас кемачининг жаҳли чиқди: «И-е, яхшиликка ёмонлик экан-да? — деди у. — Ахир, улар тошни сен билан мени қутқариш учун отишди-ку? Улар кўмак беришмаса иккаламиз ҳам ҳўкиз балиқларга ем бўлиб кетардик». «Йўқ, улар менга атайлаб тош отишяпти, чўкиб кетсин дейишяпти», — деб гудиллади Абубаттол. Қўрқмас кемачи кутгани ёмонлик бўлган бу одамга «садқайи гап» дедию индамади. Лекин уни минг азоблар билан қирғоққа олиб чиқди, шериклари келиб кўмаклашишди, унга ёрдам кўрсатишди, ҳатто тош тегиб қонаган пешонасини боғлаб қўйишди. Абубаттол эса миннатдорчилик билдириш уёқда турсин, ўз халоскорларига еб қўйгудек бўлиб хўмраярди. Қўрқоқ кемачи эса билмасдан тош тегиб кетгани учун умдан ҳатто кечирим сўради.

Қуруқликка соғ-омон чиқиб олишган сайёҳлар нима қилишларини билмасдан туришарди. Шу лайт бир оз ўзига келиб олган Абубаттол бирдан иккала бармоғини оғзига тиққанича қаттиқ ҳуштак чалди. Зум ўтмай узоқда қора булут кўринди. У Синдбодлар томонга тезлик билан яқинлашиб келарди. Бир вақт қарашса бу — қора булут эмас, кўршапалаклар галаси экан. Улар ёпирилиб келиб сайёҳларни ўраб олишди. Абубаттол уларга ўз тилларида бир нима деди. Улар чинқирганларича Синдбод, Қўрқмас ва Қўрқоқ кемачиларга ташланишди. Тумшуқлари узун, худди итنيкига ўхшаган, кўзлари хунук бу махлуқлар уларнинг юзлари-кўзлари демай урилар, тишлашарди. Айниқса Қўрқоқ кемачининг ҳаммаёғини моматалоқ қилиб юборишди. Шунда Қўрқмас кемачи Абубаттолга қараб: «Эй, Абубаттол, биздан нима истайсан? Биз сенга нима ёмонлик қилдик? Ол, бу бадбашара махлуқларингни!» — деди. Шу сўзларни айтиши билан кўршапалаклар Қўрқмас кемачига ташланишди. Гўё улар одам тилини

тушунар эдилар. Бундан сўнг Абубаттол кўршапалакларга нимадир деди-ю, хунуккўз махлуқлар бир оз тинчиб қолишди.

Бу ерда тураверишдан фойда йўқ, бирон-бир емиш ва ичимлик сув топиш учун ҳаракат қилиш керак эди. Сайёҳлар бунинг учун оролниг ичкарисига юришга қарор қилишди. Аммо улар энди ҳаракатга келган эдилар ҳамки, кўршапалаклар Абубаттолнинг ишораси билан яна ҳаракатга келишди ва сайёҳларга даҳл қила бошлашди. Лекин бу сафар кўршапалакларнинг қилиқлари ғалати эди. Улар одамларни «мана бу томонга юр», дегандек бир тарафга қараб туртишар, улар бошқа томонга қараб бурилишса йўлларини тўсишарди. Қўрқоқ кемачи улардан қочиб, денгиз тарафга қараб югурган эди, бир тўп кўршапалак уни талаб, яна ҳаммаёғини моматалоқ қилиб ташлади. У додлаганича шерикларига келиб кўшилди. Кўршапалаклар чийиллашганича сайёҳларни туртиб оролниг ичкарисига ҳайдаб боришарди. «Хожам, қаёққа кетяпмиз? — деб қўрқа-писа сўради Қўрқоқ кемачи. — Бу лаънати кўршапалаклар бизни қайси гўрга олиб боришаркин?» Шу пайт кўршапалаклар яна Қўрқоқ кемачига қараб ташланишди, у бечора: «Вой ўлдим, товба қилдим!» — деб қутулди. Кўршапалакларнинг одам тилини тушунишларига шак-шубҳа йўқ эди. Шунинг учун Қўрқмас кемачи Абубаттолга қараб: «Эй, Абубаттол, бу ошноларинг бизни қаерга олиб боришяпти?» — деб сўради. «Борганда биласан», — деб хўмрайиб жавоб қилди Абубаттол.

Узоқдан аллақандай бир шаҳарнинг баланд, ўткир учли миноралари, қатор иморатлари кўзга ташланди. Кўршапалаклар сайёҳларни ўша томонга қараб ҳайдаб боришарди. Савлатли бу шаҳар неғадир кўзга совуқ, хосиятсиз кўринарди. «Эй Абубаттол, — деди Қўрқмас кемачи. — Бу қандай шаҳар, қандай мамлакат?» «Борганда кўрасан!» — деб хўмрайиб жавоб қилди у.

Кўп ўтмасдан улар шаҳарга яқинлашдилар. Шаҳар баланд девор билан ўралган, муҳташам дарвозалари тақа-тақ берк эди. Кўршапалаклар бориб чийиллаб дарвозаларга урилдилар. Ичкаридан қоровулнинг: «Кимсанлар?» деган овози эшитилди. Абубаттол «гапиринглар», дегандай сайёҳларга ишора қилди. «Бизлар сайёҳлармиз, кемамиз ҳалокатга учради», — деди Синдбод. «Сенлар қаерга келиб қолганларингни биласанларми?» — деб дағдаға билан сўрашди ичкаридан. «Йўқ, билмаймиз», — дейишди сайёҳлар. «Билмасанглар билиб олинглар, сизлар дунёдаги тенги йўқ Олавернафас мамлакатидасизлар! Дунёда биздан озод, бундан фаровон мамлакат йўқ! Бу ерда бемалол нафас олишинглар мумкин. Мамлакатимиз подшоси, улуғ ва жаҳонда яккаю ягона Махлуқлар махлуқига таъзим қилинглар!» — деган буйруқ бўлди ичкаридан. Қўрқоқ кемачи кўзга кўринмаган махлуққа шоша-

пиша таъзим қилди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи ҳайрон бўлиб жим тураверишди. Шу пайт дарвоза очилдию сайёҳлар ичкарига киришди. Қўрқоқ кемачини аллақандай одамлар дабдаба билан кутиб олиб, иззат-ҳурмат билан қаёққадир олиб кетишди. Синдбод билан Қўрқмас кемачини эса қилич-қалқон кўтарган соқчилар ўраб олиб ҳайдаб кетишди. Кўршапалаклар ҳамон уларнинг атрофида изғиб юришарди. Абу-баттол эса ўша кўршапалакларга қўшилиб кетдими, ишқилиб кўздан ғойиб бўлди.

Қуролли соқчилар Синдбод билан Қўрқмас кемачини шаҳарнинг кўча ва майдонлари бўйлаб ҳайдаб олиб ўтишди. Қаердандир кўзга кўринмас товуш баланд овоз билан тинмасдан «Махлуқлар махлуғи» шаънига ҳамду сано ёғдириб турарди. Бу овоз осмондан келяптими, ердан чиқяптими — билиб бўлмасди. Энг муҳими кўча-кўйларда учраган одамлар ҳам бу товушга қўшилиб гоҳ-гоҳ: «Яшасин! Офарин!» деб қичқириб қўйишар, қолган пайтларда эса лом-мим дейишмасди. Сайёҳлар бу сирли шаҳар ва унинг одамлари билан қизиқиб таниша бордилар. Бу мамлакатнинг одамлари жуда ғалати — ҳаммаси бир хилда кийинган, негадир пешонасидан соқол қўйган эдилар. Улар гоҳ-гоҳ мақтов сўзларни айтишдан ташқари худди гунг-соқовлардек индашмас, айтган гапларини ҳам тушуниб бўлмас эди. Бу оч ва юпун одамларнинг нима билан тирикчилик қилишлари, нима еб, нима ичишларини билиб бўлмасди. Кўчалар ҳувиллаган, ёзор ва дўконлар бўм-бўш, шаҳар хароба эди. Аммо сайёҳлар қаёққа қарашмасин махлуқ бўлиб махлуқ эмас, одам бўлиб одам эмас бир бадбашара қиёфа намоён эди. Тор пешонали, хунук кўзли бу махлуқ шаҳарнинг баланд ва ваҳимали минораларидан, уйларнинг деворларидан кишиларга бақрайиб қараб турарди. «Хожам, бу мамлакатнинг махлуқ подшоси шу бўлса керак?— деб сўради Қўрқмас кемачи Синдбоддан атрофидаги кўршапалакларнинг кўзини шамғалат қилиб. — Бу башарадан асло яхшилик чиқмайди». «Бошга тушганини кўз кўради, Абулборий, — деди Синдбод. — Қани, бунисини ҳам кўрайлик-чи!»

Уларни шаҳарнинг катта майдонидан олиб ўтишди. Бу ерда Махлуқнинг ниҳоятда катта ҳайкали ўрнатилган эди. Ҳайкал шу қадар баланд эдики, унга қараган одамнинг бош кийими тушиб кетарди. Ҳайкалнинг энг тепасига — тўрт томонга махлуқнинг кўзлари ўйиб битилган бўлиб, шаҳардаги одамлар қаерда бўлмасин, бу кўзлар уни кузатиб турар, уларнинг таърибидан қочиб қутулиб бўлмас эди. Мамлакатда истиқомат қилувчи ҳар бир фуқаро бу ҳайкални кўрганда унга таъзим қилиши ва «Яшасин Махлуқлар махлуғи! Офаринлар бўлсин!» — деб мадҳу сано ўқиши шарт экан. Қимки бундай қилмаса ёки бошқача сўзларни айтса ҳамма жойда изғиб юривчи кўршапалаклар ундайларни дарҳол юқорига,

Махлуқнинг амалдорларига етказар, ундай одам бир кеча-даёқ ғойиб бўлиб қолар, унинг қаёққа кетганини, нима бўлганини ҳеч ким билмас эди. Шунинг учун бу юртнинг одамлари оғзиларидан бошқача сўзлар чиқиб кетмаслиги учун лабларини махсус мослама билан қулфлаб юришар, бир-бирлари билан фақат имо-ишора орқали гаплашишарди. Шунинг учун Синдбод ҳам, Қўрқмас кемачи ҳам бирорта бу ерлик одам билан сўзлашиб, тузукроқ маълумот олишолмади.

Сайёҳлар яна шуни сезишдики, бу ернинг одамлари ҳатто қўрқа-писа нафас олишаркан. «Ахир, мамлакатингларнинг номи Олавернафас, деб аталаркан, нега сизлар бемалол нафас олавермайсизлар?» — деб сўради Қўрқмас кемачи шу ердан кўрганлари — бир одамдан. Ҳалиги одам уёқ-буёққа олазарак бўлди-ю, секин унга: «Йўқ, аслида мамлакатимизнинг исмини Олавернафас эмас, Олманафас деса тўғрироқ бўлади... Сизлар ҳам эҳтиётроқ бўлиб нафас олинглар, мусофирга ўхшайсизлар, кейин аттанг деб қолманглар...» дедию ўзини панага олди. Сайёҳлар бу сўзларнинг маъносини афсуски, кейинроқ тушуниб етишди.

Мана, Олавернафас мамлакатининг бош шаҳри — Махлуқобод ҳам ортда қолди. Қуроли соқчилар Синдбод билан Қўрқмас кемачини ҳайдаб бориб шаҳардан узоқдаги ғорга қамаб қўйишди. Ғор жуда катта, унинг биттагина оғзи бор экан, унга тушган одам қайтиб чиқмас экан. Шунинг учун ҳам бу ғорнинг номини Тушса чиқмас ғори деб аташаркан. Ғорнинг ичи жуда кенг, унда лак-лак одам чумолидай ғимирлагани ғимирлаган экан. Буларнинг бари бадбашара махлуққа ёкмаган, унга ҳамду сано ўқимаган, таъзим қилмаганликлари учун зиндонга ташланган одамлар экан. Ғорга «йилт» этган офтоб нури тушмас, кечаси билан кундузининг фарқи йўқ — зим-зиё қоронғу экан. Шу бечоралар сингари беғуноқдан беғуноқ ғорга ташланган Синдбод билан Қўрқмас кемачи дастлабки кунларда жуда қийналишди, «бизнинг айбимиз йўқ, биз оддий, ўз йўлида бораётган сайёҳлармиз, бизни қўйиб юборинглар», деб ғор оғзидаги қилич-қалқонди, найза ушлаган соқчиларга бақиришди, лекин уларнинг сўзларига ҳеч ким қулоқ солмади. Ғордаги одамлар: «Бекорга овора бўласизлар, ҳамма ҳаракатингиз бефойда», дегандек бош чайқашарди. Шуни айтиш керакки, одамлар ғорда ҳам бир-бирлари билан бемалол гаплаша олмас эдилар, чунки қоронғуликда кўзга кўринмасдан учиб юрган кўршапалаклар уларнинг оғзидан чиққанини илиб юқорига етказишар, шундан кейин ҳалиги одам ғордан ҳам ғойиб бўларди.

Тушса чиқмас ғорида улар бадбашара Махлуқ тўғрисида анча нарсаларни билиб олишди. Ғор маҳбуслари уларга имо-ишоралар билан кўп гапларни ҳикоя қилишди. Бадбашара махлуқ ўзини Махлуқлар махлуғи деб аташларини хоҳлар экан, кимки уни шундай деб улуғламаса ҳолига вой экан.

Бадбашара махлуқ жудаям маккор экан, у турли қиёфаларга кира оларкан; одамлар олдида беозор мусича қиёфасида кўринаркан, гоҳ заҳарли илон бўлиб оларкан, гоҳ эса чангалдор бургут қиёфасига эга бўларкан. Унинг асл қиёфасини ҳали ҳеч ким кўрмаган экан. У зўр, докюрак бургут қиёфасида юриб, мамлакатнинг олдинги подшоси — Оқил подшонинг саройига учиб кирган, унга ёқиб қолган экан. Оқил подшо уни ўзи билан олиб юраркан, кўп меҳрибонликлар кўрсатаркан. Аммо маккор махлуқ бир куни Оқил подшога човут солиб, кўзларини ўйиб, қонига бўяпти ва уни ўлдириб, ўрнига ўзи подшо бўлиб олибди. Шундан бери фуқарога кун бермас экан. Олдин Оқилобод бўлган бу шаҳарни махлуқобод деб ўз номига қўйдириб олибди. Энди Махлуқнинг айтгани айтган, дегани деган бўлиб қолибди. Бирор одам сал бошқачароқ қараса — тамом, ўша куниеҳ жонидан умидини узиши керак экан. Махлуқ бундайларни ё бошини олар, ё зиндонда чиритар экан.

Ҳорда бундан ҳам баттар, қўрқинчли гапларни эшитишди: Махлуқ вақти-вақти билан инсон қонини ичаркан. Энг даҳшатлиси шу эканки, у бирор кишини қонни ичишдан олдин ўз қурбонининг йўқ айбини бўйнига олишга ва ўзига мадҳу сано ўқишга мажбур қиларкан. Махлуқлар махлуқининг рангида қони йўқ бир вазири бўлиб, махлуқ учун қурбонларни ўзи танлаб бераркан, кейин ўзи ҳам қўшилиб ичаркан. Айтишларича, бу вазир аслида ўлик — мурда экан, аммо ана шу гоҳ-гоҳ ичадиган одам қонининг кучи билан юраркан. Махлуқнинг жаллодлари ҳеч кимни сўраб-суриштирмасдан айби борми-йўқми — ўлдиришавераркан.

Бир-биридан даҳшатлироқ кунлар ўтаверди. Улар кун ҳисобидан адашиб кетишди, гўё умрбод шу ерда, зах, ифлос зиндонда ётгандай, ҳеч қачон озод юриб, денгизларда саёҳат қилишмагандай эдилар. Лекин умид ўрга бошлайди, умидсизлик — гўрга, дейдилар. Шунинг учун ҳам улар, «бу зиндондан охири бир кун қутулармиз», деган умид билан яшашди.

Махлуқлар махлуғининг мурда вазири тез-тез ғорга келиб, ўз ҳукмдори учун қурбон танлаб кетарди. Мана, ниҳоят навбат Синдбод билан Қўрқмас кемачига ҳам етиб келди. Қуролли соқчилар уларни Махлуқлар махлуғининг саройига олиб келишди. Ҳеч ким бу саройнинг қанақалигини айтиб беролмас, чунки бу ерга кирган одам қайтиб чиқмас эди. Сайёҳлар «бир бошга бир ўлим», деб дадиллик билан бу муҳташам, аммо совуқ қасрга кириб бордилар.

Синдбод ва Қўрқмас кемачи Махлуқлар махлуғини ўз қурбонининг қонини ичишдан олдин йўқ жиноятларга иқрор бўлишга ва ўз шаънига мадҳу санолар айтишга мажбур этишини зиндондаги маҳбуслардан эшитган эди. Бегуноҳ маҳбуслар: «Мени кечиришар, эҳтимол тирик қоларман», деган

умидда жаллодлар айтган, аслида бўлмаган айбу «гуноҳ»-ларини бўйинларига олишиб, тавба қилишар, махлуқнинг шаънига узундан-узоқ мақтовлар айтишар эди. Лекин улар барибир ҳалок бўлишарди. Шунинг учун Синдбод билан Қўрқмас кемачи бошларига қилич келганда ҳам ростини айтишга қарор бердилар.

Уларни мурда вазир сўроққа тутди. «Сенлар кимсанлар?» — деб сўради у такаббурлик билан. «Бизлар сайёҳлармиз», — деб жавоб беришди улар. «Йўқ, сенлар сайёҳ эмас, ашаддий жинойатчисанлар», — деди мурда вазир. «Кечирасиз, биз ҳеч қандай жинойатга қўл урганимиз йўқ, кемамиз ҳалокатга учрагани туфайли бу мамлакатга келиб қолдик», — деди Синдбод. «Йўқ, сен айғоқчилик мақсадида бу мамлакатга келгансан, кейин улуғ махлуғимизни ўлдирмоқчи бўлгансан, — деди мурда вазир. — Яхшиликча бўйинингга ол, тавба қилиб, улуғ махлуғимизга бўйин эг, шунда озодликка чиқасан». «Биз ёлгон гапира олмаймиз», — деди Синдбод. Бунга жавобан вазир жаллодларга қараб: «Уринглар уларни, то жинойатларини бўйинларига олмагунарича уравринглар», — деб буюрди. Икки жаллод Синдбод ва Қўрқмас кемачини савалаб кетишди. Синдбод онадан туғилиб бировдан калтак емаган эди, ҳар қандай ёмоннинг жавобини бера оларди. Аммо бу ерда — қўл-оёғи боғлиқ ҳолда нима ҳам қила оларди? Жаллодлар уни аямасдан, жон-жаҳллари билан савалашди. Аммо Синдбод ҳам, Қўрқмас кемачи ҳам ғиқ этмасдан, тишларини тишларига босиб чидашди, душманлардан раҳм-шафқат сўрашмади. Олдин уларни биргаликда калтаклашди, кейин қоронғу хоналарда алоҳида-алоҳида қийнашди. Синдбод ҳеч нарсани бўйнига олмагач, мурда вазир: «Иқроп бўлавер, шеригинг ҳамма нарсани айтиб берди», — деди. Шунда Синдбод: «Шеригим нима деганидан хабарим йўқ, келиб ўзимга айтсин», — деди. Шундан сўнг уларни юзлаштиришди. Аъзойи бадани моматадоқ бўлиб кетган Қўрқмас кемачи унга қараб: «Хожам, булар ёлгон айтишяпти, мен ҳеч нарса деганим йўқ», — деб қичқирди. Шунда Синдбод: «Азизим Абулборий, мен сенга ишонаман, лекин бу жаллодларга бас келиш қийинга ўхшайди, энди ҳийла ишлатамиз», — деб шипшиди. Қўрқмас кемачи ҳам рози бўлди. Шунда Синдбод вазирга қараб: «Майли, агарда бирорта одам бизнинг жинойатларимизга гувоҳлик берса, биз бўйинимизга оламиз», — деди. «Шундай гувоҳ бор! — деди мурда вазир ва қуролли соқчиларга ишора қилди: — Гувоҳни келтиринглар!» Шу пайт остонада Қўрқоқ кемачи кўринди. «Хўш, — деди унга мурда вазир, — қани, шерикларингнинг бу ерга айғоқчилик ва улуғ махлуғимизнинг жонига қасд қилиш учун келганликларини бирма-бир айтиб бер-чи». Қўрқоқ кемачи дағ-дағ титрарди. «Биз... биз...» — деди у тутилиб, сўнг ўзини Синдбодга олди. «Хожам, ишонманг буларга, — деди у

хўнграб йиғлаб. — Мен сизлар ҳақингизда ҳеч бир ёмон гап айтганим йўқ! Сизлардан ажралиб қолганим учун ўзимни кечиролмайман». «Ҳали шунақами?! — деб унга заҳрини сочди мурда вазир. — Сен ҳам буларнинг шериги экансан-да! Олинглар буни ҳам! Яхшилаб калтакланглар!»

Жаллодлар Қўрқоқ кемачига ташланиб, уни ҳам жонжаҳдлари билан калтаклай бошладилар. Синдбод ва Қўрқмас кемачи ҳар қандай калтакка чидаш беришганди. Қўрқоқ кемачи эса унга чидай олмай зўр бериб дод сола бошлади. Синдбод бу ҳолга чек қўйгиси келдию вазирга қараб: «Агарда тагин бирорта гувоҳ бўлганда биз айбимизни бўйнимизга олардик», — деди. «Гувоҳ бор! — деб бўкирди юзиде қони йўқ вазир. — Ануви Абубаттолни чақиринглар!» — деб буйруқ берди у ўз шотирларига. Кўп ўтмай бу ерда Абубаттол ҳозир бўлди. «Хўш, сен манз буларнинг қилган ёвуз жиноятларини биласанми?» — деб унга қараб бўкирди мурда вазир. «Албатта биламан, — деди Абубаттол кўзлари ёниб. — Булар дунёдаги энг ашаддий жиноятчиларнинг ўзгинаси бўлади». «Қандай жиноятлар қилишган, айтиб бер!» — деб буйруқ қилди вазир. «Булар, аввало кўпчилик тушган кема чўкиб кетсин деб кечаси яширинча иккита хўкиз балиқни ёллаб кемани қирғоқдаги қоя тошларга олиб келиб уришди, — деди у бақрайиб туриб. — Иккинчидан, улар мени ҳам ўлдирмоқчи бўлишди, кема ҳалокати пайтида менинг бошимга тош билан уришди». «Булар улуғ махлуғимиз турган жойдаги ҳавони симириб қўйиб, уни ҳавосиз, бўғилиб ўлишини исташган». «Хўш, энди нима дейсанлар? — деб сайёҳларга ғазабини сочди вазир. — Энди ифлос қилмишларингни бўйинларингга оласанларми?» «Энди бўйнимизга олишимиз мумкин, — деди Синдбод. — Лекин битта шартимиз бор». «Қанақа шарт?!» — деб бўкирди вазир. «Шартимиз шуки, — деди Синдбод, — биз бу юртнинг ҳукмдори Махлуқлар махлуғи олдида ўз айбимизга иқрор бўлиб, ундан кечирим сўрасак...» «Майли, бу шартларингизни бажарамиз», — деди мурда вазир ва хонанинг бир томонига тўсилган пардага ишора қилди. Парда кўтарилди, унинг ортидан одам бўлиб — одам эмас, дев бўлиб — дев эмас бир бадбашара махлуқ кўринди. У ўз қурбонларининг қачон айбларига иқрор бўлиб, ўз шаънига мадҳу сано ўқишларини ва шундан кейин уларнинг бўғизларига ўзининг ваҳший сўйлоқ тишларини ботириб, қонларини тўйиб ичишни сабрсизлик билан кутиб турарди. Мурда вазир ҳам ундан қолган қонни ичиб нафсини қондиришга шошилди. «Қани, улуғ махлуғимизга таъзим қилиб, мадҳу сано ўқимайсанларми?!» — деб бўкирди у. Синдбод қараса, энди ўлиши тайин, бошқа чора йўқ. Дўстлари билан қучоқлашиб хайрлашди. Махлуқлар чапгайдан чиқиб кетолмагани, ёш умри ҳазон бўлаётгани учун афсусланди. Лекин ўлими олдидан Махлуқлар махлуғини ҳақорат қилиб, мардона жон

беришни истади-ю, шундай деб юборди: «Лаънат сенларга, ёвузлар!»

Шу заҳоти осмон гумбурлаб, чақмоқ чақди, ҳаммаёқ остин-устин бўлиб кетди. Махлуқлар махлуғи хунук бир овоз чиқарди-ю, «лов» этиб ёниб, бир сиқим кулга айланди, мурда вазир ва бошқа жами жаллодлар кўздан ғойиб бўлди. Махлуқлар махлуғининг муҳташам саройи баланд бир култепага айланди-қолди. Шу тўполонда Абубаттолнинг шоша-пиша кўршапалакка айланиб учиб кетганини аранг илғаб қолишди. «Хожам, хожам!» — деб Синдбодга ташланишди иккала кемачи. Улар шунчалик даҳшатли душмандан омон қолганликларига ишонмас эдилар.

Уларни шод-хуррам оломон ўраб олди. Энди одамлар ҳақиқатан ҳам бемалол нафас олишар, бир-бирлари билан чўчимасдан, одамларча гаплашишар, хурсандчиликдан ўзларини қаерга қўйишларини билишмасди. «Хайрият-е!» «Шундай кун ҳам келаркан-у!» деб қичқирришарди. Халойиқ ичидан бир мўйсафид чиқиб Синдбодга таъзим билан мурожаат қилди:

«Сен бизнинг халосқоримизсан. Бу лаънати Махлуқлар махлуғи бизнинг Оқилобод аталмиш юртимизни эгаллаб олиб нафас олиб бўлмайдиган Махлуқободга айлантирди. Одамларни сеҳрлаб, оғзиларини қулфлаб ташлади. Кимки унга таъзим қилмаса, мадҳу сано ўқимаса зиндонга солди, қонини ичди. Мурда вазир, жаллодлару, айғоқчи кўршапалаклардан бизга кун йўқ. Мана, кейин билсак, бу бадбашара махлуқнинг сеҳрини йўқ қилиш учун унинг кўзига тик қараб, қўрқмасдан юзига лаънат тошини отиш керак экан. Афсуски, шу кунгача бу сирни ҳеч ким билмади, шу боисдан қанчадан-қанча бегуноҳлар қурбон бўлиб кетишди. Буни сен бажардинг, раҳмат сенга! Энди ўзинг юртимизда қол, подшомиз бўл!» — деди.

Синдбод мўйсафиднинг бу сўзлари учун миннатдорчилик билдирди ва: «Раҳмат, отахон, аммо мен юртимга кетишим керак, — деди. — Агар хоҳласаларинг мана бу Қўрқмас кемачи — Абулборийни ўзларингизга подшо қилиб ола қолинглар», — деди. Абулборий шериклари билан кетгиси келса ҳам мамлакатда тамомила адолат ўрнатиш мақсадида бу ерда подшо бўлиб қолди. Синдбод эса ёнига Қўрқоқ кемачини олиб йўлга тушди. Оқилободликлар сайёҳларни денгиз бўйигача олиб боришиб, мустаҳкам бир кемага ўтқазиб, совғасаломлар билан кузатиб қўйишди.

Синдбод ўз юртига етиб келгач, дўсти билан хайрлашиб, ўз хонадонига йўл олди. У энди ҳеч қачон ҳеч қандай саёҳатга чиқмайман, уйимда тинчгина, осойишта ҳаёт кечиранман, деб аҳд қилди. Аммо у бу сўзининг устидан чиқа олармикин, саёҳат қилмасдан тура олармикин?

Учинчи саёҳат

Шундай қилиб, Синдбод уйига қайтгач, энди тинчгина умр кечираман, ҳеч қачон саёҳатга чиқмайман, ҳеч қаерга бормайман, деб ўзига сўз берди. Лекин бу сўзининг устидан чиқа олармиди? Унинг сайру саёҳатларга, турли саргуааштларга ўрганган кўнгли тинч тура олармиди? Узоқ-узоқларга парвоз қиладиган қайси бир қуш қафасда тинч ўтира олади? Ахир, саёҳат — дилга роҳат, деб бекорга айтишмаган-ку?

Турган гапки, кўп ўтмай Синдбод яна уйда зерикиб қолди. Унинг яна саёҳатга чиққиси келди. Қўлидаги мол-мулкларни бозорга олиб чиқиб сотиб, яна денгиз саёҳатига тараддуд кўра бошлади. Ниҳоят, қатъий қарорга келдию сафарга отланди. Жўнаб кетиш олдидан ўзининг эски қадрдони Қўрқоқ кемачини учратиб, унга ўз ниятини айтган эди, нима бўлса бўлар, мениям ола кет деб ёпишиб олди. Улар узоқ Оқилбод мамлакатада подшо бўлиб қолган Қўрқмас кемачини кўп эслашди.

Кўп ўтмай Синдбодларнинг кемаси лангарни кўтариб очиб денгизга чиқди. Енгил шаббода эсиб турар, елканларини ёзиб олган кема бир маромда борарди. Саёҳатнинг дастлабки ҳафталари жуда тинч, осойишта ўтди: улар денгиз бўйидаги жуда кўп шаҳарларга қўнишди, савдо-сотиқ қилишди, янги-янги табиат манзараларидан баҳраманд бўлишди. Жанубдаги соҳил шаҳарлардан бирида ажойиб ҳодиса юз берди: улар шаҳардан энди жўнаб кетмоқчи бўлиб турган ҳам эдиларки, қирғоқ бўйлаб чошиб келаётган бир новча йигитни кўриб қолишди. У узоқдан: «Тўхтанглар!»—дегандек ишора қилди. Синдбодга бу йигит танишдек кўринди. Қўрқоқ кемачи эса бу қақирилмаган меҳмонга ишонқирамасдан қараб турарди. «Хожам, анув бечорани қаранг, — деди у Синдбодга. — Бир нарсадан қуруқ қолгандай мунча югурмаса, а?» Бирдан Қўрқоқ кемачи уни таниб қолди. «И-е, қаранг, ахир бу Абулборий-ку?»—деб бақириб юборди у. «Қўйсанг-чи, —деб унга

эътироз билдирди Синдбод. — Сен чолни кўрсанг бола дейдиган бўлибсан. Абулборий бу ерда нима қилсин? Ахир, у узоқ Оқилобод мамлакатада подшо-ку! Қолқийди, биз ўзимиз бориб уни бир кўриб келолсак...» Энди ҳалиги йигит кемага яқинлашиб қолган, уни аниқ кўриш мумкин эди. «Абулборий! — деб қичқириб юборди Синдбод уни таниб. — Бормисан, азиз дўстим!» «Ассалом, хожам», — деди Қўрқмас кемачи. «Бу ерга қандай қилиб келиб қолдинг?» — деб хитоб қилди Синдбод. «Подшоликни ташлаб кетдингми? — ўз навбатида савол олди Қўрқоқ кемачи. «Хожам, ҳамма саволларингизга бафуржа жавоб бераман. Аммо аввало буюринг: кемани тўхтатиб, кўприкни ташласинлар, мен кемага чиқай», — деди йигит харсиллаб пешонасидаги терларни артар экан. Синдбоднинг илтимоси билан дарға кемани орқасига қайтарди ва кўприкча ташланиб, Қўрқмас кемачи чиқариб олинди. Эски қадрдонлар яна топишганларидан хурсанд эдилар. Кўп ўтмасдан кема яна ўз йўлида давом этди. Қўрқмас кемачи бир оз нафасини ростлаб олгач, ўша, олдинги саёҳатдан кейин ўз бошидан ўтган воқеаларни гапириб берди. Маълумки, у Махлуқлар махлуғи ўлгач, Оқилобод мамлакатада подшо бўлиб қолган эди. Қўрқмас кемачи бу ерда бирмунча вақт подшодлик қилибди, мамлакатда тинчлик ўрнатибди, юрт хийла обод бўлибди. «Хўш, шундай экан, нега мамлакатни тарк этдинг?» — деб сўради Синдбод. «Мазза қилиб подшо бўлиб юравермайсанми, эҳ, содда одам?» — деб унга дашном берди Қўрқоқ кемачи. «Йўқ, мендан подшо чиқмас экан, — деди Қўрқмас кемачи. — Ҳар куни мингта ташвиш, мингта вағво. Бошим ҳотиб кетди... Бор-е, подшолигиндан ўргилдим, ўзининг кемачилигим тузук, дедиму бир кечаси «хайё-хуйт» деб жўнаб қолдим. Кемаларда ёлланиб ишладим, кейин бу шаҳарга келиб қолдим. Бирдан сизларнинг кемаларингиз келганини эшитдим буёққа қараб югурдим. Хайрият, ултурибман», — деб ўз ҳикоясини тамомлади у. Қадрдонлар яна биргаликда сафарга чиқаётганликларидан ўзларида йўқ хурсанд эдилар.

Кемада бораётганлар орасида Абутанбал деган кемачи ҳам бор эди. У йўғондан келган, ниҳоятда ялқов ва бўшанг эди. У шунчалик эринчоқ эдики, ҳатто бурнига қўнган пашшани ҳайдаш ҳам унга малол келарди. Абутанбал эртаю кеч кеманинг офтобшувоқ жойида чўзилиб ётар, фақат овқат ейиш учунгина ўрнидан турар эди. Дарганинг буйруқларидан бирортасини бажармас, унга нима дейилса ҳам қўл силтаб қўяверарди. Бундан дарганинг жаҳли чиқиб Абутанбалга бақирар, дўқ урар, аммо унинг парвойи фалак эди. Синдбод ва унинг шериклари буни кўриб ҳайратда қолишди. «Э, хожам, бунинг олдида бизнинг бақалоқ ўлса ўлиги ортиқ экан», — деди Қўрқмас кемачи Абутанбалга ишора қилиб.

Саёҳатчилар тушган кема уммонни ёриб борар, ҳаммаёқ

осойишта эди. Эрта тонгдан қуёш нурини сочар, кемадагиларнинг кайфи чоғ эди. Шу пайт тўсатдан аллақайдан бир ҳурпайган қора қарға учиб келди-да, Абутанбалнинг ёнгинасига қўнди. У қаргани «кишт» деса учиб кетарди, аммо бунга эринди. Бундан дадиллашган қарға кемада ўзини эркин тута бошлади ва хоҳлаганича учиб, хоҳлаган жойига қўна бошлади. Дастлабига унга ҳеч ким эътибор бермади, денгизда учиб юрадиган балиқчи қушлар бўлса керак, деб ўйлашди. Қарға кўп ўтмасдан йўловчилардан бирининг елкасига қўниб, қулоғига алланарса деб қағиллади. Шу заҳоти ўша йўловчининг қовоқлари солиниб, авзойи ўзгариб қолди, у ўз шериклари билан қўрс муомалада бўла бошлади. Қарға иккинчи йўловчининг елкасига қўнди, кўп ўтмай у йўловчи ҳам бошқача бўлиб қолди ва жаҳл қилиб, шериги билан айтиша кетди. Кейин Қўрқоқ кемачининг елкасига қўниб, унинг қулоғига ҳам сайради. Қўрқоқ кемачи ўша заҳотиёқ ўзгариб, қовоқ уйиб, мушт дўлайтганича Қўрқмас кемачининг олдига келди. «Оқилбодда подшо бўлганинг ўзингга! — деди у жаҳл билан. — Аммо нега кекқаясан? Менинг тўғримда бунақа ярамас гапларни гапиргани уялмадингми? Бор, ўша Оқилбоднингга жўна! Мени бунақа пастга уриб, ҳақорат қилишингга йўл қўймайман. Ўзинг қўрқоқсан, ўзинг пастқашсан!»

Бу сўзларни эшитган Қўрқмас кемачи ҳанг-манг бўлиб қолди. «Ҳой, Абулҳасан, тўхта, сенга нима бўлди? Қачон мен сени ҳақорат қилибман? Ўзингни бос, дўстим!» — деди у шеригини тинчитиш мақсадида. Аммо Қўрқоқ кемачи ҳаливери тинчийдиган эмасди. Шу пайт қора қарға Қўрқмас кемачининг елкасига қўнди-да, унинг ҳам қулоғига алланима деб қағиллади. Шу бўлдию Қўрқмас кемачининг ҳам кўзлари ўт бўлиб ёнди, вазоҳати қўрқинчли тусга кирди-да, Қўрқоқ кемачига қараб ташланди: «Эй, юраксиз мурда, бир қоп гўшт! — деди у дағдаға билан. — Биласанми мен сени нима қиламан? Мендек олижаноб одамни ҳақорат қилишга қандай тилинг борди, ярамас! Ўша ифлос тилларингни суғуриб итларга едираман!» Қўрқмас кемачи кейин Синдбодга қараб жаҳл қила бошлади: «Сен-чи? Сен ўзингни ким деб ўйлаясан? Сен хожа эмас, бизнинг қонимизни ичмоқчи бўлган йиртқич махлуқсан! Ҳали қараб тур сени ҳам бир бошлаб, терингни шилиб олмасамми!»

Синдбод бу кутилмаган муомалага қандай жавоб қилишни билмай ҳанг-манг бўлиб турган эди ҳамки, қора қарға учиб келиб тўппа-тўғри унинг елкасига қўнди ва қулоғига одамдай пичирлай бошлади: «Қара, мана бу иккала таги паст сенга даҳл қилмоқчи, шармандангни чиқармоқчи. Сенинг қилган яхшиликларингни унутиб, юзингга оёқ босишди. Қараб ўтирмасдан буларнинг адабини бериб қўй, аяма!»

Бу сўзларни эшитган Синдбод ҳам ғазабидан ўт бўлиб

кетдию Қўрқмас ва Қўрқоқ кемачиларга қаҳрини аямай сочди. «Сен таги паст ярамаслар, менинг кимлигимни унутдингми? Тузимни ичиб, тузлиққа тупурыпсанларми? Қилган яхшиликларимга шуми ҳали жавоб? Кўр бўласанлар-а! Ҳали қараб турларинг, сенларни кеманинг устунига остирмасамми?!» — деб қичқиришга тушди у. Бир аумда кемада қий-чув, тўс-тўполон бўлиб кетди. Йўловчилар бир-бирлари билан бақирришган, қайсилари ёқа бўғишган, қайсилари муштлашиб оғиз-бурунлари қоп-қора қон эди. Қора қарга эса қилгиликни қилиб қўйиб, ўзи аллақасеъқа ғойиб бўлганди. Ниҳоят, йўловчилару кемачилар бир-бирлари билан жиққамушт бўлишганидан кема ағдарилиш ҳолатига келди. Шунда мўйсафид дарға кеманинг баланд супасидан туриб пастдагиларга қараб қаттиқ бақириб шундай деди: «Ҳой, йўловчилар! Ҳой, кемачилар! Менга қулоқ солинглар! Сизлар ёвуз қора қарганинг қурбони бўляпсизлар! У аслида қарга эмас, жин! У узоқ Қабоҳат тоғида истиқомат қилади, унинг асл номи — Иғво! Кимки унинг сўзига кирса — ҳолига вой! Иғвога учган ҳалокатта йўлиқади. Кўзларингизни очинг, ўз-ўзингизни ҳалок этманг! Мана, ишонмасангиз, менда унинг бир дона пати қолди. Афсуски, ўзи қўлимдан чиқиб қочиб кетди. Қаранглар, ҳозир шу патга ўт қўяман!»

Мўйсафид шундай дедию қўлидаги патга ўт қўйди. Ундан қуюқ тутун чиқиб ҳаммаёқни қоплади. Бир оздан сўнг тутун кўтарилгач, иғвонинг кучи кетиб, йўловчилар бир-бирларидан узр сўрай бошладилар. Биринчи бўлиб Қўрқоқ кемачи Қўрқмас кемачидан узр сўради. Қўрқмас кемачи унга қўл бердию кейин апил-тапил Синдбоднинг олдига тиз чўкди: «Мени кечиринг, хожам, лаънати иғво ақлимни ўғирлаб қўйган эканми, сизга тил теккиздим, — деб астойдил пуншаймон бўлди у. — Уша ярамас қарга қўлимга тушса нима қилишни ўзим билардим...» Синдбод ҳам иғвонинг гапига киргани учун ўз дўстларидан узр сўради. Улар бир-бирларига қўл беришиб ярашдилар ва энди минбаъд иғвога учмасликка қасам ичдилар.

Йўловчилар тинчиб, кема сузишда давом эта бошлади. Аммо дарға ҳамон тинчимас эди. У кема остидаги тўлқинланиб оқаётган сувга тез-тез назар ташлар экан, ташвишланиб бош чайқарди. Кўп ўтмай у соқолини юлиб, кийимларини йиртиб бақира бошлади. Йўловчилар ундан: «Нима гап?» деб сўрадилар. Шунда дарға: «Эй йўловчилар, ҳолимизга вой! Иғво ғолиб келиб ҳаммани бир-бири билан уриштириб қўйганда кемамиз издан чиқиб, йўлдан адашибмиз. У нотаниш кучли оқимга тушиб қолибди. Бу оқим охири Тўймадим ўпқонга олиб боради», — деб бақирди.

Бу сўзлардан кемадагилар даҳшатга тушишди. Ҳамма дод-вой солиб бақирар, баъзилар жазанага тушиб ўз эгниларидаги кийимларни йиртишар, юзларини тимдалашарди. Бу-

лар орасида Қўрқоқ кемачининг оқу фарёди алоҳида ажралиб турарди. «Вой, мен нега яна сафарга чиқдим!—деб дод соларди у. — Аҳмоқ бўлмасам, ўз жонимга яна қасд қиламанми? Узоқларга бормайдиган кемаларда ишласам ўламанми? Энди бекордан-бекорга ғарқ бўлиб кетадиган бўлдим».

Дилига гулгула тушса ҳам ўзини босиб келаётган Қўрқмас кемачи Қўрқоқ кемачини жеркиб ташлади: «Кўп ваҳима қилаверма! — деди унга жаҳл билан. — Сен ахир унча-мунчага чўкмайсан, ичи ҳавога тўла мешнинг чўкканини ким кўрибди? Қўрқма, мабодо чўксанг ҳам қайси балиқ сеннинг бемаза гўштингга зор бўлиб ўтирибди? Ваҳимангни бас қил».

Дўстининг дашиномларидан бир оз жим қолган Қўрқоқ кемачи кўп ўтмай яна оқ-воҳини бошлаб юборди. Аммо кеманинг тезлиги ҳақиқатан ҳам даҳшатли эди. Кема остидаги сув худди чойидишдагидек вақирлаб қайнар, оқимнинг тезлигидан атрофни кўриб, илғаб бўлмас, ҳаммаёқ гир-гир айланар эди. Кемадагиларнинг боши айланиб, кўзи тиниб, ўринларидан туролмай йиқилиб қолишди. Ҳатто забардаст, паҳлавонсифат дарға ҳам қолдан тойган эди. Энди кема бутунлай бошқарилмас, асов отлардек ирғишлаган ёввойи тўлқинлар ихтиёрига топшириб қўйилган эди. Буни кўриб Қўрқмас кемачи билан Синдбод ҳам ташвишга тушиб қолишди. Улар дарғанинг олдига келиб, қўлтигидан кўтаришиб, ўзига келтиришди. «Эй, дарға, кўзингни оч, — дейишди унга. — Кема ҳалокат арафасида, бунинг бирор чорасини топмасак бўлмайди!» «Эй азиятлар, — деди дарға кўзларини зўрға очиб, — кеманинг ҳалокатга учраши аниқ. Унинг олдини олиб бўлмайди. Ҳали ҳеч ким тўймадим ўпқондан тирик чиққан эмас. Тақдирга тан бериб, ўзимизни тасодиф қулига топширишдан бошқа иложимиз йўқ. Аммо қариялардан эшитган гапим бор: кимки умрида кўп гуноҳ қилган бўлса ўшани ўпқон ютиб юбораркан, кўпроқ яхшилик қилган одам эса омон қолиши мумкин экан. Пешонамизга нима битилса шунни кўрамиз!» Дарға шундай дедию яна «шилқ» этиб ҳушидан кетди. Бу сўзларни эшитган Қўрқмас кемачи бир оз ўзига келиб Синдбодга: «Хожам, қирқ йил қирғин бўлса — ажали етган ўлади, биз ҳам омон қолсак ажаб эмас!» — деди. Синдбод унга қараб: «Раҳмат, дўстим, сен ёнимда бўлсанг кўнгилдан қўрқув кетади, ҳар қалай бу галги саргузаштимиз қийинроқ ўтади шекилли, ҳушёр турайлик», — деди. Қўрқмас кемачи унинг гапларини қувватлади ва узунлиги бир неча қулоч келадиган арқон топиб бир учига ўзини, иккинчи учига эса Синдбодни боғлаб қўйди. Қўрқмас кемачи бу ишлар билан шуғулланганда Қўрқоқ кемачи, «вой ўлдим, вой дод!» деб бақирганича кеманинг уёғидан буёғига қараб думаларди. «Эй, тирик хум! — деди унга Қўрқмас кемачи, — жон керак бўлса ҳаракатингни қил!» Буни эшитган Қўрқоқ кемачи қўрқа-писа унга ёрдамлаша бошлади. Йўловчиларнинг бар-

часи ваҳимага тушган бир пайтда фақат Абутанбалгина кеманинг бир чеккасида «миқ» этмай ётар, гўё бу тўс-тўполонларнинг унга алоқаси йўқдек эди. Қўрқмас кемачи буни кўриб жаҳли чиқди: «Эй, Абутанбал, шу маҳалда ҳам ётаверадими киши? Турсанг-чи, мундоқ ўзингни қутқаришнинг ҳаракатини қилсанг-чи!» — деди унга. Бунга жавобан Абутанбал кўзини хиёл очиб-очмай: «Қўявер, буёғи бир гап бўлар», деб яна кўзини юмиб олди.

Кўп ўтмай кеманинг тезлиги яна ҳам ошди, аммо у энди тўғрига қараб эмас — гирдоб бўйлаб айланарди. Афтидан, кема ўша даҳшатли Тўймадим ўпқонга етиб келгандек эди. Гўё сув билан осмон остин-устин бўлиб кетганди. Кема айланма куч босими остида оғир қисирлар, унинг слканлари шамолдан шариллаб йиртилар, баланд устунлари даҳшатли қисирлаб, бирин-кетин синарди. Одамлар жонҳолатда додлашар, кеманинг қўлга илинган жойига маҳкам ёпишишарди.

«Хожам, ҳушёр бўлинг, ҳозир кема чўкади!» — деб қичқирди. Қўрқмас кемачи. Шу ондаёқ кема чирпирак бўлиб сув остига кириб кетди, Синдбод ҳам сув остига фарқ бўлиб кетардию, лекин белига боғланган арқони сақлаб қолди. Кўзини очганда кимдир уни арқонда тортиб кетаётганлигини сизди. «Бу сафар ҳам мени Қўрқмас кемачи қутқарибди-да», деб ўйлади Синдбод. Аммо арқон уни ниҳоятда тез тортар, одамнинг сувда бунчалик тез сузиши мумкин эмас эди. Шу он ёнгинасидан: «Хожам, тирикмисиз?» — деган овоз эшитилди. Синдбод қайрилиб қарадию, худди ўзи сингари боғланган арқонга илашиб сузиб бораётган Қўрқмас кемачини кўрди. «Саломат бормисан, Абулборий!» — деди Синдбод бу тасодифдан хурсанд бўлиб. — Кема чўкиб кетдими?» «Ҳа, хожам, уни ўпқон ютиб юборди, — деди Қўрқмас кемачи. — Хайрият, биз сомон қолдик». Бирдан уларнинг ёнгинасидан сувни шалолатиб бораётган бир нарса кўринди. Унга яқинроқ келинганда, қорайиб кўринган бу нарсанинг одам эканлиги маълум бўлди. У энди чўкиб кетай деганда Қўрқмас кемачи этагидан ушлаб қолди. Қарашса, у Қўрқоқ кемачи. У Абулборийни кўрдию жон халпида унга тармашди. Иккалалари ҳам чўкиб кетишларига сал қолди. Қўрқмас кемачи Қўрқоқ кемачининг юзига тарсаки тортиб юборди, Абулҳасан бир оз ўзига келди. Қўрқмас кемачи белидаги арқоннинг бир учи билан уни ҳам боғлаб қўйди, шу тариқа Қўрқоқ кемачи ҳам фарқ бўлишдан қутқариб қолинди. «Р-раҳмат, азиз дўстим, мени яна ўлимдан қутқардинг», — деди Қўрқоқ кемачи қўрқувдан ҳамон қалтираб. «Абулҳасан, қандай қилиб тирик қолдинг?» — деб сўради Синдбод ундан. «Ўшанда мен айтгани қилиб белинга арқон боғлаб олганингда бунчалик қийналмасдинг», — деди Қўрқмас кемачи. «Т-тўғри айтасан, дўстим, — деди тишлари тақкиллаб Қўрқоқ кемачи. — Кема чўкканида ўзимни сув остида — зулумот қоронғуликда кўрдим, кейин аранг сув

юзига чиқиб олдим сузавердим, сузавердим...» «Хайронман, сув юзида шу меш қорнинг билан шунча тура олганинга, — деди Қўрқмас кемачи кулиб, — ахир сен аллақачон чўкиб кетишинг керак эди-ку?» «Ахир, қорним бўм-бўш эди-да, — деди Қўрқоқ кемачи. — Тўймадим ўпқоннинг ваҳимасини эшитганимдан бери томоғимдан овқат ўтмай қолган...» «Қара-я, сени гоҳ қорнинг тўқлиги, гоҳ очлиги қутқариб қолади-я», — деб ҳазилни давом эттирди Қўрқмас кемачи. Ҳамон тўлқинлар баландлигидан атрофда ҳеч нарсани кўриб бўлмас, шу бонедан улар ўз халоскорлари кимлиги, уларнинг белларига боғланган арқонни ким таранг қилиб тортиб бораётганини билишмасди. Кўп ўтмасдан тўлқинлар бир оз пастлашиб, денгиз бирмунча тинчигандай бўлди. Олд томонга қараб бораётган Қўрқмас кемачи бирдан қичқириб юборди: «Хожам, қаранг, қаранг, ахир у Абутанбал-ку! Оббо танбал-ей! У бизни судраб боряпти!» «Йўғ-е! — деди Синдбод ишонмасдан. — Ахир, у шунчалик тез суза олармиди?» «Ана, олдинда ўша сузиб боряпти!» — деди Қўрқмас кемачи. Синдбод иложи борица бошини юқори кўтариб қаради ва ҳақиқатан ҳам олдинда энкайганича сузиб бораётган Абутанбални кўрди. «Ҳа, худди ўшанинг ўзи, — деди Синдбод хурсанд бўлиб, — баракалла, азамат. Сен бўлсанг уни танбал деб бекорга хафа қилардинг». «Тавба, — деди Қўрқмас кемачининг хайронлиги ошиб, — ахир, ўпқонга яқинлашганимизда мен унга: «Эй, танбал, жонингни қутқарсанг-чи», десам у ётган жойида: «Бир гап бўлар», — деб қўл силтаган эди. Наҳотки, энди у шунчалик чаққон бўлиб қолибди?» «Майли, бирор қирғоққа чиқиб олайлик-чи, кейин нима гаплиги аниқланар», — деди Синдбод. Улар бу сафар ҳам ҳалокатдан омон қолишганига суюнишиб, тезроқ қуруқликка чиқиб олишни орзу қила бошлашди. Ахир, ер — ҳаётнинг онаси, инсон боласи ер билан тирик. Шунинг учун ҳам хоҳ осмонда, хоҳ сувда бўлсин ерни соғинади, ерга интилади, оёғи ерга теккандагина кўнгли таскин топади, енгил нафас олади, яйрайди, яшнайти. О, она ер, сен инсонга ҳам бешик, ҳам абадий тобутсан. Инсон сендан келиб чиққан ва сенинг бағрингда қолади, омон бўл, инсоннинг абадий макони!

Шундай қилиб Тўймадим ўпқондан омон қолган саёҳатчи Синдбод ва унинг дўстлари — Қўрқмас ва Қўрқоқ кемачилар белларига боғланган арқон туфайлидан олдинга қараб сирли равишда сузиб боришарди. Уларни ялқов кемачи Абутанбал судраб бораётирми, ёки бошқами — билиб бўлмас, аммо, хайриятки — улар даҳшатли ўпқондан узоқлашиб боришарди. Тобора тинчиб бораётган денгиз ҳам шундан далолат берарди. Гоҳ-гоҳ осмонда денгиз паррандалари кўриниб қолар, бу — қуруқликнинг яқинлигини билдиради. Аммо қирғоқ ҳамон кўринмас, сайёҳлар тинмай сузишда давом этишди. Энди уларни Абутанбал эмас, бошқа нарса судраб бораётганлиги

аниқ эди, негаки, Танбал кемачи қанчалик кучли бўлмасин, узи ва ортидан уч кишини судраб бунчалик тез ва узоқ сузиши мумкин эмас эди. Синдбод ва Қўрқмас кемачи бунга ҳайрон бўлишар, ўзларини ҳалокатдан қутқариб, аллақайёққа элтаётган сирли кучга тасанно ўқишарди. Қўрқоқ кемачи бир гал: «Бизни судраб бораётган бирорта йиртқич балиқ бўлса, кейин бизни еб қўйса», — деб бир оз ваҳима қилган эди. Қўрқмас кемачи уни тинчитиб қўйди. Абулборий бир неча бор танбал кемачини чақириб, у билан сўзлашмоқчи бўлди, аммо денгиз шовқини бунга йўл қўймас, олдинда кетиб бораётган Абутанбал эса орқасига қайрилиб қарамас, афтидан, уларнинг сузиб келишаётганларидан беҳабар эди.

Улар шу тахлитда уч кечаю уч кундуз сузишди. Сайёҳлар ўлгудек чарчашди, белларига боғланган арқонлари ҳаммаёқларини қийиб, шилиб юборди. Аммо илож қанча, остларида — денгиз, сал бўшашдими — чўкиб кетиши ҳеч гап эмас. Бунинг устига энг қувончлиси шундаки, уларни судраб бораётган куч тўхтамай сузиб кетяпти, демак бир кунмас — бир кун қуруқликка етиб олишлари мумкин. Фақат чиданш керак, чидаш!

Уч кун ўтиб, тўртинчи куни денгиз суви илиқлаша бошлади. Бу ҳам қуруқликнинг яқинлигидан далолат берарди. Сайёҳларнинг димоқларига ер нафаси кела бошлади. Атрофни синчиклаб кузатиб бораётган Қўрқмас кемачининг ўткир кўзи ниҳоят сув юзи — уфқдаги кичкина қора нуқтани илғаб олди. «Хожам, қаранг, ер, ер!» — деди у шодлигини ичига сиғдиролмай. Синдбод ҳам узоқда кўзга элас-элас илғаётган қора нуқтани кўриб, кўнгли таскин топди.

Хавф-хатар энди орқада қолгач, улар ўзларини ўлимдан сақлаган сирли кучнинг нималигини билишга жазм қилдилар. Бунинг учун Қўрқмас кемачи арқонни ушлаганича олдинга қараб сузиб борди-да, кейин тез орқасига қайтди: «Хожам, халоскоримизнинг кимлигини билдим, — деди у шивирлаб. — У — наҳанг балиқ!» «Наҳанг балиқ дедингми? — ишонмасдан қайтариб сўради Синдбод. — Наҳотки?» «Ҳа, худди шундай, — деди Қўрқмас кемачи, — бизнинг арқонимиз унинг белидан ўтказилган экан, шунинг учун у бизни судраб келаётган экан». «Унда Абутанбал нима қилаётган экан?» — деб ажабланиб сўради Синдбод. «У балиқнинг елкасига маҳкам ёпишиб олибди, яқинига келиб шунча чақирдим — қарамади», — деб жавоб қилди Қўрқмас кемачи. «Майли, халоскоримиз — балиқни чўчитиб юбормайлик, бизни эсон-омон қирғоққа етказиб қўйсин», — деди Синдбод ва бошқа, кўпни кўрган саёҳатчилардан эшитганларини эслади. Улар узоқ уммонларда дельфин деган наҳангсимон ювош балиқ бўлади, одамга асло зарар қилмайди, сувга чўкаётган кишини авайлаб кўтариб қирғоққа олиб чиқиб қўяди, дейишган эди. Бахтларига уларга ҳам шундай балиқ дуч келибди.

Мана, ҳадемай қирғоққа чиқиб олишади. Улар ўзларини олиб сузиб бораётган ажойиб балиққа таҳсинлар ўқинди. Қирғоқ ҳам тобора яқинлашиб келарди. Мана, ниҳоят сайёҳларнинг оёқлари ерга ҳам тегди. Улар хурсандликдан бошлари осмонга етгудай бўлишиб, арқондан ўзларини халос қилишиб, қирғоққа қараб сузиб кетишди. Ниҳоят, улар қумли қирғоққа чиқиб олиб, ўзларини ерга отишди. Иссиқ қум улар учун жаннатдан ҳам аялороқ эди. Улар шу ташлаганларича қаттиқ уйқуга кетишди. Бир қанча вақтдан кейин Синдбод кимнингдир чалган ҳуштагидан уйғониб кетди. Денгиз томондан чириллаган овоз келарди. У ҳайрон бўлиб Қўрқмас кемачини уйғотди. У ҳам дабдурустдан нима гаплигини тушунмади. Ким ҳуштак чалиши мумкин? Бирдан уларнинг ўсига Абутанбал тушди. У қаерда қолди экан? Балиқ қуруқликка яқинлашганда наҳотки ўзини қирғоққа отмаган бўлса? Е чўкиб кетдимикин? Бечора, ҳалокатдан омон қолиб, қирғоққа етай деганда чўкиб кетса жуда алам қилади-да. Қўрқмас кемачи денгиз юзига тикилиб туриб бирдан Синдболга: «Хожам, қаранг, ана у!» — деб қолди. Ҳақиқатан ҳам Абутанбал қоп-қора нуқта бўлиб сув юзида сузиб юрар, тезлигидан унинг ҳали ҳам балиқнинг елкасидан тушмаганини билиш мумкин эди. Мана, қора нуқта қирғоқ томонга яқинлашиб келди. Шу пайт сув остидан хуштак чалинганга ўхшаган чинқириқ эшитилди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи шундагина чинқираётган — балиқ эканлигини тушунишди. Ҳа, балиқ ўз устидаги одамни ерга тушуролмасдан уни уйғотиш учун ёки ёрдам сўраб чинқираётган эди. «Эй, Танбал, тирикмисан! — деб денгиздаги Абутанбалга қараб бақирди Қўрқмас кемачи ҳовучларини кўвача қилиб. — Тушмайсанми энди! Жуда топиб олибсан-да ювош хачирини! Иззатингни билиб тезроқ түшсанг-чи! Бир кўтариб урса нима қиласан?» Аммо у ҳар қанча бақирмасин Танбал кемачи миқ этмасди. «И-е, бу ялқовга бир бало бўлганга ўхшайди!» — деди Қўрқмас кемачи Синдбоднинг «ҳой, шошма»сига қарамасдан ўзини сувга отди. У жон-жаҳди билан сузиб бориб балиққа яқинлашди-да, Абутанбални шарт елкасига опичлаб қирғоққа қараб сувди. Балиқ эса худди «раҳмат, хайр», дегандай яна бир овоз чиқардию денгизга шўнгиб кетди. Қўрқмас кемачи Абутанбални қирғоққа олиб чиқиб, қумга ётқизди. Қарангки, Абутанбал кўзларини юмганича бемалол ухлаб ётарди. «Нима бало, тирикми ўзи?» — деб хуноб бўлди Қўрқмас кемачи. У Абутанбални силкиб кўрди, сув селиб кўрди — миқ этмади. Аммо унинг юраги уриб турар, гоҳ-гоҳ хуррак ҳам отиб қўярди. Бирдан Қўрқмас кемачининг ёдига бир нарса тушдию Абутанбалнинг қулоғига эгилиб туриб: «Эй, Абутанбал, ухлаганинг етар, тур, овқат еб олгин», — деб пичирлади. Шу пайт Абутанбалнинг кўзлари «ярқ» этиб очилиб кетди. «Овқат? Қани овқат?» — деб сўради у дарров уйғониб. «Хайрият, ти-

рик экансан, танбал, — деди Қўрқмас кемачи, — биз сени ўлдига чиқариб қўяёзгандик». «Роса ухлабман-а, — деди Абу-танбал кўзларини уқалаб. — И-е, қаерда турибмиз, кема қани?» «Энди кемани тушингда кўрасан, — деди Қўрқмас кемачи. — Шунча кундан бери ухлаб ётганмидинг?» «Ҳа, — деди Абу-танбал, — кемамиз жуда тез юриб кетиб, ҳамма ваҳимага тушганда мен бемалол ухлайвергандим, тушимда бир отга миниб роса сайр қилдим, кўзимни очсам — сизларни кўриб турибман, — деб ҳикоясини тугатди у. — Сизлар бу ерга қандай келиб қолдинглар?» «Уша сен минган отнинг арава-сизда келиб қолдик, — деди Қўрқмас кемачи киноа билан. — Биз шунча ташвиш қилиб ётибмизу, сен эсанг...» У Абу-танбалга юз берган воқеаларни бирма-бир айтиб берди, унинг ҳайронликдан оғзи очилиб қолди. Энди маълум бўлишича, кема ҳалокати пайтида балиқ олдин Абу-танбални ўз елкаси-га миндириб олган, кейин эса чўкиб кетаётган Синдбод билан Қўрқмас кемачилар боғланган арқонни кўриб қолиб, елкаси-га илиб сузган. «Ҳа, нима бўлса кўрдик, тирик қолдик, энди бу ердан кетиб, ўз юртимизга эсон-омон етиб олишни ўйлай-лик, — деди Синдбод. — Қизиқ, қаерга келиб қолдик экан, а?»

Сайёҳлар қирғоқда бирмунча вақт дам олиб хордиқ чиқа-ришган, энди бундан кейин қилинадиган ишларни ўйлаб бош-лашди. Денгиз лабида ўтираверган билан бирор натижа чи-қиши гумон, бирор емиш топиш учун орол ичкарисига кириш керак. Уларнинг нигоҳи бу кимсасиз, нотаниш оролга қара-тилган эди. Бечора сайёҳларни бу ерда қандай хавф-хатар-лар кутаётган экан? Синамаган отнинг сиртидан ўтма, деган гап бор, бегона жойда ҳар балога дуч келиш мумкин. Шунини ўйлаб сайёҳларнинг ичкарига кириб боришга юраклари бет-ламасди. Айниқса Қўрқоқ кемачининг юраги така-пука бўла бошлади. «Оғайнилар, бу оролга қадам босмаганимиз маъ-қул, — деди у. — Негадир бу ер кўзимга ёмон кўриняпти». «Бекоргикани айтибсан, бақалоқ, — деди унга Қўрқмас кемачи. — Шунча жойга келиб бу оролни кўрмай кетамизми?» Кейин иккиланаётган Қўрқоқ кемачига қараб қўшиб қўйди: «Елгиз ўзинг қолсанг — бирор йиртқича ем бўлишинг аниқ». Бу гапни эшитган Қўрқоқ кемачи шоша-пиша уларга қўшил-ди. Фақат Абу-танбалгина қумга ёнбошлаганича ўрнидан тур-масди. «Ҳа, сен-чи, юрмайсанми?» — деди унга Қўрқмас кемачи. «Бораверинглар, мен бормайман», — деди Абу-танбал ҳамон уйқусираб. «Бормасанг борма, лекин денгиз бўйида қолсанг очингдан ўласан», — деди Қўрқмас кемачи, сўнг ше-рикларига қараб: «Қани, кетдик!» — деди. Улар орол ичка-рисига қараб юра бошлаган эдилар ҳамки, Абу-танбал ҳам ўр-нидан турди-да, инқиллаб-синқиллаб уларга эргашди.

Оролда зоғ ҳам учмас, ҳаммаёқ — кўз етгунча бийдай сахро эди. Сайёҳлар қаёққа қараб юришларини билмасдан бир оз тараддуланиб туриб қолишди. Шу пайт узоқ уфқда

бир нарса қорайиб кўринди, ўткир кўзли Қўрқмас кемачи унинг катта бир дарахт эканлигини аниқлади. Шу дарахтга қараб юришга қарор қилишди. Кўринган тоғнинг йироғи йўқ, деганларидек юра-юра ниҳоят ўша дарахтга етиб келишди. Баланг ўсган номаълум дарахтда шигил-шигил мевалар пишиб ётарди. Қўрқоқ кемачи шерикларига қарамасдан шартта дарахтга тирмашиб чиқди-да, меваларни тушира бошлади. Узоқ кунлар давомида очиққан Синдбод билан Қўрқмас кемачи ҳам мевалардан бир оз тамадди қилишди. Пастда қолган Абутанбал эса улардан тўкилган меваларни териб ерди. Шунда ғалати воқеа юз берди. Қўрқоқ кемачи дарахтдан тушди-да, шерикларининг олдига керилганича келиб гапира кетди: «Биласизларми, мен кимман, — деди у. — Дунёдаги энг паҳлавон, энг ботир ва қўрқмас одамман. Менга ҳеч нарса чўт эмас, керак бўлса арслонингдан ҳам қўрқмайман, шеригингдан ҳам. Мен ҳатто аждаҳони ҳам калласини шартта узиб ташлайман. Мен подшодан ҳам қўрқмайман. Мен дунёдаги энг ақлли, энг доно одамман...»

Синдбод билан Қўрқмас кемачи унинг бу сўзларини эшитиб ҳайрон бўлишди. Ахир, чумчуқ пир этса юраги шир этадиган бу одам қандай қилиб бунақа довирак бўлиб қолди экан? Бу жумбоқни ўйлаб туришганда бирдан Қўрқмас кемачи ҳам сўз бошлаб қолди: «Биласизларми, мен ҳам чакана одам эмасман, — деди у мағрурик билан. — Мен қилган ишларни айтаверсам, эҳҳе, кун ботиб тонг отади. Мен битта жимжилогим билан тоғни ҳам ағдариб ташлай оламан. Хоҳласам денгизнинг бор сувини бир симиришда ичиб ташлайман...» Ўз дўстининг бу хилда алжишидан ҳайрон бўлиб турган Синдбоднинг ҳам тиллари қичиб ўзидан-ўзи гапира бошлади: «Биласизларми, мен кимман? — деб кўкрагига урди у. — Дунёдаги энг зўр сайёҳ мен бўламан. Мен ер куррасининг у чеккасидан бу чеккасигача кезиб чиққанман. Менга ҳеч нарса чўт эмас. Хоҳласам денгизларни кечиб, дарёлардан ҳатлаб ўтиб кетавераман...» Абутанбал ҳам ёнбошлаб ётган жойида гапга қўшилди: «Сенлар мени танбал дейсанлар, аслида мендан ишчан, мендан чаққон одам йўқ! Билиб қўйларинг, ҳа!» — деди у шерикларига гердайиб.

Сайёҳлар то чарчаганларича жавраб мақтанишди ва ниҳоят қолдан тойиб, кўп гапиришдан тиллари шишиб ўша сирли дарахт остига йиқилиб қолишди.

Улар эрталаб уйқудан уйғонишдию кеча юз берган қизиқ воқеани эслай бошлашди. «Бу қандай сир экан? — деб ўйлашди улар. — Нега ҳаммамиз бунчалик мақтанчоқ, вайсаки бўлиб қолдик?» Улар ўйлаб ўйларига етмай туришган эдилар ҳамки, Қўрқоқ кемачи шоша-писа мевалардан ея бошлади. Кўп ўтмасдан у яна худди кечагидай мақтанчоқ бўлди-қолди. У кўкрагига уриб ўзини афсонавий қахрамонлардан ҳам кучлироқман, ҳеч нарсадан қўрқмайман, хоҳла-

сам арслоннинг ҳам оғзини ёриб ташлайман, деб мақтана бошлади, ammo шу пайт бир нима «ширт» этган эди ҳамки, «вой-дод»лаб қочиб қолди. Шунда Синдбод билан Қўрқмас кемачи бу ҳолнинг сабаби ўзлари еган мева эканлигини билдилар ва бу мақтанчоқлик дарахти олдида иложи борича тезроқ кетиш тараддусига тушдилар. Фақат Абутанбалгина дарахт соясида қимирлагиси келмади. «Келинлар, мен шу ерда ётатурай, қайтишларингда ола кетарсизлар», — деб ёнбошлаб олди у. Шериклари шунча қисташса ҳам ўрнидан турмади. Ноплож танбал кемачини шу ерда қолдириб ўзлари орол ичкарасига қараб кетишди.

Йўл юриб, йўл юрса ҳам мўл юришиб сайёҳлар бир сув қирғоғига бориб қолдилар. Мақтанчоқлик дарахти мевасидан роса еб ўлгудек чанқаган Қўрқоқ кемачи шерикларига ҳам қарамасдан पोша-пиша сувдан ича бошлади. Шу пайт унда ғалати ўзгарини содир бўла бошлади: Қўрқоқ кемачи тинмасдан қиқирлаб кулар, турли беўхшов қилиқлар қиларди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи унинг бу масхарабозликларини кўриб, ҳайрон бўлиб туришдн, ammo ниҳоятда ташналикларидан ўзларини сувдан тиёлмадилар. Ammo сувдан бир неча ҳовуч ичишлари билан улар ҳам ғалати ҳолатга тушдилар: ўз-ўзидан кулгилари қистаб, «ҳо-ҳо»лай бошлашди, беихтиёр турли беўхшов ҳаракатлар қилиб, бир-бирлари билан болалардек ҳазиллашишга тушишди. Учовлари бир-бирлари билан олишар, бақириб ашула айтишар, ўйинга тушишарди. Улар шу хилда тўполон қила-қила ҳолдан тойиб ухлаб кетишди. Эрталаб эса бутун аъзойи баданлари лохас бўлган, бошлари оғриган ҳолда уйғонишди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи ўзларини тентак қилган нарса — ичган сувлари эканлигини сезишди ва эрталабданоқ сувдан тўйиб ичиб олганлиги учун яна бирт масхарабозга айланган Қўрқоқ кемачини олдиларига солганча бу Тентаксув соҳилларидан узоқлашишга қарор беришди.

Шу тахлитда улар йўл юриб борарканлар, бирдан бир одамга дуч келиб қолишди. Сайёҳлар бу кимсани оролда инсон зоини учратишганидан ўзларида йўқ хурсанд бўлишиб, ҳалиги одамга яқинлашдилар. У расмана одамга ўхшаса ҳам лекин қилиқлари ғалати эди. Ороллик сайёҳларнинг саволларига тузук-қуруқ жавоб бериш ўрнига ҳадеб илжайр ва «ҳа, шундай», дегандек калласини қимирлатарди холос. Синдбод ундан: «Бу қанақа орол?» — деб сўраганда ҳалиги одам илжайиб калласини қимирлатди, бошқа саволларга ҳам шундай қилди. Сайёҳлар, «э, аттанг, бу одам телба бўлса керак», деб ўйлашди. Ҳалиги одам индамасдан илжайганича йўлга қараб кетди. Ammo сайёҳлар учратган бошқа одамлар ҳам шу тахлит, гарансимон эдилар. Далаларда бугдой бўлиб бугдой эмас, арпа бўлиб арпа эмас — аллақандай экинларни экиб юрган деҳқонлар билан, қирларда қўй бўлиб қўй-

мас, эчки бўлиб эчкimas галати жонворларни боқиб юрган чўпонлар билан ҳам гаплашишга уринишди. Аммо улар ҳам «тўғри», «зўр» деган сўзларни такрорлаб бошларини ирганларича илжайишарди. Синдбод синчиклаб қараб уларнинг қулоқларини мум билан маҳкам беркитиб юришларини сезиб қолди. Аммо уларнинг нега бундай қилишларини ҳеч ким билмасди.

«Бу қанақаси бўлди?» — деб таажжубда қолишди сайёҳлар. «Биродарлар, келинглр бу гаранглр юртидан тезроқ кетайлик, — деди Қўрқоқ кемачи. — Яна бир балога гирифтор бўлмайлик». «Шошма-чи, бақалоқ, бунисини ҳам кўрайлик-чи», — деди Қўрқмас кемачи. Синдбод ҳам унинг гапларини маъқуллади. Бу аснода улар оролнинг қоқ ўртасидаги катта бир шаҳарга кириб келишди. Шаҳарда уй бўлиб уймас, каталак бўлиб каталакмас, аллақандай кўримсиз, бир хилдаги иморатлар қалашиб ётарди. Шаҳарнинг қоқ ўртасида баланд қаср турарди. Афтидан, бу ерда орол подшоси яшарди. Синдбод сўраб-суриштирай деса шаҳарликлар ҳам худди олдин учратган кишиларидай тузук-қуруқ гапиришмас, ҳаммасининг қулоғи томбитган, илжайиб калла қимирлатишдан бошқасини билишмасди.

Шу пайт қаср дарвозалари очилдию ичкаридан бир тўп аъёнлар тантана билан чиқиб келишди. Уларнинг бошида думдумалоқ, хум калла, тиржайган юзли, башанг кийинган одам келарди. Шаҳар фуқароси уни ергача таъзим билан кутиб олди. Ҳар тарафдан: «Донолар доносига офарин!» «Булбулигўёларнинг булбулигўёси яшасин!» деган хитоблар янгради. Синдбод ва унинг шериклари бу одам орол подшоси эканлигини сезишди.

Орол подшоси шу пайт майдон ўртасига келдию сўзга тушиб кетди. У чунонам гапирдики, сайёҳларнинг қулоқлари қоматга келди. Шаҳарликлар эса ҳадеб уни олқишлар, қарсақлар чалишар, «тўғри», «зўр», «бажарамиз», деб каллаларини қимирлатишарди. Синдбод уларнинг аслида қулоқлари берк, подшонинг гапларини эса шунчаки маъқуллашаётганликларини тушунди.

«Бу жуда вайсақи подшо экан-ку, а? — деди Қўрқоқ кемачи, — тезроқ бу ердан кетайлик, бўлмаса ҳолимизга вой бўлади». Аммо шу пайт подшонинг кўзи уларга тушдию имошора билан яқинроқ келишга буюрди. Сайёҳлар ноилож унинг олдига келишди. Орол подшоси уларга қараб гапира кетди. Энди қочиб қолишнинг иложи йўқ эди, чунки уларни подшонинг аъёнлари ўраб туришарди. Сайёҳларга подшонинг гапларини эшитиб тураверишдан бошқа илож қолмаган эди. Синдбод оролликларнинг нега қулоқларига мум тиқиб беркитиб юришлари сабабини энди тушунди. Чунки, подшонинг бир зум тинмасдан вайсагини эшитавериб ақлдан озини ҳеч

гап эмас эди. Подшо эса ўзини эшитувчилар топилганидан хурсанд бўлиб вайсагандан вайсарди.

Вайсақи подшо майдонда кечгача жавранди-да, ўз қасрига қараб йўл олди. Синдбод ва унинг шериклари энди қутулдик, деб туришганди, подшо уларни ҳам ўз қасрига таклиф қилиб қолди. «Йўқ», дейишга илож қанча, улар ҳам қасрга киришди. Қаср дарвозасига етай деганларида Қўрқоқ кемачи бирдан ўзини четга олиб, одамлар орасига яшириниб ғойиб бўлди. «Оббо бақалоғ-ей, бизни ташлаб кетди-я, — деди Қўрқмас кемачи. — Қўрқоқ қўрқоқлигини қилди-да...» «Майли, қўявер, — деди Синдбод, — барибир бизсиз қаёққа ҳам борарди, кейин ўзи қайтиб келади...»

Қасрда сайёҳларни яхши кутиб олишди, едиришди, ичиришди, нима дейишса муҳайё қилишди. Аммо подшонинг вайсашларини эшитавериш жуда ҳам оғир эди. Подшо уларга бир гапирганда уч кечаю уч кундуз гапирди, аммо сира тўхтамай демасди. Подшонинг гапини қайтариш гуноҳи азим, сайёҳлар олдинига сабр-тоқат билан эшитишди, аммо бу тўхтовсиз «нутқ»ларни тинглайвериб қулоқлари қоматга келиб, қаттиқ азоблана бошладилар. «Дунёга келиб жуда кўп нарсаларни кўрдим, аммо бунақа вайсақини биринчи кўришим, — деди Қўрқмас кемачи Синдбодга. — Қўрқоқ кемачи қочиб қутулиб зап иш қилган экан-да...» «Майли, сабр қилиб турайлик-чи, бунинг ҳам чораси топилиб қолар», — деди Синдбод.

Шу зайлда кунлар кетидан кунлар ўтди, вайсақи подшонинг вайсақлиги тобора ошиб борарди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи бу вайсашларни эшитавериш ўлар ҳолатга келишди. Қочиб кетай дейишса — иложи йўқ: дарвоза қулф, ҳаммаёқда соқчилар. «Хожам, мен ортиқ чидолмайман, — деди Қўрқмас кемачи. — Шунча хавф-хатарлардан ўтиб-ўтиб, бир вайсақининг гапидан жинни бўлиб ўлмасак эди. Қўрқоқ Абулҳасан қаерларда юрган экан, а?»

Қўрқмас кемачи шундай дейиши билан қасрнинг баланд, доим қулф дарвозаси тақиллаб қолди. Қуролли соқчилар дарвозани очишганда ичкарига эшак минган узун соқолли бир мўйсафид кириб келди. У кира солиб эшагини мақтаб кетди: бунақаси оламда йўқмиш, жуда ақлли, жуда дономиш, учқурликда тулпор отлар ҳам унга етолмасмиш. Чолнинг гапларини эшитган Вайсақи подшо вайсашдан тўхтади: эшакка қизиқиб қолди, уни миниб кўрмоқчи бўлди. Эгаси рози бўлди. Вайсақи подшо эшакнинг яқинига келиб унга минишга чоғланди. Аммо у эшакка ўнг эмас — тескари минаман, деб туриб олди. Бунга ҳайрон бўлган аёнларига эшакка минининг энг «янги» ва «илғор» усуллари тўғрисида бир кечаю бир кундуз жавради, улар ҳам ноилож рози бўлишди ва Вайсақи подшо шартга келиб эшакка тескари миниб олди. Бундан чўчиб кетган махлуқ шаталоқ отиб дарвозадан чиқиб қочди, шаҳар кўчаларида қий-чув, қийқирнақ

бошланиб кетди. Ўз подшоларининг эшакка тескари миниб юрганини кўрган ороликлар қотиб-қотиб кула бошладилар, ҳаммаёқ бир зумда тўс-тўполон бўлиб кетди. Одамлар қулоқларидан мумларини олиб ташлашиб, бир-бирига подшоғи кўрсатишиб: «Вой тентак подшо-ей, вой вайсақи-ей!» — деб кулишарди. Эшак эгаси бўлган узун соқол мўйсафид Синдбод билан Қўрқмас кемачини етаклаганича дарвозадан чиқиб қочишди. Анча жойга борганларидан кейин у соқолини шартта юлиб олиб ташлади. Синдбод билан Қўрқмас кемачининг олдида илжайганича Қўрқоқ кемачи — Абулҳасан турарди. «Вой, бақалог-ей, сенмисан?» — деб уни бағрига босди Қўрқмас кемачи. «Сен бизнинг халоскоримизсан, минг раҳмат сенга!» — деб унинг елкасига қоқиб қўйди Синдбод. «Хўш, вайсақи подшодан қутулишнинг бу усулини қаердан топдинг?» — деб сўради Қўрқмас кемачи. «Сизлар вайсақи подшога асир бўлиб қолганларингдан сўнг мен сизларни қандай қилиб қутқариш йўллари изладим, — деди Қўрқоқ кемачи. — Охири ўйлаб-ўйлаб кекса бувимнинг мен кўп гапирганимда «Кўп гап — эшакка юк!» — деб койиб беришлари эсимга тушди. Кейин битта эшак топдим, қасрга кириб бордим. Сўнг нима бўлганини ўзларингиз кўрдингиз, — деди кулиб Қўрқоқ кемачи. — Вайсақи подшо шармандайи шармисор бўлди, энди бошқа жаврамайди, вайсаса ҳам халқ қулоқ солмайди, эпитмайди. Вайсақилик ҳам иллат, бу иллатнинг бирдан-бир давоси — халқ кулгуси». «Варакалла сенга, — дейишди унга Синдбод билан Қўрқмас кемачи. — Хўш, энди нима қиламиз?» «Энди зудлик билан йўлга тушамиз, юртимизга кетамиз, — деди Абулҳасан. — Денгиз қирғоғида бир кема бизни маҳтал бўлиб кутиб турибди...» «Яша, азамат, буёғининг ҳам ғамини еб қўйганман дегин!» — деб шеригининг елкасига қоқди Қўрқмас кемачи. Абулҳасаннинг топқирлигидан Синдбод ҳам жуда хурсанд бўлиб, ўз миннатдорчилигини билдирди.

Улар йўл-йўлакай катта дарахт соясида қолиб кетган Абутанбалдан хабар олиб ўтишди. У қандай ёнбошлаган бўлса — шундайича ётарди. «Оббо танбал-ей, тирикмисан, — деди унга Қўрқмас кемачи. — Дунёни сув босса ҳам тўпигингдан келмайди-я. Шунча ишлар бўлиб ўтди, сен бўлсанг тараллабедод қилиб ётибсан-а. Маза-маза — беғамники экан-да!» Абутанбал эса бу сўзларга парво ҳам қилмади. «Дунёда агар бўлай десанг шод — бўл такасалтанг!» — деб мингирлаб қўйди холос. Шериклари бу танбал бегона юрта қолиб кетмасин, деб уни опичлаб кўтариб йўлга тушишди.

Сайёҳлар шу тахлитда ўз юртларига қараб йўл олдилар ва соғ-омон етиб келдилар. Синдбод дўстлари билан хайрлашиб ўз уйига кириб келди ва энди бундан буён ҳеч қаёққа саёҳатга чиқмасликка, уйда қимирламасдан оёқ узатиб умр ўтказишга сўз берди. Аммо у бу сўзида тура олармикан?

Тўртинчи саёҳат

Орзусиз кўнгил — булбулсиз чамандир. Синдбод ҳам саёҳатдан қайтгандан кейин ҳамма одамлар сингарини тинч, бешташвиш турмуш кечиришга шунча ҳаракат қилса ҳам кўнгилнинг бир чеккасидан яна саёҳат қилиш орзуси аримасди. У денгиз бўйига келганда узоқ-узоқларга жўнаб кетаётган кемаларга шунча қарамайман деса ҳам қарар, уларнинг орқасидан ҳавас билан кузатиб қоларди. Уйига борганда ҳам, ётганда ҳам, турганда ҳам ўша кемалар кўз олдидан кетмасди. Ниҳоят бўлмади — у саёҳатсиз турулмаслигини сезди-да, янги сафарга чиқиш тараддудини кўра бошлади. Маблағ йигди, сафарда бирга бўлиш учун дўстлари Қўрқмас кемачи Абулборий ва Қўрқоқ кемачи Абулҳасанларини суриштириб топди. Ниҳоят, сафар жабдуқлари ҳозирландию улар тушган кема йўлга равона бўлди.

Кемадагилар орасида Абутавозе деган кемачи Синдбоднинг эътиборини ўзига тортди. У кимни кўрса тавозе билан таъзим қилар, ким нима деса шунга «хўп бўлади», деб икки букиларди. Абутавозе, айниқса, дарғанинг олдида доим гирдикапалак эди. Синдбод бу одамнинг хуштакаллумлигидан, ширин сўзлигидан мамнун бўлса ҳам унинг бўлар-бўлмагаси эгилиб-букилишидан энсаси қотарди.

Синдбодлар тушган етти елканли, ҳашаматли кема денгизда салобат билан сузиб борар, йўловчиларнинг кайфияти аъло даражада эди. Узоқда ям-яшил қирғоқлар кўриниб турар, сайёҳлар обод шаҳарлар, кўм-кўк далалар, қирлар, хурмозорлар олдидан ўтиб боришарди. Қуруқлик — Ер ўзининг ажойиб гўзаллиги, жозибаси билан кишиларнинг қалбларини ром этарди. Аммо олдинда янги уфқлар, кашф этилмаган ерлар, нотаниш манзиллар кутарди. Шу боисдан саёҳатчилар кемаси бепоён уммон қўйнига, сирли сарҳадлар, кутилмаган саргузаштлар томонга бурилди.

Улар олти кечаю олти кундуз тинч, осойишта сузишди. Еттинчи куни тепада — бош устун устида кузатувчилик қилиб бораётган Қўрқмас кемачи бирдан: «Рўпарадан кема келяпти!» — деб қичқирди. Йўловчилар нотаниш кемани кўриш учун шошилишди, аммо дарға негадир ташвишга тушиб қолди. «Денгизнинг бу кенгликларида қатнов жуда кам бўлади, — деди у йўловчиларга. — Бу қандай кема бўлди экан? Бунда бир сир бўлиши керак».

Кузатувчи эса рўпарадан келаётган кема тўғрисида: — «У тўппа-тўғри биз томонга жуда катта тезлик билан яқинлашиб келяпти. Ичида одамлар кўринмайди», — деб маълумотлар бериб турди. Бу хабар дарғанинг ташвишини янада оширди. «Ҳа, бу оддий кемага ўхшамайди, — деди у. — Бу сирли учрашув бизни бир балога гирифтор қилмасайди». Шунда Абулҳасан питирлаб қолди: «Биз бошқа томонга бурилсак бўлмайми?» — деди у дарғага. Аммо Абулборий уни жеркиб берди: «Жим ўтирсанг-чи, бақалоқ! — деди у. — Ахир, бу қанақа кема, ичида кимлар бор — кўрайлик-да!» Синдбод ҳам бу гапга қўшилди.

Кўп ўтмай сирли кема анча яқин келди. Кеманинг денгиз шамолларида парча-парча бўлиб йиртилиб кетган елканлари, гириллаб, уёқ-буёққа лапанглаб келаётган устунлари даҳшат соларди. Сирли кема Синдбодларнинг олдидан тегайтегай деб физиллаб ўтиб кетди. У бўм-бўш эди, аммо яқин келганда ўша тарафдан: «Оҳ! Оҳ! Оҳ!» деган даҳшатли товушлар эшитилди. Саёҳатчилар нима гаплигини англаунларича сирли кема бир зумда кўздан ғойиб бўлди.

Кема дарғаси ерга ўтириб олиб, йиғлай бошлади: «Эй йўловчилар! Бу — арвоҳлар кемаси, у билан учрашган одам бир балога йўлиқмасдан қолмайди!»

Синдбод ва бошқа йўловчилар дарғани юпатиб, кўнглини кўтаришга тушдилар. Ундан: «Бунчалик безовта бўлишинингизнинг сабаби нимада, бу кеманинг ёвуз сирини айтиб берсангиз», — деб илтимос қилишди. «Эй биродарлар, бу кема тўғрисида кўп эшитганман, — деб ҳикоясини бошлади дарға. — У қачонлардан бери учраган йўловчиларга даҳшат солиб денгизларда кезиб юради. Унинг йўловчилари одамлар эмас — арвоҳлар! Бу кема қаердану ундаги арвоҳларнинг кимлигини ҳеч ким билмайди!» — деди дарға. «Хўш, кема-ку ўтиб кетди, энди у бизга қандай хавфу-хатар солиши мумкин?» — деб сўради Қўрқоқ кемачи дағ-дағ титраб. «Боя айтдим-ку, бу арвоҳлар кемаси, унга учраган одам албатта бир балога гирифтор бўлади», — деб ўз ҳикоясини тугатди дарға. Бу гаплардан Қўрқоқ кемачининг қўрқуви баттар ошиб, жазаваси тутиб қолди. У «оҳ-воҳ» қилганича кеманинг уёғидан буёғига борар, ҳадеб: «Нега бу сафарга чиқдим-а?...» — деб жаврарди. «Эй, бақалоқ, мунча ваҳима қилмасанг! — деди унга Қўрқмас кемачи. — Ё ўша кема ёнимиздан ўтиб қол-

са сени даст кўтариб арвоҳларнинг ёнига отиб юборайми? Важоҳатингни кўриб арвоҳлар ҳам кемаларини ташлаб қо-чишса керак!» Қўрқоқ кемачи унга жавобан: «Не-не фало-катларга дуч келмаганман — руҳ қушининг оёғига илашиб-учдим, илонларнинг оғзидан тирик чиқдим, ўпқонга ютил-мадим, энди бир кўрмаганим — арвоҳлар қолувди... Ҳали қа-раб тур, бир балойи азимга дуч келамиз», — деб ҳамон ўзини босолмасди. Абутавозе ҳам қўлларини қовуштирганича гоҳ Қўрқоқ кемачининг оғзига қарар, гоҳ Қўрқмас кемачининг олдига келиб икки букилиб, «гапларингиз тўғри», деб маъ-қулларди. Арвоҳлар кемасига дуч келишгандан кейин йўлов-чилар жуда безовта бўлиб қолишди. Улар кема хоналаридан чиқмай қўрқа-писа ётишар, чиққанда ҳам «бирор фалокат яқинлашмаяптимикин?» деб денгизга олазарак бўлиб қара-шарди.

Аммо ўша кун тинч ўтди. Кеч кириб, ҳамма уйқуга кетди. Кема денгизнинг ўртасида шитоб билан сузиб борарди. Ҳам-маёқ жимжит, гоҳ-гоҳ тўлқиннинг кема четига урилиб ша-пиллагани эшитиларди холос. Туннинг қора пардаси ҳамма-ёққа ўз тўрини ёйган эди. Ярим кечаси тўсатдан аллакимнинг «А-а-а!» — деган даҳшатли қичқириғи эшитилди. Ҳамма ва-ҳима билан югуриб кема саҳнига чиқди. Саҳн бўм-бўш, ҳеч нарсанинг изи ҳам сезилмасди. Кемадагилар кимнинг нима сабабдан бақирганини ҳам билишмасди. Йўловчилар бирма-бир кўздан кечириб чиқилгач, ораларида Қўрқоқ кемачи — Абулҳасаннинг йўқлигини сезиб қолишди. Ҳаммаёқ қидириб чиқилди, аммо бақалоқ ҳеч ерда йўқ эди. У сирли равишда ғойиб бўлганди.

«Оббо бақалоғ-ей, қаёққа йўқолдийкин-а, — деб хуноб бў-ларди Қўрқмас кемачи. — Ё ваҳимадан жинни бўлиб ўзини сувга ташладимикин?» Ҳарчанд қидиришмасин, бундан ҳеч қандай натижа чиқмади. Уни чўкиб кетганга чиқаришди. Ку-ни билан йўловчиларнинг кўнгилларига қил ҳам сиғмасдан, қовоқларидан қор ёғиб юришди. Қўрқоқ кемачининг сирли ҳалокати ҳамманинг дилини хуфтон қилган эди. Аммо ўша кун ҳам осойишта ўтди. Кема, сув юзида қушдай енгил сузиб борар, тинчгина турган денгизда ҳеч қандай хавф-хатар йўқ-дай эди. Йўловчилар барибир таҳлика остида уйқуга кетиш-ди. Ярим кечасига бориб яна аллакимнинг «А-а-а!» деган даҳ-шатли қичқириғи эшитилди. Яна йўловчилар ваҳима билан кема саҳнига гувиллаб югуриб чиқишди. Яна саҳн бўм-бўш, ҳамма нарса жойида эди. Одамлар бирма-бир санаб чиқилди: энди кемачилардан Абутавозе йўқ эди. Ҳеч кимга зарари тег-масдан нуқул таъзимда турадиган одам ҳам худди Қўрқоқ кемачидай сирли равишда ғойиб бўлган эди.

«Ана, айтмовдимми? — деб бош чайқади дарға. — Булар-нинг ҳаммаси ўша арвоҳлар кемаси туфайли бўляпти. Ҳали бошимизга кўп ёмон кунларни солади бу лаънати кема!».

Бу сўзлардан йўловчиларнинг қўрқуви баттар ортди. Улар кемадаги ўз хоналарига кирганларида тиқ этган товушга қулоқ солиб, тунни уйқусиз ўтказишди. Тонг отди, сокин денгиз унда бемалол сузиб бораётганликларини куриб кемадагилар бир оз таскин топишди ва ҳамма ўз иши билан машғул бўлди. Аммо кеч кириб, қоронғу тушиши билан йўловчиларни ваҳима боса бошлади, улар номаълум хавф-хатарни кутишиб, бир-бирларининг пинжларига киришганларича шижжа қоқмай ўтиришарди.

Бу сафар тунги даҳшатли қичқирдиқ кемадаги бурун тарафидан эшитилди. «А-а-а-а!»—деб яна жон-жаҳди билан қичқирди кимдир. Кемадагилар ўша томонга югуришди. Аммо бу ер ҳам жимжит, ҳамма нарса ўз ўрнида эди. Ёшим бақирганини суриштира кетишди. Маълум бўлишича, бу унда кема дарғаси йўқолган эди. Бу ҳаммани ниҳоятда ашбишга солди. «Дарғасиз энди нима қиламиз, хоҳамиз ы кечади?—деб оҳ-воҳ қилишди йўловчилар.—Бунинг бир чорасини топиш керак, бўлмаса ҳаммамиз битта-биттадан денгиз қаърига кетамиз шекилли!» «Наҳотки бу ишни ўша кемадаги арвоқлар қилаётган бўлса?—деб мулоҳаза юрита бошлади Қўрқмас кемачи.—Ахир, дарға уларни ўлган одамлар арвоҳи деганди шекилли!» «Ҳа, арвоқларни одам умирлаганини сира эшитмаганман,—деди унга жавобан Сандбод.—Бу ерда бошқа сир бўлиши керак». Улар бугун унда ухламасдан пистирма қўйиб пойлашга қарор бердилар. Бунинг учун Қўрқмас кемачи ҳийла ишлатишим таклиф қилди: ўзини кеманинг бош устунига боғлаб қўйишларини, бошқалар эса ухламасдан ўтиришларини маслаҳат берди. Йўловчилар бунга рози бўлишди. Ҳар эҳтимолга қарши ҳар ким бирор қурол билан тайёр туриши лозимлигини тайинлашди. Ҳар ким қўлига илинган нарсани олиб, ўз хоналарида жим пусиб ўтиришди.

Қўрқмас кемачи кеманинг бош устунига боғланганини тунлар, фалокатнинг қайси томондан келишини билмасдан ашбишда эди. Мана, ҳаммаёқни қоронғулик босди. Атроф э жимжитлик, фақат кема тўшига урилган сув безор шапиллар эди. Гўё ҳеч қандай хавф-хатар йўқдек эди. Қўрқмас кемачини аста-секин уйқу боса бошлади. Энди кўзи илчиган эди, унга гўё Қўрқоқ кемачи кўрингандай бўлди. У зўр бериб: «Дўстим, мени қутқар»,—деб ёлбораётгандай эди. Қўрқмас кемачи шоша-пиша кўзларини очди, кемада ҳеч ким йўқ эди. Уни яна уйқу босди, аммо ухлаб қолиши сира-сира мумкин эмас, негаки кемада тирик қолган барча йўловчиларнинг умидлари унда. Шунинг учун Қўрқмас кемачи уйқунини енгилга уринди. Бунинг учун у кичкина пичоқчаси билан жимжилонинг учини кесиб қон чиқарди-да, туз селиб олди. Жимжилоғи оғриб ачий бошлади, шу билан у кўзларини босиб келаётган уйқунини қувди.

Вақт алламаҳалга яқинлашганда кимдир унинг елкасини силагандек бўлди. «Шу бемаҳалда ким экан бундай ҳазиллашадиган?» — деб ўйлади Қўрқмас кемачи. Аммо қўл тобора узалиб унинг томоғига етиб келди ва шу заҳоти уни бўғга бошлади. Қўрқмас кемачи даҳшатдан бақириб юборди. Ҳалиги қўл унинг гавдасини айлантириб ўраганича тортиб кетмоқчи бўлди, аммо кемачи устунга маҳкам боғлаб қўйилгани учун ажратиб ололмади. Қўрқмас кемачи оғриқ ва даҳшатдан жон-жаҳди билан бақирганича қўлидаги пичоқчасини ўзини ўраб, бўғиб турган йўғон қўлга санчди, аллақандай вишиллаган овоз эшитилди, қандайдир суяқлик унинг устига қўйилиб, ҳаммаёғини шалаббо қилди. Кейин нимадир шалолаб денгизга тушиб кетди.

Бақирёқ овозига одамлар етиб келишганда бошдан-оёқ қора қонга беланган Қўрқмас кемачини кўришди. Кема саҳни — ҳаммаёқ қўланса ҳидли қора қон эди. Қўрқмас кемачи соппа-соғ бўлса ҳам оғриқ ва ҳаяжондан соқов бўлиб қолгандай эди. «Хўш, нима гап?» — деб сўрашди ундан йўловчилар. Қўрқмас кемачи бўлган ҳодисани айтиб берди. Шунда кемадаги кўпни кўрган мўйсафид йўловчи ғоят таъвиш билан бош чайқади. «Кемага баҳайбат саккизоёқ ҳужум қилибди, — деди у. — Бир неча кундан бери биттадан йўловчини тортиб кетаётган ҳам ўша экан. Афсуски, бу гал у яраланибди. Дунёда ярадор йиртқичдан даҳшатлироқ нарса йўқ. Энди у бизга ҳужум қилиб, ўч олишга уринади, ҳушёр бўлинглар!» — деди қария. У ўз гапини тугатишга улгурмаган эди ҳамки, денгиз томондан узун, шилимшиқ қўл келиб бечора мўйсафидни шундоққина тортиб олиб кетди. Кемадагилар ваҳима билан турли томонга тирқираб қочишди. Аммо энди кеманинг ҳамма томонидан ана шундай юнг босган, қоп-қора, буришган, шилимшиқ қўллар чўзилиб келар, қўлга тушган одамни шундоққина ўраб, денгизга тортиб кетарди. Кемага йиртқич саккизоёқлар ҳужум бошлаган эди. Довюракроқ йўловчилар пичоқ, қилич ва бошқа ўткирроқ қуроллар билан саккизоёқларнинг ҳужумини даф қилинар, уларнинг бир-икки қўлини қирқиб ташлашга ҳам муваффақ бўлишган эди. Кесилган қисқичлардан қоп-қора, қўланса ҳидли қон шариллаб оқиб ётар, аммо яраланган йиртқичлар бошқа — соғ қўлларини ишга солиб, одамларга жон-жаҳдлари билан ҳужум қилишарди. Ҳамон кеманинг устунига боғланган ҳолда турган Қўрқмас кемачи ўзига човут солаётган саккизоёқлар ҳужумини қўлидаги пичоқчаси билан даф қилар экан, Синдбодни: «Хожам, ҳушёр бўлинг, ана, яна биттаси ўрмалаб келяпти, ана, қўлини чўзди!» — деб хавфдан огоҳлантириб турди. Синдбод ҳам саккизоёқларга чапдастлик билан чап берар экан, келиб Қўрқмас кемачининг ёнига туриб олди. Бу томондан келган ҳужумни Қўрқмас кемачи, орқадан келганларни эса Синдбод даф қилиб турди. Аммо кучлар тенг эмас

эди. Денгиздан яна тўп-тўп саккизоёқлар чиқиб келишар, биттаси ўлдирилса иккинчиси тайёр эди. Аҳвол оғирлигини кўрган Қўрқмас кемачи қўлидаги пичоғи билан устунга боғлаб турган арқонларни кесди-да, юқорига тармашди. «Хожам, тепага кўтарилинг!» — деб Синдбодга ёрдам қўлини чўзди у. Улар устуларга тармашиб юқорига кўтарилдилар. Пастда, кеманинг саҳнида сон-саноқсиз саккизоёқлар гужгон ўйнардди, уларнинг кўплигидан кема ҳам лапанглаб, уёқ-буёққа оға бошлади. Бирор баҳайбат саккизоёқ денгиздан келиб кемага осилиб чиқа бошлаганда кема ўша томонга қийшайр, кейин иккинчи томонга оғиб аранг ўзига келарди. Кема ҳар чайқалганда Синдбод билан Қўрқмас кемачининг аҳволи танг бўларди. Улар кеманинг узун устунидан учиб кетмаслик учун уни маҳкам қучоқлаб олишган, энди бирон жойдан нажот келмаслигини яхши билишарди. Бирдан Қўрқмас кемачи саккизоёқларнинг бир галаси устунга тирмашиб улар томонга кўтарилаётганини кўрди. «Хожам, ҳушёр бўлинг, бадбахтлар буёққа ҳам чиқишяпти», — деди у. Яқинлашиб қолган бир-икки саккизоёқнинг ҳужумини даф қилишди. Аммо ўлжанинг ҳидини олган йиртқичлар бир-бирини босиб-янчиб улар томонга ҳамла қилишарди. Сайёҳларга чўзилган ўнлаб ифлос, қоп-қора, шилимшиқ қўллар етай-етай деб қолди. «Хожам, бу ярамасларга бас келиш қийинга ўхшаб қолди, — деди Қўрқмас кемачи. — Энди бирдан-бир йўл — денгизга сакраш. Эҳтимол, сувда улар бизни тополмас...» «Майли, пешонамиздан кўрдик», — деди Синдбод. Улар юракларини қовучлаганларича пастга — қайнаб турган денгизга қарашди. Пастга сакраш жуда кўрқинчли эди. Лекин илож қанча — бирдан-бир қутулиш йўли шу, йўқса мана бу лантати ёпишқоқ қўлларга тушиб ҳалок бўлиш турган гап. «Сакра!» — деб буйруқ берди Синдбод Қўрқмас кемачига. У пастга қараб шўнғиди. Абулборийнинг орқасидан Синдбод ҳам кўзини чирт юмдию ўзини пастга отди.

Жуда баландликдан тушгани учун Синдбод денгизга чуқур шўнғиб кетди, оғзига сув кириб, нафаси қайтиб ўлаёзди, шу боисдан питирлаб юқорига талпинди ва бир амаллаб сув юзасига чиқиб олди. Биринчи қарагани — кема бўлди, чунки ундан узоқлашсаларгина одамхўр саккизоёқлардан қутулиш мумкин эди. Хайриятки, кемани узоқроқда кўрди, ён-атрофда ҳеч қандай йиртқич йўқ, денгиз ҳам анчагина тинч эди. Шундай бўлса ҳам Синдбод кемадан узоқлашиш, очофат саккизоёқлардан халос бўлиш учун жон-жаҳди билан сузиб кетди. Кейин бирдан унинг эсига Қўрқмас кемачи тушди, у қарда экан, а? Синдбод сув юзидан бир оз бошини кўтариб: «Абулборий!» — деб чақирди. Шунда узоқдан: «Хожам, буёққа, буёққа!» — деган жавобни эшитдию ўша томонга сузди. Узоқда, сув юзида Қўрқмас кемачининг қора нуқтадай бўлиб кўринаётган бошини илғаб олди. У ҳам Синдбод томонга

сузиб келарди. Кўп ўтмасдан улар бир-бирларига яқинлашиб қолишди.

Икки дўст узоқ сузишди, саккизоёқлар эгаллаб олган ўз кемаларидан анча узоқлашиб, уни бутунлай кўздан йўқотиб қўйишди. Дастлаб ўлимдан қутулганларига хурсанд бўлишган бўлса-да, аста-секин уларни яна ваҳима боса бошлади. Чунки одам ҳар қанча уста сузувчи бўлса ҳам сувда имкондан ортиқ тура олмайди, бунинг устига бепоён уммонда яна бирор йиртқичга дуч келиб қолиш хавфи ҳам йўқ эмас эди. Шунинг учун уларнинг кўзлари бирор наҳот излаб чор атрофга жовдирашарди. Тонг ҳам яқинлашиб уфқ томондан қуёш бўзариб кўтарилиб келарди. «Хожам, ана уёққа қаранг!» — деб қолди кўзлари ўткирроқ Абулборий шарқ томони ишора қилиб. Ҳали эндигина оқаришаётган уфқда аллақандай қора нуқта кўрингандай бўлди. Чиқмаган жондан умид, деганларидек Синдбод билан Қўрқмас кемачи ўша томонга қараб суза бошладилар. Қўрқмас кемачи тез-тез сув юзасида қаддини ростлаб ҳалиги нуқтани қидириб топар, орқада қолиб кетаётган Синдбодга: «Хожам, буёққа, буёққа», — деб далда бериб борарди. Шу билан бирликда у ўзлари кўрган қора нуқта тобора катталашиб бораётганини, тўғрироғи у ҳам шу томонга қараб ҳаракат қилаётганини сезиб қолди. «Бирорта йўловчи кема бўлса-я!» — деган умид туғилди Қўрқмас кемачида ва Синдбодга қараб: «Хожам, кема биз томонга қараб келаяпти», — деди. «Тагин ўзимизнинг кемаси бўлмасин», — деди Синдбод. «Йўқ, бу бошқа кема», — деди Қўрқмас кемачи ва синчиклаб қарашда давом этди. Кўп ўтмасдан ҳалиги кема анча катталашиб кўринди, у тўппатўғри улар томонга ғизиллаб сузиб келарди. Ана, унинг устунлари, елканлари кўзга яққол кўрина бошлади. Аммо бу кема бошқачароқ эди... «Хожам... бу... ўша кема», — деди Қўрқмас кемачи ҳамон ундан кўзини узмасдан. «Қайси... ўша кема?» — деб ундан қайтариб сўради Синдбод. «Ўша... арвоҳлар кемаси-да...» деб жавоб қилди Қўрқмас кемачи. Бу сўзни эшитган Синдбоднинг этлари жимирлашиб кетди. Бу орада кема уларга жудаям яқинлашиб қолди: мана унинг уёқдан буёққа лапанглаб турган чириган устунлари, минг парча бўлиб шалвираб осилиб қолган елканлари шундоққина кўриниб қолди. Ҳа, бу ўша — арвоҳлар кемаси эканлигига шубҳа йўқ эди. У бутун сирли даҳшатини намоён қилганча сайёҳларнинг ёнгинасидан ўтиб борарди. «Хожам... бошқа иложимиз йўқ, бу кемага чиқиб олмасак чўкиб кетишимиз аниқ», — деди Абулборий. «Майли, уриниб кўр», — деб рухсат берди Синдбод. Қўрқмас кемачи ғизиллаб кетиб бораётган кемани тўхтатиш йўлини топиш учун олдиниға, «ёрдам беринлар», — деб бақаримоқчи бўлди. Лекин арвоҳларни ёрдамга чақиришдан ор қилди шекилли, кеманинг ён-верисини синчиклаб кўздан кечираркан, пастга осилиб турган бир

арқонни кўриб қолди. Унга маҳкам тармашдию бир учини Синдбодга узатди. «Маҳкам ушлаб туринг, хошам, мен чиқиб, кейин сизни тортиб оламан!» — деди у. Сўнг абжирлик билан арқонга оёқларини ўраб юқорига кўтарилди. Кейин кемага ўтдию тез орада Синдбодни ҳам тортиб олди.

Улар кемага чиқишга чиқишдию, лекин нима қилишларини, қаёққа юришларини билмасдан туриб қолишди. Мана, ўша... арвоқлар кемаси. Унинг қачон қурилгани, қай вақтлардан бери денгизларда кўрқинчли шарпадек сузиб юрганини ҳеч ким билмайди. Кеманинг баланд, аммо эскириб қолган устунлари ваҳимали ғичирлар, ўнгиб кетган, парча-парча йиртилган елканлар худди улкан калхатлар қанотидай шамолда патилларди. Эндигина отиб келаётган тонгнинг ғира-шира ёруғида кема саҳни бўм-бўш ва ваҳимали кўринар, ҳаммаёқ кимсасиз, ҳувиллаган эди. Димоққа ачимтил могор ҳиди гупиллаб уриларди. Лекин елканлари йиртиқ, бошқарувсиз бу кема ўз-ўзидан денгизда ғизиллаб сузиб борарди. «Кеманинг эгалари кўринмайдими?» — деб пичирлади Қўрқмас кемачи Синдбодга. Синдбод ҳам ҳайратдан қотиб қолгандай эди. Бирдан Абулборий Синдбодни енгил туртди. «Ўни қаранг, хошам», — деди у кеманинг бошқарув супаси томонини ишора қилиб. Синдбод қарадию даҳшатдан қичқириб юборишига сал қолди. Кеманинг ёғочдан ясалган бошқарув чамбарагини маҳкам ушлаганича кимдир турарди, аммо унинг қимир этмай, овоз чиқармай туришидан — унинг тирик одам эмаслиги аниқ эди. Ҳақиқатдан бу кемани — қоқ устихонга айланай деб қолган мурда бошқариб борарди. Унинг чангалсимон қўл суяклари чамбаракка эпшиганича қотиб қолган, узоқларга тикилиб турган кўзларнинг ўрни эса бўм-бўш чуқурликдан иборат эди. Лекин унинг қоқ суяклари кемани бир маромда ушлаб турар, шунданми кема тўғрига қараб сузиб борарди.

Синдбод билан Қўрқмас кемачи ўлик даргадан кўзларини узиб бошқа томонга қараган эдилар — ҳамма томонда қотиб ўтирган жуда кўп мурдаларни кўришди. Ким чўзилиб ётар, ким деворга суянганича қотиб қолган, баъзи бирлари эса кўкракларига санчилган пичоқлари билан қийшайиб қолишган эди. Афтидан, кемада қаттиқ уруш-жанжал бўлгану ундаги одамлар бир-бирларини турли қуроллар билан ўлдиришган. Мурдаларнинг қиёфасидан улар қароқчилик билан шуғулланганга ўхшарди. Бу қонли воқеа бўлиб ўтганига анча бўлган, илло мурдаларнинг кўплари ириб-чириб кетган, устларидаги кийимлари илвираб, осилиб турарди.

Арвоқлар кемасидаги манзара қанчалик даҳшатли бўлмасин, Синдбод билан Қўрқмас кемачи денгизга ғарқ бўлмасдан бу ерга қиқиб олганликларидан ҳарқалай мамнун эдилар. Улар ўз кемаларида саккизоёқлар билан олиша-олиша, кейин эса сувда узоқ сузганларидан ниҳоятда чарчаган,

оёқ устида зўрға туришарди. Шу боисдан улар кема саҳни-нинг мурдалардан холироқ жойига ўтириб нафасларини рост-ламоқчи бўлишди. Аммо улар шу қадар ҳолдан тойган эди-ларки, ҳеч нарсага қарамасдан бир-бирларига суянганларича тошдек қотиб ухлаб қолишди. Бир пайт Синдбод аллақандай оёқ товушларидан уйғониб кетди, шартта кўзини очиб қара-са — кема саҳни одамлар билан тўла эди. Синдбод шоша-пи-ша Қўрқмас кемачини уйғотди. У ҳам кўзларини уқалаб, атрофга қараганча қотиб қолди: арвоқлар тўп-тўп бўлишиб саҳнда дайдиб юришар, гоҳ уёққа, гоҳ буёққа бориб кели-шар, ўаларича нималарнидир гўлдирашарди. Улар вақти вақти билан бараварига «Оҳ! Оҳ! Оҳ!» деб қўйишарди. Ал-батта бундай манзарани кўриб сайёҳларнинг уйқуси қочди, улар нима қилишларини билмасдан туриб қолишди. Лекин арвоқлар уларнинг ёнгинасидан ўтиб кетишса ҳам эътибор беришмасди. Арвоқлар кундузи донг қотиб ёт-ганларидан кўра ҳозир даҳшатлироқ, уларнинг суяклари юр-ганда шақир-шуқур овоз чиқарар, жағлари қимирлар, қора-чиқсиз кўз чаноқлари хунук ялтирарди. Синдбод билан Абул-борий бу манзарани чурқ этмасдан кузатиб туришарди. «Хо-жам, анувларни қаранг, сал бошқачароқми?» — деди Қўрқ-мас кемачи арвоқлар орасидаги иккита шарпани кўрсатиб. Ҳақиқатан ҳам бу икки шарпа жуда секинлик билан орқаси-га қараб тисарилар, улардан бири эса ҳадеб учраган арвоқга таъзим қиларди. Сайёҳлар бу антиқа арвоқларни кузатиб ту-ришаркан, улардан бири — дум-думалоқ, хўппасемиз арвоқ тисарилганича Қўрқмас кемачининг олдига яқинлашиб кел-ди-да, унинг оёғини босиб олди. У оёғини тортиб олмоқчи бўлганда ҳалиги арвоқ ағдарилиб тушди-да, жон-жаҳди бил-лан алланима деб бақириб юборди. У шунчалик қаттиқ ба-қирдики, ҳатто ўз дарди билан дайдиб юрган арвоқлар ҳам чўчиб кетгандек бўлишди. Улар ҳалиги семиз арвоқни ўраб олишди, бақалоқ арвоқ чўнтагидан нимадир олиб уларга қа-раб отди ва шунда... мўъжиза юз берди: арвоқлардан бири тилга кириб: «Хайрият, шунча йиллар кутдим-а!» — деб юборди. Буни эшитган семиз арвоқ гурсиллаб йиқилиб туш-ди. У тўппа-тўғри келиб Қўрқмас кемачининг устига ағана-ди ва Абулборий шунда семиз арвоқни таниб қолди — у Қўр-қоқ кемачи — Абулҳасан эди. «Бақалоқ, сенмисан, кўзингни оч!» — деди Қўрқмас кемачи Абулҳасаннинг бошини кўта-риб. Таниш овозни эшитиб Қўрқоқ кемачи кўзларини очди ва Абулборийни кўриб қўрқувданми ё хурсандчиликданми — йиғлаб юборди. Кейин унинг ёнида Синдбодни кўриб, булар-нинг арвоқ эмас, тирик одамлар — ўз дўстлари эканлигига ишонч ҳосил қилди. Бу орада кўринган арвоқга таъзим қи-либ келаётган арвоқ ҳам — мурда эмас — Абутавозе эканли-ги маълум бўлди. Тўрттала дўст бир-бирлари билан кучоқ очиб кўришдилар. «Хайрият, тирик экансизлар, хоҷам», —

деди Абулҳасан кўзларида ёш билан. «Бўлган воқеаларни кейин айтиб берарсан, ҳозир мана буларнинг чора-тадбирини кўрайлик», — деб уни юпатди Қўрқмас кемачи. Ҳаммалари тилга кириб кетган ҳақиқий арвоҳга қарашди. У кеманинг саҳнида чўзилиб ётар, аммо худди тирик инсонлардай гапирар эди. «Хайрият, шу кунга етдим, — деди у ва худди тирикдай Қўрқоқ кемачига қараб таъзим қилди: — Раҳмат сизга...» Аммо йиғилганлар унинг нима учун миннатдорчилик билдираётганини тушунмасди. «Мен сизларга ҳаммасини тушунтириб бераман, — деди арвоҳ қаддини кўтариб. — Кўриб турибсизларки, бизлар ҳозирда арвоҳлармиз. Лекин қачонлардир одамлар эдик! — Арвоҳнинг кўз ўрнидаги чуқури ялтираб кетгандек бўлди. — Аммо биз ватанларимизни ташлаб, қароқчилик йўлига кирдик, гуноҳга ботдик, одам ўлдирдик, талончилик қилдик, шунинг учун жуда оғир жазога мустаҳиқ бўлдик. Бизлар аллақачонлар ўлиб бўлганмиз, лекин ҳамон руҳимиз тентираб юрибди. Сабаби — биз учун фақат бир нарса — она ватанимиз тупроғи етишмайди, шунинг учун сарсону саргардонмиз. Мана бу одам, — деб Қўрқмас кемачини кўрсатди ҳалиги арвоҳ, — менга мисли йўқ яхшилиқ қилди — она ватаним тупроғини бошимдан сочди. Мен энди ҳақиқатан ҳам ўлиб, руҳим безовта бўлмасдан абадий уйқуга кетаман... Раҳмат сенга, эй яхши одам!» Арвоҳ шундай дедию жим бўлиб қолди. Энди унинг бутун вужудида тақдирдан розилик аломатлари зоҳир эди. Бу воқеани кўрганлар лом-мим деёлмай қолишди. «Бақалоқ, сен бунга нима сепувдинг, а?» — сўради Қўрқмас кемачи. «Жудаям яқинимга келиб қолганидан қўрқиб кетиб, чўнтагимдаги бир сиқим қумни юзига сочиб юборувдим...» — деди Қўрқмас кемачи.

Аммо бу воқеадан кейин бошқа арвоҳлар безовта бўлиб қолишди. Улар ҳам, «бизларга ҳам ватанимиз тупроғини топиб беринглар», дегандек сайёҳларни ўраб олиб, кеманинг бир четига суриб кела бошлашди. «Оббо, энди бу бало бормиди? — деди Қўрқмас кемачи, сўнг Қўрқоқ кемачига юзланди: — Бақалоқ, чўнтагингда қуминг қолганми?» «Йўқ, тамом бўлибди», — деди Қўрқоқ кемачи. Бошқаларнинг чўнтақлари ҳам қуп-қуруқ эди. Арвоҳлар эса тобора ўраб келишарди. Бирдан Қўрқмас кемачининг кўзи кема четида тўнтарилиб ётган эски бир қайиққа тушди. «Қайиқ, хожам, биз қутулдик!» — деди у ва тўрталалари қайиққа ёпишишди. Қўрқмас кемачи қайиқ остидаги борми-йўқ тупроқдан олиб арвоҳларга қараб сочди. Шу йўл билан уларнинг кўзларини шамғалат қилишдию, қайиқни сувга тушириб, бирин-кетин унга сакраб тушишди. «Абулҳасан, эшкакка қара!» — деб буйруқ берди Қўрқмас кемачи ва улар тез орада арвоҳлар кемасидан узоқлашишди. Арвоҳлар ўз кемаларида ғимиллаганларича қолишди. «Хайрият, қутулдик, а?» — деди Қўрқмас кемачи. — Бўлмаса бу мурдалардан ҳамма нарсани кутиш мумкин

эди...» «Афсус, тупроқдан кўпроқ олволмаган эканмиз», — деб ачинди Қўрқоқ кемачи. «Йўқ, буларга фақат ўз ватанининг тупроғигина эм бўлади, — деди Синдбод, — афсуски, ҳар бирига ўз ватанининг тупроғини олиб келиб сочишга имконимиз йўқ». «Менга қаранглар, — деди Қўрқмас кемачи, — ҳозир аллақандай арвоқларнинг ғамини еб ўтирадиган вақт эмас. Агар ўзимиз теароқ қуруқликка чиқиб олмасак ё биз ҳам ўшалардек арвоқларга айланамиз, ёки очофат саккизоёқларга ем бўламиз...» «Айтгандай, сизлар бу очофатлардан қандай омон қолдинглар?» — деб сўради Синдбод Қўрқоқ кемачи билан Абутавозедан. «Мени иккита саккизоёқ талашиб қолишса бўладими? — деб ҳикоя қилди Қўрқоқ кемачи. — Шу тўполон орасида мен уларнинг қўлидан секин сирғалиб қочиб қолдим...» «Қўйсанг-чи, у сени ялаб кўргану бемазалигингни сезиб ташлаб юборган бўлса керак», — деб унга ҳазиллашди Қўрқмас кемачи. «Балки шундайдир, — деди Қўрқоқ кемачи пинагини бузмай. — Аммо менинг ўйлаб ўтиришга вақтим йўқ эди. Жон-жаҳдим билан сузиб, улардан қочдим. Бир пайт энди қаёққа сузсам экан, деб турсам бахтимга ёнгинамдан бир кема ўтиб қолди. Мен, хайрият, йўловчи кема келиб қолди, деб суюниб, қичқириб одамларни ёрдамга чақира бошладим. Лекин ҳеч ким жавоб бермади. Шунда кемадан тушиб турган бир арқонни кўриб қолдим. Унга тармашиб чиқсам, не кўз билан кўрайки — арвоқлар кемаси...» «Хўш, манави Абутавозени қаердан топиб олдинг?» — деб сўради Қўрқмас кемачи. «Ўзим кемада дир-дир титраб турсам кимдир «қутқаринглар» деб бақиряпти. Қарасам — Абутавозега ўхшади, униям арқон ташлаб тортиб олдим. Кемага чиқиб олиб дир-дир титрайди-ей, кўринган арвоқга таъзим қиладими-ей...» «Ҳа, кўрдик, ўзингнинг қўрқмаганингни, — деди Қўрқмас кемачи, сўнг Абутавозега юзланди: — Хайрият, лаънати очофатлар сени ютиб юборишмапти...» «Ипқилиб, камсуқумлик яхши-да, — деди Абутавозе. — Ўша кечаси бир қўл келиб мени тортиб кетди, энди ўлдим деб турсам — у мени оғзига яқин олиб бордию кейин қўйиб юборди...» «Балки букилиб турган бўлсанг саккизоёқнинг оғзига сиғмагандирсан?» — деб ҳазиллашиб қўйди Қўрқмас кемачи. Хуллас, улар йиртқичлар ҳужумидан, кейин эса арвоқлар сиқуvidан соғ-омон қолганларидан ўзларида йўқ хурсанд эдилар. Энди денгиз тутқунлигидан ҳам қутулиш учун тўртовлон эшакка зўр бердилар.

Улар уч кечаю уч кундуз қайиқда сузишди. Тўртинчи кунни узоқ уфқда нотаниш соҳил кўзларига элас-элас кўринди. Сайёҳлар ўша соҳилга жон кўзлари билан тикилишди. Ана ўша ерга етиб олишса омон қолишади, денгиз асоратидан ҳам ҳар хил йиртқичлар хавфидан қутулишади.

Ниҳоят, узоқ орзиқиб кутилган дақиқалар келди. Уларнинг қайиқлари қум тепалардан иборат соҳилга келиб тўх-

тади. Саёҳатчиларнинг қуруқ ерга тушгандан кейинги биринчи орзулари — мириқиб ухлаш эди. Улар қирғоқ бўйида ўсган бир дарактнинг соясига таппа ташлашдию қотиб ухлаб қолишди.

Синдбод қандайдир ўткир тишларнинг бўйнига ботаётгани, ўзини кимдир судраб кетаётганидан сапчиб уйғонди. У ўзига човут солган йиртқични кўраман, деб кўзларини катта очиб атрофга қаради. Лекин ҳеч қандай йиртқич кўринмади. Бўйнига қадалган ўткир тишлар катталиги одам жимжилоғидай келадиган чумолиники бўлиб чиқди. У баданига ёпишган чумолиларни жаҳл билан териб ташлар экан, «шерикларимнинг ҳоли не кечди», деб ўйлади. Қўрқмас кемачи ҳам чумолилар чақишдан уйғониб кетган, лекин Қўрқоқ кемачи жойида йўқ эди. Шоша-пиша уни излай кетишди, ҳув наридаги чумоли уни оғзидан топишди. Чумолилар уни шундан шунгача судраб кетишса ҳам уйқусидан уйғонмабди. «Тур-е, бақалоқ, шунча балолардан омон қолиб келиб-келиб чумолига ем бўлишингга сал қолибди-я», — деди Қўрқмас кемачи уни туртиб уйғотаркан. Қўрқоқ кемачи уйғондию, ўзини шундай ширин машғулотдан маҳрум қилган бу лаънати чумолиларнинг бошини чўрт-чўрт уза бошлади. Лекин чумолилар бўш келадиган эмас эди. Саёҳатчилар ўзларига ёпишган қисқичлари даҳшатли бу ҳашоратлардан аранг халос бўлиб, бу жойдан қочишди. Аммо нарироққа боришгач, бу очофат чумолиларнинг кучига қойил қолишди: улар бутун бошли филларни ҳам судраб, бир зумда талаб еб кетишаркан. Бу чумолилар сира тўйдим демас, нимаики кўришса ўшанга ёпишиб, инларига ташиш пайида эканлар.

Кўп ўтмасдан узоқда бир шаҳар кўринди. Саёҳатчилар ниҳоят одамларга дуч келишганидан ўзларида йўқ хурсанд эдилар. Ахир, одам — одам билан тирик, деб бекорга айтмаганлар-да. Синдбод бу ерликлар билан суҳбатлашиб бу мамлакатнинг номини, подшоси кимлигини билиб олди. Шуниси қизиқки, бу мамлакатнинг номи — Олавер подшо экан. Йўловчилар бунақа антиқа номни сира эшитмаганликларидан олдин ҳайрон бўлиб туришди, кейин одамларнинг қилиқларини кўриб, бунинг сабабини тушуниб олишди. Одамлар йўл-йўлакай қўлларига нима илинса олиб кетаверишар, бунга ҳеч ким тўсқинлик қилмас экан. «Подшойинглар буни ман қилмайдими, ўғриларга жазо бермайдими?» — деб сўради Синдбод. «Йўғ-е, бизда кимки кўпроқ нарса ўмарса ўша энг ҳурматли одам ҳисобланади, — деб жавоб қилишди ороликлар. — Подшомиз унга мукофотлар беради, баланд мартабаларга кўтаради. Яшасин, Олавер подшо!» — деб ўз сўзларини тугатишди улар.

Шаҳарга кираверишда ердан бошланиб боши осмонга етadиган бир ҳайкал турарди. «Бу кимнинг ҳайкали?» — деб

сўрашди сайёҳлар. «Улуғ Олавер подшомизники. Олавер подшога шон-шарафлар бўлсин!» — деб хитоб қилишди оролликлар. Қарашса подшонинг бунақа ҳайкаллари ҳаммаёқда тўлиб-тошиб ётибди.

Йўловчилар муҳташам дарвозалардан ўтиб, шаҳар ичкарига кириб борар эканлар, бу юртдаги ажойиботларни кўриб ёқаларини ушлашарди: Олган-олганникилар жуда ғалати қиёфада эдилар: уларнинг баъзилари олдинга эгилиб, букчайиб юришса, бошқалари эса орқада қаққайиб юришар, тўри юрган одам кўринмасди. «Хожам, буларнинг ҳаммаси белангимикин, а, бирортаси ҳам қаддини ростлаб юрмайди-я», — деди Қўрқмас кемачи Синдбодга. «Йўқ, бу ерда бошқа сир борга ўхшайди, шоммасак билиб олармиз», — деди Синдбод.

Лекин бу мамлакат Абутавозега жуда қўл келди. У доимо икки букилиб юрганидан шу оролликларга ўхшади-қўйди. Абутавозе бу ерда ўз тавозесини яна ҳам ошириб юборди: у икки қўлини кўксига қўйганча ярим букилиб юрар, гоҳ ўнг, гоҳ чапга қараб, кўрган одамга илжайиб таъзим қилиб борарди. Буни кўриб Қўрқоқ кемачи ҳам бир оз эгилиб олди. «Келинлар, бизлар ҳам сал эгилиб юра қолайлик, бу оролликларнинг важоҳати ёмон», — деди у қўрқа-писа. «Эй, бақалоқ, мунча қўрқасан, қаддингни кўтариб юр, сени еб қўйишармиди?!» — деб уни койиб берди Абулборий.

Сайёҳларнинг келгани орол подшосига маълум бўлибди шекилли, уларни подшо саройига таклиф қилишди. Сарой дарвозасидан — турган гапки Абутавозе эгилиб-букилиб, Қўрқоқ кемачи қўрқа-писа, Синдбод билан Қўрқмас кемачи эса қадларини тўғри тутганларича кириб келишди. Саройда уларга муносабат ҳам шунга қараб бўлди: сарой аёнлари Абутавозега алоҳида ҳурмат-эътибор кўрсатишди. «Марҳамат, марҳамат, келсинлар», — деб уни юқорига олишди, тўрга ўтқазишди, зиёфатлар қилишди, зарбоф чопонлар кийгазишди. Синдбод билан унинг шерикларига эса ҳеч ким қайрилиб ҳам қарамади, улар бир бурчакда қолиб кетишди. Аммо улар «қанни, бу машмашалар нима билан тугаркин», деб сабр-тоқат билан кутишди. Кўп ўтмасдан уларнинг олдига Абутавозе келди. Лекин у энди олдинга эгилиб эмас, орқасига қаққайиб турарди. «Ҳа, — деди унга Қўрқмас кемачи. — Ҳозиргина икки букилиб турган одам бунча кекаймасаң!» «Ишинг бўлмасин, таги паст, сен ким билан гаплашаётганингни биласанми? — деди гердайиб Абутавозе. — Мен — кимсан — Олавер подшонинг арбобларидан бўламан. Уйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан, деганлар. Тагин адабингни бериб қўймайин!» — деб дағдаға қила кетди Абутавозе. Кечагина кўринганга эгилиб таъзим қилиб юрган бир кимсанинг бу хилдаги керилиши ҳаммани таажжубга солди. Қўрқоқ кемачи буни кўриб «дағ-дағ» титрай бошлади, аммо Қўрқмас кемачининг бу беодобликдан жаҳли чиқди: «И-е, бу гаплар сен

дан чиқяптими, сертаъзим? — деди у ғазаб билан. — Бошқарларнинг олдида икки букилиб, бизнинг олдимизга келиб кеккаясанми? Жўна, келган жойингга!» — деди у. «Сен безори мени — Олавер подшонинг суюкли фуқаросини ҳақорат қилаяпсанми? — деб қичқирди Абутавозе қўлларини пахса қилиб. — Мен сенга кўрсатиб қўяман! Сен ҳали менинг совунимга кир юмабсан!» Абутавозе билан Қўрқмас кемачи ўртасидаги бу даҳанаки жанғи Синдбод тўхтатиб қўйди. «Қўй, унга эътибор берма, — деди Синдбод Қўрқмас кемачига. — Бу ерда бир гап бор. Менимча у сеҳрланганга ўхшайди. Йўқса дарров бунақа ўзгариб қолмасди. Қараб турайлик-чи, бугеги нима билан тугар экан?» Синдбод шундай дедик Қўрқмас кемачига кўз қисиб қўйди, сўнг Абутавозегга қараб: «Эй, улуғ арбоб, ҳамма гапларингиз ўроқдан ҳам тўғри; сиз яхши, сиздан ҳамма нарса яхши», — деб хушомад қилган бўлди. Бу сўзлардан Абутавозе яна ҳам талтайиб кетди. «Шунақа бўлсин, — деди у қўлини пахса қилиб. — Улуғ Олавер подшонинг сояи давлатларида яшаб қолиш керак».

Шундай қилиб, Синдбод билан унинг шериклари Олавер подшо саройининг сирларини аста-секин билиб олишди. Бу ерда ҳамма нарса чаппасига айтилар экан. «Оқ»ни «қора», «қора»ни эса «оқ» дейиш керак экан. Уғри-тўғри саналаркан, тўғрини эса ғирт уғри деб жазолашаркан. Одамлар олдинга букилиб ёки орқага қаққайиб юришга мажбур эканлар, гавдасини тик тутиб, тўғри юрганга кун йўқ экан, ундайларни уриб, қамаб, зиндонларда чиритиб юборишаркан. Буни эшитган Қўрқоқ кемачи шерикларига қараб титраб-қақшаб: «Келинлар, бизлар ҳам эгилсак эгила қолайлик», — деди. «Бош эгиб яшагандан тик туриб ўлмоқ афзал», — деди унга Қўрқмас кемачи мағрурлик билан. Аммо Қўрқоқ кемачи Олавер подшо одамларнинг уларга жуда ёмон кўз билан қарашаётганидан юраги така-пука бўлиб: «Ана қараб туришибди, ҳеч бўлмаса бир марта эгилайлик», — деб илтижо қилди. «Бир марта эгилсанг — тамом, ундан кейин эгилаверасан», — деди Қўрқмас кемачи қаддини ғоз тутиб. Синдбод ҳам тик тураверди, заррача ҳам эгилмади. Фақат Қўрқоқ кемачи гоҳ эгилиб, гоҳ туриб — аросатда эди.

Олавер подшонинг аъёнлари эгилмаганларни кўриб ғазабга тушишди. Улар бир-бирларига сайёҳларни кўрсатиб, алланарсаларни пичирлашар, бегуноҳ йўловчиларни гажиб ташлашга тайёр эдилар. Синдбод ва унинг шериклари бошига оғир кунлар тушиши муқаррар эди. Аммо шу аснода юз берган воқеа уларни азоб-уқубатлардан халос қилди.

Олавер подшонинг бир одати бор эди: у тақинчоқларни яхши кўрарди. Кўзмунчоқми, тугмами, чойнакнинг қопқоғими — нимаики кўрса бўйнига осиб оларди. Бора-бора унинг тақинчоқларга иштаҳаси яна ҳам ошиб борди, энди у майда тақинчоқларни писанд қилмай қўйди. У бўйнига катта, оғир

нарсаларни осишга киришди. Подшо тақинчоқлар қанчалик катта бўлса ўзини шунчалик улугвор деб биларди. Унинг йўгон бўйнига осилган тақинчоқларнинг оғирлигидан зўрга қадам босса ҳам бас, тўйдим, демасди. Охири унинг истаги билан тегирмон тошидан ҳам каттароқ тақинчоқ тайёрланди. Олавер подшо бу улкан тақинчоқни бўйнига илиб бир қадам босган эди ҳамки, тегирмон тоши ғилдираб, думалаб подшоини ҳам жарликка судраб кетди. Ясанчоқ подшо барча жангир-жунгир тақинчоқлари билан жарликнинг чуқур қаърига қулади. Огир тош думалаганда фақат Олавер подшоғина эмас, унинг барча аъёнларини ҳам босиб, мажақлаб кетди. Ҳаммаёқ тўс-тўполон бўлиб кетди, қий-чув кўтарилди, чақмоқ чақиб момақалдироқ гумбурлади. Дабдабаз подшо тавқи лаянат тоши остида мажақландию унинг сеҳри ҳам тугади. Подшо саройининг ҳам кули кўкка соврилди. Олавер подшо ва унинг лаганбардорлари асоратидан қутулган одамлар енгил нафас олишди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи бундан фойдаланиб, ўз юртларига қайтиш тараддудига тушишди. Қўрқоқ кемачи ҳам уларга қўшилди, у шерикларидан: «Мени кечиринглар, яна қўрқоқлик қилдим-а»,— деб узр сўради. «Эй, бақалоқ, сен қачон мард бўлувдинг?— деб кесатди Қўрқмас кемачи, кейин дўстининг елкасига қоқди: — Ҳа, сен қўрқоқлик қилдинг, лекин сотқинлик қилганинг йўқ, майли, қани олдимизга туш, кетдик»,— деди.

Улар анча жойга етганларида орқаларидан: «Тўхтанглар, мени ҳам олиб кетинглар»,— деган товушни эшитишди. Қайрилиб қарашса ўзалари томонга ҳарсиллаб югуриб келаётган икки букилган букрини кўришди. «Кимсан?»— деб сўрашди ундан. «Мен — Абутавоземан, — деди ҳалиги қадди эгик одам йиғламсираб, — мени кечиринглар, хато қилдим». «Қани, қаддинги кўтар-чи»,— деди Қўрқмас кемачи унинг юзини кўриб таниши учун. «Кўтара олмайман, — деди ҳасрат билан Абутавозе. — Лаънати Олавер подшонинг макри билан шундай бўлиб қолдим». «Йўқ, сен азалдан шундай эдинг, — деди истеҳзо билан Қўрқмас кемачи. — Сенинг фақат белинггина эмас, дилинг ҳам эгик эди. Афсуски, сен абадий шундайлигинча қоласан...»

Абутавозе бу даҳшатли, аммо одил ҳукми эшитиб ҳўн-ҳўн йиғлади. Аммо барибир фойдаси йўқ, вақти ўтган эди. У умрининг охиригача шундайлигича қолди.

Синдбод ва унинг дўстлари денгиз бўйига келиб бир кемани ёллашдию ўз юртларига равона бўлишди. Етиб келишгач, шунчалик балолардан омон қолганликларидан хурсанд бўлишиб, хайр-хўшлашиб ҳар ким ўз уйига қараб йўл олди. Синдбод ҳам хонадонига келдию, «энди бас, етар, шунча сарсон-саргардонликларни кўрдим, энди уйимдан ҳеч қаерга жилмайман»,— деб ўзига сўз берди. Қани, у ўз сўзида тура олармикин ёки йўқми кўрайлик-чи?..

Бешинчи саёҳат

Ҷа, Синдбод, «шунча сарсон-саргардон бўлганим етар, энди уйимдан ҳеч қаерга чиқмайман», дегани рост эди. Лекин кунлар ўтиб, у яна саёҳатга чиқишни қумсаб қолди, хаёлида турли режалар туза бошлади, яна кемага ўтирсаму кўрмаган жойларни кўрсам, деб ўйлай бошлади. Турган гапки, бу сафарга яна ўзининг не-не чиғириқлардан ўтган содиқ дўстлари — Қўрқмас кемачи Абулборий ва Қўрқоқ кемачи Абулҳасанлар билан биргаликда чиқди. Қўрқмас кемачи йиллар ўтса ҳам ҳамон ўша-ўша — ўктам ва чапдаст эди. Қўрқоқ кемачи эса яна ҳам тўлишиб, этига эт қўшилган бўлса-да, ҳамон дўстларига содиқ эди. Синдбод дўстларини янги сафарга таклиф қилганда улар жон деб рози бўлишди, чунки саёҳатсиз, саргузаштларсиз одам тез қариб, сўлиб қолишини яхши билардилар.

Мана, дўстлар тушган кема яна янги кенгликлар, янги саргузаштлар, янги хавф-хатарлар томонига дадил сузиб борарди. Инсон ўзи шунақа, ҳеч қачон бир ерда тинч туролмайди, доим излангани изланган, интилгани интилган. Бу сафар саёҳатчиларни нималар кутаётган экан?

Синдбод ва унинг дўстлари ана шу хаёллар билан банд эдилар. Аммо кемадаги кўпчилик йўловчилар ўз ишлари билан банд, баъзилари эса денгиздан эсаётган ғир-ғир шаббодадан роҳат қилиб мудраб боришарди. Кемачилар орасида оёқ-қўли чаққонгина, елиб-югуриб юрадиган бир йигит бор эди. Унинг исми жуда қизиқ — Абуҳашпаш экан. Сабаби — у ўзига буюрилган ишни жуда шошқалоқлик билан бажарар экан. Дарға ва бошқалар бир тарафдан унинг тезкорлигидан хурсанд бўлишса, иккинчи тарафдан шошилиб, чала-чулпа иш қилишидан ранжир эканлар. Кунлардан бир куни кема дарғаси Абуҳашпаш атрофни кузатиб боришни буюрди. Бир оздан сўнг Абуҳашпаш дарғанинг олдига югуриб келиб, «рў-

парадан кема кўринди», деб хабар қилди. «Қанақа кема?» — деб сўради дарға ундан. Абуҳашпаш яна югуриб бориб, шу заҳотиёқ орқасига қайтди-да: «Ёғоч кема», — деб жавоб қилди. «Кема ёғочдан бўлмай тиллодан бўладими? — деб уни жеркиб ташлади дарға. — Мен сеидан кема каттами ё кичикми, деб сўраяпман». Абуҳашпаш яна кузатув кўпригига лўкиллаб югурди. «Анча катта кема», — деб хабар қилди у дарғага. «Қаёққа қараб келяпти?» — деб сўради дарға дарғазаб бўлиб. Абуҳашпаш югуриб бориб яна югуриб қайтиб келди: «Тўғри биз томонга».

Дарға эса Абуҳашпашнинг акси бўлиб, ўтакетган беғам одам эди. У ўрнидан кўзголиб уёқ-буёққа қарагунча рўпарадан келаётган кема жуда яқинлашиб қолди. Буни кўрган Қўрқоқ кемачи: «Вой, ўлдик!» — деб бақириб юборди. Шу пайт Қўрқмас кемачи югуриб бориб кемани буриб юборди, рўпарадан келаётган кема уларнинг ёнгинасидан тегар-тегмас бўлиб ўтиб кетди. Хайриятки, тўкнашув бўлмади, акс ҳолда улар асфаласофилинга кетишлари турган гап эди.

Яна бир куни Қўрқмас кемачи ташвиш билан келиб қолди. «Хожам, оёғингиз остига бир қаранг, нимани кўряпсиз?» — деб сўради у. Синдбод оёғи остида бир оз ҳўл бўлган тахтани кўрди. «Хўл тахтани кўряпман», — деб жавоб қилди у. «Тахта нега ҳўллигини ўйладингизми?» — деб яна сўради Қўрқмас кемачи. «Кема сувда юргандан кейин тахтаси ҳўл бўлади-да», — деб жавоб қилди Синдбод. «Йўқ, бу — кеманинг ости дарз кетганидан, — деди Қўрқмас кемачи. — Буни дарҳол кема дарғасига билдириш керак». Кема дарғаси эса Қўрқмас кемачининг галларини эшитди: «Хаҳ, арзимаган дарға шунча гапми», деб Абуҳашпашни чақириб, унга дарзни бартараф этишни топширди. Абуҳашпаш ҳам ҳаш-паш дегунча дарзни «тузатди». Аммо шошганнинг иши ўнгмас деганларидек, дарз батамом беркитилмаган, кемага сув киришда давом этарди. Кўп ўтмай кеманинг пастки юкхонасини сув босди. Кемада тўс-тўполой кўтарилди, йўловчилар ваҳимага тушиб қолишди, ҳозиргина тинч турган кема саҳни галла-говур бўлиб кетди. Кемачилар сув йўлини тўсишга уриндилар, аммо вақт ўтган, дарз катталашган, кеманинг юкхонаси сувга тўлган эди. «Хожам, аҳвол чатоқ, — деди Қўрқмас кемачи, — ҳали замон кема чўкиб кетади. Тезроқ қутулиш чорасини кўрайлик». Аммо беғам бўлсанг — бекам бўл, деганларидек бу кеманинг қайиқларига ҳам Абуҳашпаш қарагани учун ҳаммаси илма-тешик эди. Шундай қилиб, кема чўка бошлади.

Ҳар галги кема ҳалокатларида бир мўъжиза билан қутулиб қоладиган Синдбод ва унинг шериклари бу сафар ҳеч нарса қилишга улгуришга олишмади: тағи ёрилиб, сувга тўлган кема шувиллаганича денгиз тубига чўкди, кўп одамларни лопиллаган тўлқин оқизиб кетди, айримлари даҳшатдан ўз-

ларини сувга отиб ҳалок бўлишди. Фақат Синдбод билан Қўрқмас кемачи устунларни маҳкам қучоқлаганларича кема билан бирга чўкишди. «Наҳотки шунча бало-қазолардан омон қолиб, шу арзимаган дарз туфайли чўкиб кетаверсак?» — деб ўйлади Синдбод. Унинг ёнгинасида турган Қўрқмас кемачининг хаёлидан ҳам шу гаплар ўтган эди. Аммо бошқа илож йўқ, улар нима қилишларини билмасдан карахт эдилар. Сайёҳлар ниҳоятда даҳшатли дақиқаларни бошдан кечирдилар: ҳаммаёқни шувиллаганича сув босди, бутун атроф қоронғулашиб кетди, пастдан чанг-тўзондек лойқа кўтарилди. «Энди тамом», — деб ўйлади Синдбод. Аммо шу пайт мўъжиза юз берди: кеманинг ости бир нарсага тақиллаб тегдию у қандай чўккан бўлса шундай тезлик билан юқорига кўтарилди бошлади. Кўп ўтмасдан кема қасир-қусир қилганча сув юзига чиқди. Ҳушидан кетган Синдбодни кимдир елкасидан силтаб ўзига келтирди. У кўзини очиб, рўпарасида турган Қўрқмас кемачини кўрди: «Хожам, кўзингизни очинг, қалайсиз? — деб меҳрибонлик кўрсатди Қўрқмас кемачи. — Қаранг, мўъжиза — кемамиз сув юзига қайтиб чиқди!» Синдбод бу сафар ҳам тирик қолганига шукр қилиб, тўйиб-тўйиб нафас ола бошлади. Кема саҳнида улардан бошқа ҳеч ким йўқ, афтидан ҳалокат пайтида ҳаммани сув юзиб кетган эди. Фақат нарироқда бир одам қорни мешдек шишиб ётарди. «И-е, бу бақалогимиз-ку! — деди унга кўзи тушган Қўрқмас кемачи. — Бай, бай, бу очофат кўп сув ютиб қўйганга ўхшайди. Тезроқ чорасини кўрайлик, бўлмаса бу қурмағур ўлиб-нетиб қолма-син».

Қўрқмас кемачи шундай дедию Қўрқоқ кемачини оёгини осмондан қилиб даст кўтарганича уч-тўрт силкиди. Қўрқоқ кемачи бир оз қимирлаб қўйди. Шунда Қўрқмас кемачи уни кемага ётқизиб қўйди. Бир оз ўтгач Қўрқоқ кемачи кўзини очди. «Тирилдингми, бақалоқ? — деди унга Қўрқмас кемачи. — Кемамизни ўз оғирлигинг билан чўктиришга чўктириб юбориб яна бемалол чўзилиб ётишингни қара-я!» «Наҳотки биз омон қолдик, а, — деди Қўрқоқ кемачи, — ё нариги дунёдами?» «Сени билмадим, лекин биз нариги дунёга бориб қайтдик», — деди Қўрқмас кемачи. Ўзининг тирик қолганига ҳали ҳам унчалик ишонқирамаган Қўрқоқ кемачи ўрнидан туриб, атрофга қарар экан: «И-е, денгиз жуда пастда қолиб кетибди-ку!» — деб ҳайрон бўлди ва: «Кемамиз ниманинг устида турибди ўзи?» — деб сўраб қолди. «Ҳа, дарвоқе, тирик қолганимиздан қувониб, буёғини суриштирмабмиз-ку?» — деди Қўрқмас кемачи. Улар ўз кемаларининг аллақандай катта бир тоғ устида турганини, денгиз сатҳи эса ҳув пастда қолиб кетганини кўришди. «Вулқон бўлиб тоғ ўсиб чиқаётган экан, кемамиз шунга тўғри келибди», — деб тахмин қилди Қўрқмас кемачи. «И-е, кемамиз юрапти-ку, тоғ ҳам юрадими?» — деб қолди Қўрқоқ кемачи. Ҳақиқатдан ҳам кема остидаги тоғ

сувда сузиб борарди. Бу уларнинг ҳайронлигини янада оширди. «Дунёда қандай мўъжизалар бўлмайди!— деди Синдбод.— Энг муҳими — тирик қолдик, яна биргамиз. Кемани қаранглар-чи, тирик қолганлар бормикан?»

Шу пайт кема сарустуни тепасидан кимдир: «Мана, биз бормиз-да!» — деб овоз қилди. Сайёҳлар овоз чиққан томонга қарашди: Абуҳашпаш устуннинг учига маҳкам ёпишиб турарди. «Ҳа?» — дейишди унга. «Ҳаш-паш дегунча чўкдим ҳам, чиқдим ҳам», — деди у илжайиб. «Туш бўёққа», — дейишди унга. Абуҳашпаш физиллаб тушди. У кема чўкаётганидан жонҳолатда кема устунининг учига чиқиб кетган экан. Кейин улар яна ким тирик экан, деб ҳаммаёқни қараб чиқишди. Афсуски, улардан бошқа бирорта ҳам тирик жон қолмаган эди. Сайёҳлар арзимаган дарз туфайлидан ҳалок бўлиб кетишган дўстларига ачинишди. «Бўлар иш бўлибди, ўлганлар ўлибди, энди тирикларнинг ғамини ейишимиз керак, — деди Синдбод. — Бу сирли тоғ бизни қаёққа олиб борар экан?» «Саломат бўлсак буни ҳам кўрамиз-да, хоҷам», — деди Қўрқмас кемачи.

Бу аснода уларнинг кемалари ўрнашиб қолган дум-думалоқ, сирли тоғ денгизда сузишда давом этарди. Шу зайлда бир кечаю бир кундуз ўтди. Қубш аямай нурини сочар, сайёҳларни очлик ва айниқса ташналик ёмон қийнади. Синдбод билан Қўрқмас кемачи тишларини тишларига босиб чидашиб келарди, фақат Қўрқоқ кемачи бетоқатланиб «оҳ-воҳ» қила бошлади. «Сув, бир қултумгина сув беринглар, — деб зорланарди у. — Денгиз суви бўлса ҳам майлига...» Унга Абуҳашпаш ҳам қўшилди. «Жуда сувсаб қолган бўлсаларинг битталарингни арқонга боғлаб туширамиз, томоқларингизни ҳам хўллайсизлар, кейин эҳтимол, сузувчи тоғнинг сирини ҳам билиб чиқарсизлар», — дейишди уларга. Аммо белига арқон тутиб пастга тушишга келганда Қўрқоқ кемачи ўламан саттор — кўнмади. «Мен сув ичмасам ҳам майли», — деб туриб олди. Ноилож Абуҳашпашни туширишга тўғри келди. Кеманинг елканидаги узун арқонни олиб унинг белига боғлашди. «Фақат ҳозир бўлиб туринглар, мен торт деганимда тортиб оласизлар», — деб шерикларини огоҳлантирди Абуҳашпаш. Абуҳашпаш арқонга осилиб пастга туша бошлади. Аммо кўп ўтмасдан унинг: «Тортинлар! Тез тортинлар!» — деган ваҳимали овози эшитилди. «Оббо, бу шошқалоққа нима бало бўлдийкин?» — деди Қўрқмас кемачи, уни тортиб олншаркан, Абуҳашпашнинг кўзлари қўрқувдан ола-кула бўлиб кетган эди. Буни кўриб Қўрқоқ кемачининг қўрқоқлиги ҳам хуруж қила кетди. «Вой ўлдик!» — деб бақириб юборди у. «Жим бўл, бақалоқ! — деб уни жеркиб берди Қўрқмас кемачи, сўнг Абуҳашпашга юзланди: — Нима гап, тинчликми?» «Т-т-тирик экан!» — деди Абуҳашпаш қўрққанидан дудуқланиб. «Узингни бос, нима тирик экан?» — деб сўради ундан Қўрқмас ке-

мачи. «Т-т-тоғимиз...» — деди Абухашпаш тиши-тишига тегмасдан. «Қанақасига тирик бўлади?» — деб сўради Қўрқмас кемачи. «Ахир, тоғ ҳам тирик бўладими?» — деди Қўрқоқ кемачи қўрқа-писа. «Билмадим, — деди Абухашпаш, фақат қимирлаганини кўрдим холос». «Ниманинг қимирлаганини?» — деб қайтариб сўради Синдбод. «Билмадим», — деган жавоб бўлди Абухашпашдан. Кейин у: «Нималигини билгани туша қолай бўлмаса», — деди. Унинг белига арқон боғлаб яна туширишди. Бир оздан сўнг яна тортиб олишди. «Қимирлаётган оёқ экан», — деди Абухашпаш. «Ниманинг оёғи экан?» — деб сўрашди ундан. «Билмадим», — деди Абухашпаш. Қимирлаётган ниманинг оёғи эканлигини аниқлаш учун уни яна пастга туширишга тўғри келди. Охири у: «Тошбақанинг оёғига ўхшайди», — деди. «Демак, биз сузиб бораётган нарса тоғ эмас — тошбақа экан-да?» «Шунақага ўхшайди», — деди Абухашпаш. «Наҳанг балиққа миниб сузган эдик, энди тошбақанинг устида саёҳат қиладиган бўлибмиз-да», — деди Синдбод. Қўрқоқ кемачи бирдан узоқни кўрсатиб: «Ана боши!» — деб юборди. Улар узоқда алоҳида бир чўққидай бўлиб сувдан чиқиб сузиб бораётган думалоқ нарсани кўришди. Шу тарзда улар ўз остларидаги сирли тоғнинг улкан денгиз тошбақаси эканлигини ва бахтли тасодиф натижасида уларнинг кемаси тўппа-тўғри денгиз тубидан ухлаб ётган тошбақанинг устига чўкканлигини, у уйғониб кетиб сув юзига сузиб чиққанини билиб олишди. Энди уларнинг тақдири ана шу махлуққа боғлиқ: қаерга боради, қаерда туради, агарда тошбақа яна денгиз остига шўнғигиси келиб қолса — тамом, вассалом. «Энди нима қиламиз?» — деди Қўрқоқ кемачи ҳамон дағ-дағ титраб. «Элдан олдин ваҳима кўтариб нима қиласан, бақалоқ! Тошбақа ҳам сенга ўхшаган қориндор экан, дабдурустдан шўнғиб кетавермас ё сени аяр», — деди Қўрқмас кемачи ҳазиллашиб. Аммо Қўрқоқ кемачининг ҳазилга тоби йўқ, ранги ўчган эди. «Не не балолардан омон қолдик, бу сафар ҳам бирон илож топилар, тўғри айтяпманми, хожам?» — деди Қўрқмас кемачи. Синдбод ҳаётга доим яхши умид билан қаровчи бу йигитнинг гапларини маъқуллаб, унга қараб жилмайиб қўйди.

Улар шу тахлит улкан денгиз тошбақаси устида ўз саёҳатларини давом эттирдилар. Абулборий кема ёғочларидан илтак ясаб, арқонга боғлаб сувга ташлаб, балиқ овлашни ўрганиб олди. Гоҳ-гоҳ кемага учар балиқлар ҳам шапиллаб тушиб қоларди. Йўловчилар балиқларни офтобга тоблаб, чала пишириб ейишарди. Фақат сув масаласида бир оз қийнаlishди, аммо бир кечаси яхшигина ёмғир ёғди, сайёҳлар елканни ёйиб, бутун қолган идишларга сув ғамлаб олишди. Хуллас, тошбақа бирор қалтис ҳаракат қилмаса унинг устида бемалол сайр этиш мумкин эди.

Кунлардан бир кун атрофни зийраклик билан кузатиб келётган Қўрқмас кемачи бирдан: «Ер, ер кўриняпти!» — деб

бақирди. Ҳамма у кўрсатган томонга қаради ва узоқ уфқда тасмасимон қоп-қора нарсани кўриб ўзларида йўқ хурсанд бўлишди. Шуниси қувончли эдики, уларнинг тошбақалари ҳам худди ўша томонга қараб сузарди. Шунинг учун қирғоқ тобора яқинлашиб келарди. Мана, ниҳоят теп-текис қумли қирғоқ кўзга ташланди. Тошбақа тўғри қирғоққа қараб сузди. Шунда Қўрқмас кемачи бирдан: «Хожам, бу тирик тоғимиз қирғоққа чиқмоқчи шекилли, ҳушёр бўлиб турайлик, тағин кемамиз ағанаб кетмасин»,— деб қолди. Ҳақиқатан ҳам кўп ўтмасдан тошбақа қирғоққа тармаша бошлади тоғ қийшайиб, кема қасир-қусир қилиб орқага сурилди. Хайриятки, қирғоқ унчалик тик эмас экан, тошбақа унга чиқиб олиб лапанглаганича нарига юриб кетди. Унинг устидаги йўловчилар тараддудда қолишди: мана улар ўзлари кутган қурқликка етиб келишди, аммо тушайлик дейишса.— жуда баланд, сакраб бўлмайди, тошбақа эса тўхтай демасди. «Таваккал,— деди Қўрқмас кемачи,— денгизда суздик, қани қуруқликда ҳам юриб кўрайлик-чи, қаерга олиб бораркин?»

Тошбақалар қуруқликда ҳам худди денгиздагидек бемалол кетиб борарди. Унинг устидан узоқ-узоқлар кўриниб турарди. Тўрт томон қум тепаликлари эди, тошбақа уларни сралаб борар, тўхтай демасди. «Бу юрар тоғ бизни қаёққа олиб борар экан, а?— деб ташвиш қилиб қолди Қўрқмас кемачи.— Лаънати тошбақа бизни саҳронинг ўртасига олиб бориб ташламасайди». «Вой бақалог-ей, шундай экан, аста тушиб тошбақангнинг қулогига «тепангда биз бормиз, ё тўхта, ё тузукроқ жойга олиб бор», деб қўйсанг-чи»,— деб ҳазиллашди унга Қўрқмас кемачи. Аммо Синдбод билан у ҳам тошбақанинг ҳаракатларидан анча ташвишга тушиб қолишганди. «Мен бу тошбақанинг мақсадига тушундим,— деб қолди бирдан Қўрқмас кемачи.— У тухум қўйгани кетяпти. Тошбақа ўз тухумини сувдан узоққа қўймайди, у бирорта денгиз ёки кўлнинг қирғоғига қўяди, демак, биз чучук сувли жойга етиб борсақ керак!» Аммо тошбақа қанча юрмасин, бирорта салқинроқ жой учрамасди. Абуҳашпаш гоҳ-гоҳ: «Ана кўл!» «Ана дарё!»— деб бақириб қолар, аммо яхшилаб қаралганда у сароб бўлиб чиқарди.

Улар йўл юришди, йўл юрса ҳам мўл юришди, ниҳоят қум тепаликларидан ўтишиб, кўм-кўк ўсимликлар ўсиб ётган далаларга етиб келишди. «Хайрият, саҳродан қутулдик,— дейишди йўловчилар,— энди соя-салқин ерлар бошланди, яқинорада сувга етиб олсак ҳам ажаб эмас...»

Лекин оғзи ошга етганда боши тошга тегибди, деганларидек бирдан қутилмаган ҳодиса юз берди. Кўм-кўк ўтлар ора-лаб бораётган тошбақа кўп ўтмасдан ўзини бошқача тута бошлади. У дир-дир қалтирар, худди гарангсигандай ўзини уёқдан буёққа ташларди. Шундай пайтда унинг устида бораётган кема ҳам қисирлаб, уёқ-буёққа қийшайиб ағанагун-

дай бўларди. «Нима бало, юрар тоғимиз чарчадимикин?» — деди Қўрқоқ кемачи. «Бирор нарса бўлганга ўхшайди, — деди Қўрқмас кемачи, — ҳар эҳтимолга қарши ҳушёр туришимиз керак». У бекорга ташвиш қилмаган экан, тошбақа уёққа-буёққа лапанглаб яна бир оз юрди-да, кейин таққа тўхтади. Сайёҳлар нима қилишларини билмасдан тарадудда қолишди. «Чарчагандир-да, балки юриб кетар», — дейишди дастлаб. Лекин тошбақа юрай демасди, у жонҳолатда типирчиларди. «Менимча, бир илож қилиб пастга тушганимиз дуруст», — деди Қўрқмас кемачи. У яна арқонларни бир-бирига боғлаб ўзи пастга тушди, кейин шу йўл билан Синдбод тушди. Абу-ҳашпаш эса чидаб туролмасдан ўзини пастга отди. Қўрқоқ кемачи тепада имиллаб турган эди ҳамки, тошбақа секин-аста бир томонга ағдарила бошлади. «Бақалоқ, тезроқ туш!» — деб унга бақирди Қўрқмас кемачи. Аммо Қўрқоқ кемачи шошилиб оёғи арқонга ўралиб қолди, бу аснода эса тошбақа бор бўйи билан ёнбошга ағдарилди ва натижада Қўрқоқ кемачи оёғи осмондан келиб осилиб қолди. У зўр бериб питирлар ва: «Абулборий, қаердасан? Ердам бер, дўстим, вой, ўляпман!» — деб бақирарди. «Сабр қил, бақалоқ! — деди унга Қўрқмас кемачи. — Ҳозир сенга ёрдам бераман!» У тошбақанинг нариги ёнбошига ўтди-да, ағдарилиб ётган кеманинг устунини кўтариб келиб Қўрқоқ кемачининг остига тиклади. «Ёғочга тармаш!» — деб кичқирди у ва бечора Қўрқоқ кемачи ҳам бир амаллаб пастга тушиб олди. Энди йўловчилар тўкистуғал эдилар. Аммо уларни ўлимдан қутқариб қолган халоскорлари — улкан тошбақанинг оёғи осмондан бўлганича тошдек қотиб ўлиб ётганини кўриб дил-дилдан ачиндилар. «Шунча денгизда сузиб, шунча саҳрода юриб ўлмаган бу беозор махлуқ нега кўм-кўк далада ўлди экан, а? — деди Синдбод шерикларига. — Ё унга бу ернинг ҳавоси ёқмадимикин?» Шунга таажжубланиб турган Қўрқмас кемачи бирдан ўрнидан шарт туриб кетди: «Хожам, хожам, тез бу ердан кетайлик!» — деди у шошилиб. «Ҳа, нима гап?» — деди Синдбод. «Бу ўтлоқ... заҳарланган! — деди Қўрқмас кемачи. — Мана буни қаранг! — У ўт орасида чўзилиб ўлиб ётган кичкина бир қуённинг мурдасини кўрсатди. — Бу ер хоҳ катта, хоҳ кичик — ҳар қандай тирик жонни ўлдиради!» Ҳақиқатан ҳам бу беозоргина бўлиб, кўм-кўк яшнаб турган даладан аллақандай ачимтил ҳид келарди. «Ҳа, тездан бу ердан кетамиз!» — деди Синдбод ва улар йўлга тушишди. «Қизиқ, бу бепоён далага заҳар қаердан келиб қолди экан-а?» — деб ўйлашарди улар. Аммо сайёҳлар бу саволга жавоб топиша олмади.

Бирдан Қўрқоқ кемачи осмонни кўрсатиб титраб-қақшаб: «Қ-қаранглар, қаранглар!» — деб қолди. Шунда саёҳатчилар ўзлари томонга яқинлашиб келаётган бир тўп катта қорақушларни кўриб қолишди. Улар қанотларини қимир этмасдан ёйганларича оғизларидан бурқситиб заҳар сочиб келишарди.

«Темир қанотлар! — деб юборди Қўрқмас кемачи уларни кўриб. — Хожам, тез бу ердан кетайлик!» Улар жон-жаҳдлари билан қушлардан қоча бошлашди. Абухашпаш эса ҳаш-паш дегунча аллақанча жойга бориб қолган эди. Фақат Қўрқоқ кемачи чополмасдан каловланиб йиқилиб тушди ва қушлар унинг устидан ўз заҳарларини сочиб ўтишди. Қўрқмас кемачи билан Синдбод унинг олдига қайтиб келишганда Қўрқоқ кемачи ҳушсиз ётар, атрофидаги экинлардан қушлар седиб кетган заҳарнинг қўланса ҳиди анқиб турарди. «Сенга нима бўлди?» — деб Қўрқоқ кемачининг бошини кўтарди Қўрқмас кемачи. Абулҳасан кўзини очдию: «Сув-в», — деди. Афсуски, сув йўқ эди. «Дўстим, бир оз чида, албатта сувга етиб борамиз», — деди Қўрқмас кемачи ва Қўрқоқ кемачини орқасига опичлаб олди. Синдбод ҳам унинг орқасидан борар экан, ҳалиги қушлар қувиб етишмасин, деб тез-тез хавотир билан осмонга қараб қўярди. Аммо темир қанот қушлар ҳамон ўша кўм-кўк экинзорлар устида айланиб, ўз заҳарларини пуркашар эдилар.

Узоқда ёлғиз ўсган бир дарахт кўринди. «Шу томонга байралик, — деди Синдбод Қўрқмас кемачига. — Ҳарқалай, унинг соясида бир оз ҳордиқ чиқарамиз». Қўрқмас кемачи унинг таклифига кўнди. Кўп ўтмасдан улар ўша дарахт остига етиб келишди. «Хайрият, — деди Қўрқмас кемачи, — оролда дарахт деган нарса ҳам ўсаркан-а. Эй, бақалоқ, кўзларингни оч, мана бу дарахтнинг соясида мазза қилиб дам оламиз», — деб Қўрқоқ кемачини ерга қўйди. Абулҳасан кўзини очдию яна юмди. «Қани соя? — деди у, — бу дарахтнинг сояси йўқ-ку?» «Нега йўқ экан?» — деб қайтариб сўради Қўрқмас кемачи ва дарахтга қараб ҳайрон бўлиб қолди: чинорга ўхшаган қадди баланд дарахтнинг бирорта ҳам япроғи йўқ эди, япроқлар ўрнида эса катта-кичик тиканлар ялтираб кўринарди. Яхшироқ тикилиб қарашса, дарахт танаси ҳам, шохлари ҳам, тиканлари ҳам — бошдан-оёқ темирдан экан. Шунинг учун ҳам унинг сояси йўқ эди. «Оббо, бу қанақаси, а? — деди Қўрқмас кемачи пешонасини тириштириб, — умрим бино бўлиб соясиз дарахтни биринчи кўришим...» У шундай деб турган эди ҳамки чўзилиб ётган Қўрқоқ кемачи осмонни кўрсатиб: «Т-т-темир қанотлар!» — деб бақириб юборди. Бир гала ўша қора қушлар шу томонга учиб келишарди. Улар жуда яқинлашиб қолишган, энди дарахт тагидан чиқиб, яйдоқ далага қочишнинг фойдаси йўқ эди. «Буёққа!» — деди Қўрқмас кемачи ва улар дарахтнинг йўғон танаси остига яшириндилар. Темир қанотлар пастлаб келиб дарахтга «жаранг-журинг» қилиб қўнишди. Уларнинг панжалари ботиб бораётган қуёш нурида совуқ ялтирар, кўзлари ўт бўлиб ёнарди. Улар оддий қушлар сингари сайрашмас, гувиллаб келиб қўнгандан кейин жим бўлиб қолишаркан. Хайриятки, қушлар сайёҳларни сезишма-

ди. Улар нафасларини ичларига ютганларича ётишарди. Ярим кечага борганда улар қушларнинг кўзларини шамғалат қилиб жўнаб қолишди. Абуҳашпаш шошилиб кетиб борар, Қўрқоқ кемачи эса инқиллаганича судралиб келарди. Улар паст-баланд далалар, қирлар ошиб боришарди. Шарқдан қуёш кўтарилмай деганда ўша машъум темир дарахтдан анча узоқлашиб кетишганди. «Энди қаёққа юрсак экан?» — деб ўйланиб қолди Қўрқмас кемачи. Улар қаердан бўлмасин ичимлик сув ахтариб топишлари керак. Сув қадрини даштда юргандан сўра, деган эканлар қадимгилар. «Мана шу ёқда катта кўлми, денгизми бўлиши керак, мен тепадан кўрганман, шўёққа юрайлик!» — деб шерикларини бошлаб борарди Қўрқмас кемачи. Аммо сув кўринмасди. Айниқса, Қўрқоқ кемачининг аҳволи тобора ёмонлаша борарди, у шерикларидан орқада қолмасликка шунча ҳаракат қилса ҳам юролмасдан қийналар, жиққа терга ботиб кетган, боши айланиб, кўзи тинар эди. Шу аснода улар аллақандай экинзордан ўтиша бошлашди. Далада гирдуғумдай келадиган думалоқ мевалар қаторлашиб ётарди. «И-е, бу харбуза-ку, — деди Қўрқмас кемачи, — жуда серсув бўлади». У шундай дедию, каттагина-сидан биттасини олиб бир уриб ёрди, ичидан қип-қизил гўшти ўрнига аллақандай кўкимтир нарса чиқди, ўртасидан эса бир сиқим оппоқ туз чиқди. Меванинг таъми ниҳоятда шўр эди, сайёҳлар уни ташналик билан ейишди, айниқса, Абуҳашпаш ҳаш-паш дегунча ярмидан кўпрогини тушириб қўйди, лекин кўп ўтмасдан кўнгли беҳузур бўлиб уёқдан-буёққа югуришга тушди. Синдбод билан Қўрқмас кемачининг ҳам кўнгиллари айниб, ўзларини ёмон сеза бошлашди. «Қизиқ, бу экинлар пишгандан кейин тузини ҳам ичига солиб қўйишаркан-да, лекин ким солса ҳам тузини ошириб юборибди», — деди Қўрқмас кемачи. Энди бирдан-бир илож — бу ердан тезроқ кетиш эди. Сайёҳлар яна шитоб билан йўлга тушдилар. Абуҳашпаш қорнини қўллари билан маҳкам гижимлаганича олдинда гизиллаб борарди.

Сайёҳлар сув излаб кўп йўл босишди. Қатор-қатор қилиб узун эгатларга экиб қўйилган, еб ҳам, ҳатто гулини ҳидлаб ҳам бўлмайдиган аллақандай экинзорлардан ўтишди. Темир-қанот қушлар бу экинзорлар устида ҳам парвоз қилиб, заҳарларини пуркаётганликларини кўришди. «Вечора тошбақамиз худди шунақа ўсимликни ҳидлаб ўлди, тезроқ бу ердан жўнаб қолайлик», — дейишдию сайёҳлар қадамларини тезлатишди. Бирдан узоқда оппоқ шаҳар кўринди. Унинг атрофи ҳам, баланд-паст уйлари ҳам кўзни қамаштирар даражада оппоқ эди. Турган гапки, бу — йўловчиларни ташвишга солди. «Ўша томонга юрайлик», — деди Қўрқмас кемачи. «Йўқ, жуда ғалати кўриняпти, бориб бирор балога гирифтор бўлмайлик», — деб қаршилик кўрсатди Қўрқоқ кемачи. «Келиб-келиб энди шундан қўрқамизми?» — деди Синдбод. Улар оқ шаҳарга қа-

раб юришди. Аммо яқинлашган сари ҳалиги манзара ўзгариб борарди. Етиб келишганда бу ерда ҳеч қандай шаҳар йўқлиги маълум бўлди: оппоқ оқариб кўринган нарса бутун атрофга—дала-қирларда ёйилиб ётган оппоқ тузли шўр тупроқ бўлиб чиқди. Ҳаммаёқ ана шу оппоқ қатлам билан қопланиб ётарди.

Қўрқоқ кемачи бекорга ташвишланмаган экан, бирдан кўтарилган кучли шамол еру кўкни қоплаб олди. Ҳаммаёққа оппоқ чанг тўзғиб, тўс-тўполон бўлиб кетди. Сайёҳлар бир-бирларини йўқотиб қўйишди. Улар оппоқ тўзон ичида қолишди, оғиз-бурунларига шўр тупроқ тўлди. Гўё ер билан осмон битта бўлиб кетгандай эди. «Хожам, қаердасиз?»— деб бақирди Қўрқмас кемачи. «Мен бу ерданам, Абулборий!»— деб қичқирди Синдбод. Улар шундоққина — ёнма-ён туришса ҳам бир-бирларини кўришмасди. Қўлини олдинга чўзиб келаятган Қўрқмас кемачи Синдбодни топиб олди. Аммо Қўрқоқ кемачи билан Абуҳашпаш ҳеч қаерда йўқ эдилар.

Кўтарилган оқ туз бўрони бир кечаю бир кундуз давом этди. Қўрқмас кемачи билан Синдбод шамолда учиб кетмаслик учун бир-бирларини маҳкам ушлаганларича мук тушиб ётиб олишди. Ниҳоят, шўрбўрон ҳам тинди. Улар ўзларини босиб қолган оғир туз қатламини зўрға кўтариб қадларини ростлашди. Ҳаммаёқ яна оппоқ эди. Сайёҳлар нима қилишларини, энди қаерга боришларини билмасдан туриб қолишди.

Бирдан узоқдан аллақандай қўнғироқ садоси эшитилди. Уткиркўз Қўрқмас кемачи ўша томонга тикилиб қарадию: «Карвон келяпти!»— деб қичқирди. Ҳақиқатан ҳам кўп ўтмасдан ўша тарафдан тевалар тизими кўринди. Олдинда одатдагидай эшак минган карвонбоши келарди. Сайёҳлар уларнинг йўлига пешвоз чиқишди. Карвонбоши уларнинг саломларига алик олиб, ҳол-аҳвол сўради. Сайёҳлар ўз бошларидан кечирганларини қисқача айтиб беришди. Мўйсафид уларнинг аҳволига ачинди, нон-сув берди, кейин теваларидан бирига миндириб олди. Карвон хийла узун бўлиб, уларда, эркаклардан ташқари хотин-халажлар, болалар ҳам бор эди. Синдбод одоб юзасидан карвонбошидан: «Йўл бўлсин?»— деб сўради. «Бошимиз оққан ёққа»,— деб ғамгин жавоб қилди карвонбоши. Улар жим йўлга тушишди. Саркарвон теванинг бўйнидаги қўнғироқ оппоқ шўр даланинг совуқ сукунатини бузиб, «қалдир-қалдир» қилиб борарди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи оғир фалокатдан омон қолганликларига хурсанд бўлсалар ҳам Абулҳасан билан Абуҳашпаш кўриниб қолармикин, деган умидда чор-атрофга аланглаб қараб боришарди. Аммо шерикларидан ному нишон йўқ эди.

Умрни ҳасрат қисқартиради, йўлни суҳбат, дейдилар. Йўл йўлакай карвонбоши ўз уруғининг бошига тушган кулфатларни бирма-бир айтиб берди. Улар турган жойда бир вақтлар катта, кўм-кўк серсув уммон бўлган экан. Улар ана шу сув

бўйида йилқи боқиб, балиқ тутиб тирикчилик қилар эканлар. Нима бўлибдию уммон суви бирдан қурий бошлабди. Ҳаш-паш дегунча ҳайҳотдай денгиз қурибди-қолибди. Йилқилар сувсизликдан қирилиб кетибди, балиқ зоти қурибди. «Бир қултум сувга зор бўлиб болалар, ёш гўдаклар қирилиб кетяпти, халқимизни сақлаб қолиш учун бошимиз оққан ёққа кўчиб кетяпмиз», — деди бечора мўйсафид кўзларига ёш олиб. «Шундай катта уммон нима сабабдан қурир экан, а?» — деб сўрашди сайёҳлар қариядан. «Узунқулоқ гапларга қараганда бир жодугар уммонга оқиб келадиган дарёларнинг сувини афсун билан тўсиб, тескарига оқизганмиш, ҳеч ким бу жодугарнинг сеҳрини қайтара олмасмиш», — деди карвонбоши. «Қанийди, ўша лаънати жодугар қўлимга тушсаю парча-парча қилиб ташласам!» — деб қўлларини мушт қилиб ёқинди Қўрқмас кемачи.

Карвон шўр босган бийдай саҳро бўйлаб кетиб борарди. Учтинчи куни улар бир дўнгтепа олдида тўхташди. «Шу ерда қадимги қудуқ бўларди, кўмилиб кетмадимикин», — деди карвонбоши ва қўлида челаги билан қудуққа қараб юрди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи ҳам унга эргашишди. Қария қудуққа эгилиб қарадию унинг ичида аллақандай бир шарпа сезди. «Бу ерда ким бор?» — деди қария қудуққа эгилиб. — Инсу жин бўлсанг — даф бўл, одам боласи бўлсанг — жавоб қил. Шу пайт қудуқ ичидан «М-м-мен, қ-қ-қ...» деган товуш эшитилди. «Тузукроқ гапирсанг-чи, ё соқовмисан?» — деди қария ҳайрон бўлиб. «М-м-мен, с-с-син...» деган товуш чиқди ичкаридан. «Эй одам, — деб қичқирди карвонбоши. — Гапирсанг гапир, йўқса сени ташлаб кетворамиз, қолаверасан қоронғу қудуқда бир ўзинг!» Шунда қудуқ ичидан жонжаҳди билан айтилган: «Мен Синдбоднинг шериги Қўрқок кемачи Абулҳасанман!» — деган овоз аниқ эшитилди. Бунни эшитган Қўрқмас кемачи қудуққа қараб: «Абулҳасан, сенмисан? Бормисан, бақалоғим!» — деб қичқирди. Қариянинг қўлидаги челак боғланган арқонни ташлашиб, Қўрқок кемачини апил-тапил тортиб олишди. Қўрқок кемачи чиқасолиб ўзини шерикларининг қучоғига отди, улар билан йиглаб кўришди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи Абулҳасаннинг кўнглига далда бериб, бир оз ўзига келтиришди. Кейин бу ерга қандай келиб, қудуққа қандай тушиб қолганини сўрашди. «Ўша қаттиқ шамол мени чирпирак қилиб учириб келиб шу қудуққа тиқиб ташлабди, — деб ўз бошидан ўтганларни ҳикоя қила кетди Қўрқок кемачи. — Қудуқдан чиқаман деб шу уриндим чиқа олмадим. Энди ўлдим, деб ўйлагандим сизларнинг товушларингизни эшитиб қолдим...» — деди у хурсандлигидан дам йиглаб, дам кулиб. Абулҳасан бу фалокатдан омон қолганидан боши осмонда эди. «Хайрият ҳамки қудуққа қум тушиб, кўмилиб қолган экан, бўлмаса нақ чўкиб кетардим-а», — деди Қўрқок кема-

чи. «Поёни йўқ денгизларда чўкмаган келиб-келиб шу кафт-дек қудуқда ғарқ бўлармидинг?— деди Қўрқмас кемачи. — Нафасингни иссиқроқ қил, бақалоқ! Ҳа, айтгандай, ҳалиги... Абуҳашпашни кўрмадингми?» «Йўқ», — деди Абулҳасан. — Аммо уни ҳам шамол учириб кетгандир». Шундай қилиб, Абуҳашпаш ерда ҳам, осмонда ҳам йўқ — зим гойиб бўлган эди.

Карвондагилар сайёҳларнинг шериги топилганидан суюнсалар ҳам қудуқда сув йўқлигидан ҳафсалалари пир бўлиб яна йўлга тушишди. Қўрқоқ кемачи ҳам, турган гапки, уларга ҳамроҳ бўлди.

Йўлда улар шўр туз тўфонидан ярим кўмилган хароба бир қишлоқдан ўтишди. Деворлари ағанаб, эшиклари қийпайиб ётган бир кулба олдидан ўтиб кетишаётганда Қўрқмас кемачининг кўзига кичкина бир думалоқ кўзгу кўринди. У «асқотиб қолар», деб кўзгуни киссасига солиб қўйди. Синдбодлар қўшилган карвон йўл юра-юра бир ботқоқликдан чиқиб қолди. «И-е,— деди карвонбоши, — илгари бу ерда бунақа ботқоқликлар йўқ эди-ю... Бу ҳам ўша жодугарнинг ишига ўхшайди. Дарёни тескари оқизганининг оқибати бу».

Карвон ботқоқликдан зўрға ўтиб олди. Ниҳоят, улар бу оролнинг подшоши яшайдиган шаҳарга яқинлашиб қолишди. Бу ерда Соя пошшо деган подшо ҳукмронлик қиларкан. У аслида соя экану, лекин сеҳрнинг кучи билан турли қиёфага кирар, ўзини жуда баҳодир, жуда доно, сахий қилиб кўрсатаркан. Вақти-вақти билан подшо, «бугун фуқароларимга осмондан чалпак ёғади», деб эълон қиларкан, ўша куни одамлар иштаҳа билан оғизларини очиб осмонга қараб туришса осмондан чалпак эмас қоғоз ёғаркан. Аммо уни ҳеч ким қоғоз дея олмас экан, аксинча, «ана, чалпак ёғяпти, подшомизга офарин!»— деб чапак чалишлари керак экан. Кимки бунинг аксини қилса унинг ҳолига вой экан, Соя подшонинг соясимон аёнлари уни ўртага олиб турткилаб, тупта-тузук одамни сояга айлантириб қўйишаркан. Соя пошшо жуда ўтқир сеҳргар экан, ҳамманинг кўзи олдидан боғларни саҳроларга, саҳроларни эса ботқоқлик тўқайларга айлантириб қўяр экан. Бу шаҳарда ҳамма нарсани тескарисига айтиш одат тусига кирган экан. Улар масалан, меҳмонни «келинг», дейиш ўрнига «кетинг», «саломатмисиз?» дейиш ўрнига «қалай, касалгина бўлиб юрибсизми?» деб сўрашаркан. Буни сайёҳлар шаҳар дарвозасидан кириш пайтидаёқ билиб олишди. Уларга шаҳар дарбонлари: «Кетинглар, мезбонлар!»— дейишди. Синдбод ва унинг шериклари бундай кутиб олинишларидан ҳанг-манг бўлиб туришганда карвонбоши чол: «Э, меҳмонлар, парво қилманглар, бу ерда ҳамма нарса тескарисига юригилади, шунинг учун ҳам дарёлар тескарисига оқиб, денгизлар саҳрога, саҳролар эса денгизга айланяпти-да»,— деди. Сайёҳлар индамасдан ичкарига киришди. Шаҳарда

одамлар тўғрига қараб эмас — ортларига қараб юришаркан. Буни кўрган Қўрқоқ кемачи шерикларига қараб: «И-е, буларда бир гап бор. Келинлар, биз ҳам шуларга ўхшаб тескари юрамиз»,— деб таклиф қилиб қолди. Бундан Қўрқмас кемачининг жаҳли чиқди: «Бекоргинани айтибсан, бақалоқ,— деди у.— Шу пайтгача одамга ўхшаб юрдикми бундан кейин ҳам шундай бўлади!»— дедию дадил юриб кетди. Сайёхларнинг келгани ва бу хилда юришлари кўп ўтмасдан Соя пошшонинг қулоғига етибди ва подшонинг буйруғи билан уларни саройга таклиф қилишди. Аммо бу ердаги одатга кўра ҳамма нарсани тескари қилишди: олдин Қўрқоқ кемачини Қўрқмас кемачи деб иззат-ҳурмат билан қабул қилишди, Қўрқмас кемачини эса Қўрқоқ деб пастда уришди. Синдбодга эса хизматкор деб умуман эътибор беришмади. Ҳа, бу саройда нодон ҳурматлаю доно кулфатда эди. Бу ерда ямоқчилар шоир, шоирлар эса ямоқчи хизматида эдилар.

Соя пошшо ва унинг аъёнлари ёруғликдан, офтоб нуридан ўлгудек қўрқишарди. Негаки, офтоб уларни ҳақиқий одам эмас — соя эканликларини билдириб қўярди-да. Шунинг учун улар доим катта қора соябон остида юришар, ўзларига «ялт» этган нурни туширишмасди. Кунлардан бир кун Соя пошшо ва унинг аъёнлари сарой олдида туриб халққа ўзларини кўз-кўз қилишаётганларида Қўрқмас кемачи «бор, таваккал», дедию қўлидаги кўзгуни қуёшга тўғрилаб туриб тиғини Соя пошшо ва унинг аъёнларига қаратди. Офтобнинг ўтқир нури Соя пошшо ва унинг соясимон аъёнларини кесиб ўтди. Шу он мўъжиза юз берди: Соя пошшо ва унинг аъёнлари худди қилч билан қирқилган алафлардек шилқиллаб тушишди. Ҳамма нарса аслига қайтди: одамлар тўғри юрадиган бўлди, дарёлар ўз ўзани бўйлаб оқа бошлади. «Раҳмат сизларга, — деди мўйсафид карвонбоши, — сизлар юртимизни жодугар Соя пошшонинг макридан қутқардингиз. Унинг жодусини ҳақиқат нури енгди!»

Қуридим дарё юртининг аслига қайтиб, яна боғ-бўстонга айланаётганлигини кўрган сайёхлар энди ўз юртларига қайтиш тараддудига тушиб қолишди. Аммо Абуҳашпаш ҳеч қардан топилмади. Шошқалоқни шамол учирганича бадар кетди.

Синдбод ва унинг шериклари не азоблар билан ўз юртларига қайтиб боришди. Синдбод энди ҳар қандай саёҳатнинг баҳридан ўтаман, деб сўз берди. Лекин, қани, кўрайлик-чи, у ўз сўзининг устидан чиқа олармикан?

Олтинчи саёҳат

Ўз уйида тинч, осойишта ҳаёт кечираётган Синдбод бир куни нима бўлдию майда-чуйда харид қилгани бозорга тушди ва иттифоқо бу ерда Қўрқмас кемачини учратиб қолди. Эски қадрдонлар бир-бирлари билан қучоқлашиб кўришдилар. Синдбод Қўрқмас кемачидан ҳол-аҳвол сўради, нима билан машғул эканини суриштирди. «Э, хоҷам, касбимиз кемачилик бўлгандан кейин нима қилардик — кемадамиз-да,— деди Қўрқмас кемачи ва Синдбоддан сўради: — Ўзингиз-чи?» Синдбод бу саволга жавоб тополмай ўйланиб қолди. Қўрқмас кемачи бошқа савол бермади. У эндигина хайрлашиб кетай деб турганда Синдбоднинг ўзи яна саволга тутди: «Ҳозир қаёққа кетаётирсан?» — Шунда Қўрқмас кемачи у тушган кема жанубий уммонлар бўйлаб сафарга йўл олаётганини айтди: «Эй, хоҷам, мен сизнинг ушбу сафарга қизиқаётганлигингизни сезиб турибман. Эрталаб йўлга тушамиз, яхшиси биз билан юра қолинг, яна биргаликда саёҳат қилайлик, кўрмаган жойларни кўрайлик», — деди. Шунда Синдбод ўзининг ўйлаб кўришини айтди ва эрталабгача муҳлат сўради. Уйига қайтдию ўйлаб-ўйлаб туни билан кўз юмади ва эрта сааҳардан жабдуқларини ҳозирлаганича Қўрқмас кемачилар кемасида ҳозир бўлди.

Синдбодлар тушган етти елканли бу яп-янги кема кўп ўтмасдан лангарини кўтардию беноён денгиз бўйлаб сузиб кетди. Мўътадил эсиб турган шамол ёрдамида у сувнинг текис сиртини кесганича физиллаб борарди. Ҳар сафаргидек бу гал ҳам саёҳатнинг биринчи ҳафтаси тинчгина, фавқулодда воқеаларсиз ўтди. Фақат йўл-йўлакай тўхтаб ўтган соҳил шаҳарларидан бирида Қўрқоқ кемачи — Абулҳасанни учратиб қолишди. У шу ердаги кемалардан бирида хизмат қилар экан. Қўрқмас кемачи уни кўрибоқ: «Ҳа, бақалоқ, бормисан, бизнинг кемага ўтсанг-чи!» — деган эди, Қўрқоқ кемачи бу

таклифга бажону дил рози бўлди ва уч қадрдон саёҳатчилар яна ҳамроҳликда йўлга тушишди.

Еттинчи кунга ўтганда кеманинг сарустуни тепасига боғланган кажавада туриб денгиз сатҳини кузатиб бораётган Қўрқмас кемачи бирдан: «Олдинда—сувда аллақандай думалоқ нарсани кўряпман!»— деб қолди. Ҳамма ўша томонга қаради, аммо сувдан дўппайиб чиқиб турган нарсанинг нималигини билишга олмади. Бир оздан сўнг Қўрқмас кемачи: «Ҳалиги нарса чап томонга ўтди»,— деб хабар қилди. Ҳақиқатан ҳам дўппайган нарса энди кеманинг чап томонидан кўринарди. Кўп ўтмай кузатувчи тарафдан: «Ҳалиги нарса ўнг томонда кўриняпти»,— деган хабар бўлди. Энди у бошқа томонга ўтган эди. Аммо номаълум нарса анча узоқда эди. Бир оз ўтгач кемачи бирдан: «Ҳозир бўлинглар, ҳалиги нарса яқинлашиб келяпти»,— деб қолди. Кемадагилар хийла ташвишга тушиб қолишди. Ҳар сафардагидек биринчи бўлиб Қўрқоқ кемачи ҳиқиллашга тушди: «Оғайнилар, кемани орқага қайтара қолайлик!»— деди у. — Нима қиламиз кўра-билатуриб бир балонинг устига бостириб бориб? «Жим бўл, бақалоқ, нима, сенинг жонинг ҳамманикидан ширинроқми?»— деб уни койиб берди Қўрқмас кемачи. — Бориб кўрайлик-чи, биз билан бекинмачоқ ўйнаётган бу нима бўлди экан?» Синдбод ҳам унинг гапини маъқуллади, кема тўхтамасдан олға қараб юрди.

Бирдан узоқда кўриниб турган дўппайган нарса йўқ бўлдию «шўлп» этиб яқингинадан шўнғиб чиқди. Уни кўриб кемадагилар бараварига «Воҳ!» — деб юборишди. Кеманинг ёнгинасидан узун бўйинли, думалоқ бошли, кўзлари катта-катта бир нотаниш махлуқ бақрайиб турарди. Унинг бўйни илонникидай бўлса ҳам афт-башараси худди одамникига ўхшар, аммо йирикроқ, бурни япаски, қошсиз кўзлари худди кўз-ойнак тутиб олгандек дум-думалоқ эди. Махлуқ кемани ва ундаги одамларни қизиқиб кузатар, худди туяникига ўхшаган бўйнидаги хумкалла боши уёқ-буёққа секин буриларди. Албаттаки, бундай номаълум махлуқни йўловчилар биринчи кўришлари эди. Шунинг учун унинг хунук башараси кўпларнинг ўтакасини ёраёди. Қўрқоқ кемачи жон-жаҳди билан: «Вой дод, ўлдим!»— деб бақириб юборди. Махлуқ эса уларга тикилиб, кузатиб турди-да, бирдан: «Э, мендан қўрқманглар»,— дегандай бир кўзини қисиб қўйди ва сув остига шўнғиб кетди. Одамлар: «Хайрият-ей»,— деб энди ўзларига келабошлаган эдилар ҳамки ҳалиги махлуқ бирдан кеманинг у ёнбошидан сувдан бош чиқазди, бу ерда ҳам кемадагиларни анча вақт томоша қилгач, яна кўзини қисиб-қисиб қўйди ва сув остига шўнғиб, кўринмай кетди. Кейин яна кеманинг бу томонидан шўнғиб чиқди, хуллас у гоҳ ўнг, гоҳ чап томондан кўринар, ҳар сафар одамларга қараб дўстона кўз қисиб қўярди. Кемадагилар бу чақирилмаган меҳмон — номаълум

махлуққа анча ўрганиб қолишди, уни олдиларига чақириб, нон, озиқ-овқат ташлаб кўришди. Ҳатто унга Нотанишхон деб исм ҳам қўйиб олишди. Нотанишхон ташланган нон, озиқ-овқатларга қарамас, лекин одамларнинг туришлари, хатти-ҳаракатларини синчиклаб кузатар, кемадан сира ажралгиси келмасди.

Аммо кеманинг дарғаси Абужаҳл деган таянч, гирт жонли киши эди. У номаълум махлуқ пайдо бўлган кундан бошлаб: «Бу башарайи бедаво бир балога дучор қилади-да», — деб гудулланар, Нотанишхонга қараб мушт дўлайтирар, «Йўқол, кет», деб қўлига тушган нарсани отарди. Бу гал у номаълум махлуқ билмасдан кемага яқин келиб қолганда кемачилар чангагини олиб отди, қайрилма учли ўткир чангак бориб махлуқнинг кўзига тегди, у худди одамдек ўқирди-да, сув остига шўнғиб кетди, сув юзи кип-қизил қонга бўялди. «Бир беозор махлуқни бекорга яраладинг, энди бир балога дучор бўламиз», — дейишди кемадагилар Абужаҳлга. Аммо кемачилар бошлиғи бўш келмади: «Аллаҳандай бир махлуқдан қўрқиб ўтираманми, боплаб кўзини кўр қилдим», — деб қаҳ-қаҳ отиб кулди. Шу пайт кеманинг ёнгинасидан номаълум махлуқ узун бўйинини чўзиб келди-да ғазаб билан Абужаҳлнинг юзига тўпурди, дарға: «Вой кўзим!» деганича орқасига қулади, номсиз махлуқ эса аста-секин сувга шўнғиди шу кетганча кўринмай кетди. Даргани уёқ-буёқ қилиб ўзига келтиришди, у тирик қолдию, аммо икки кўзидан айрилди. Кемадагилар бу воқеадан гоят таъсирланиб, даргани дам қойиб, дам унга ачинишди, аммо вақт ўтган эди.

Кема ўз йўлида давом этди. Аммо дарға кўр бўлгани учун унинг йўли тўғрими, нотўғрими — билиб бўлмасди. Абужаҳл эса ҳамон дарғаликни даъво қилар, ўтирган жойида ҳеч нарсани кўрмасдан, «кемани уёққа бур, буёққа бур», деб кўрсатма бергани берган эди. Одамлар «кўрнинг кўрсатмаси нима бўларди, охири бир кор-қолга олиб боради-да», деб безовта бўла бошлашди. Худди шундай ҳам бўлди: атрофни кузатиб бораётган Кўрқоқ кемачи бирдан: «Олдинда чақмоқ чақиб, ўт чиқяпти!» — деб қолди. Йўловчилар дув этиб кема кетаётган тарафга қарашди: ҳув олдинда «қарс-қурс» момақалди роқ гумбурлар, «ялт-юлт» этиб чақмоқ чақарди. Одамлар: «И-е, бу қандай бало бўлди?» — деб бошлари қотди. Абулҳасаннинг кўрқоқлиги хуруж қилиб «вой-вой, ўлдим» лашга тушди. Лекин кўр дарға: «Чақмоқ? Қанақа чақмоқ?» деб сўраб-суриштириб бир фикрга келиб кўрсатма бергунча кема ўша ўт чиқаётган жойга яқинлашиб қолди. Бу жуда қизиқ ва кўрқинчли манзара эди: куппа-кундуз куйи сув бетиде «қарс-қурс» қилиб чақмоқ чақар ва кўзларни қамаштириб ўт чиқарди. Йўловчилар бу ғалати манзарани кўриб ҳанг-манг бўлиб қолишди, улар бу ўтнинг қаердан чиқаётганлигини билишга қизиқишарди. Бўлаётган ҳодисани синчиклаб кузатиб

турган Қўрқмас кемачи бирдан: «Балиқ, булар балиқ экан!» — деб қичқирди. Қарашса иккита катта, беўхшов балиқ бир-бири билан хезланишар, бир-бирига ташланганда чақмоқ чақилиб, ўт чиқарди. Синдбод илгари кўп саёхат қилган кемачилардан олис денгизларда чақмоқ ўт чиқарадиган балиқлар бўлади, деб эшитганди, мана энди ўзи кўриб турибди. Йўловчилар бу текин томошага анграйганларича балиқларнинг кемага яқинлашганини сезмай қолишди. Мана кеманинг шундоққина бурни остида ўт чақнади: балиқлар яна бир-бирларига ташланишди. Улардан чиққан чақмоқ таъсирида кема дириллаб қалтираб кетди. Ана, балиқлардан бири ўз душманига қараб чақмоқ ўт йўналтирди, иккинчи балиқ чап бериб қолди, лекин ўт кемага келиб тегдию унинг чап ёнбоши ёна бошлади. Иккинчи балиқ бу томонда туриб душманига чақмоқ ўт отди — бундан кеманинг ўнг ёнбоши ёна бошлади. Икки томондан кетган ўт бир зумда кемани қоплаб олди, кемада қий-чув бошланди, ваҳимага тушган йўловчилардан ким уёқдан-буёққа югурган, ким ўзини сувга ташлаган... Қўрқоқ кемачи эса ўзини қўйгани жой топмасдан тинмай питирларди. Қўрқмас кемачи Синдбоднинг олдига келди-да, хотиржамлик билан: «Хожам, қаранг, яна кема ҳалокати-я... Жуда жонга тегди-да бунақа ҳалокатлар, — деди. — Келинг, энди бунинг бир чорасини кўрайлик, бўлмаса бу кўр дарғанинг касрига қолиб ёниб кетишимиз ҳам ҳеч гап эмас». Улар кеманинг ёнига боғлаб қўйиладиган кичик қайиққа секин тушиб ўтиришди. Шу пайт ҳаллослаганича Қўрқоқ кемачи етиб келиб ўзини «шап!» этиб қайиққа ташлади. «Ҳа, бақалоқ, — деди унга Қўрқмас кемачи, — мунча шошилмасанг? Сени бу ерга ҳеч ким таклиф қилмовди шекилли?» «Э, ошна, бунақа пайтда ҳазилга бало борми? Қани, ҳайда тезроқ қайиқни!» — деди ҳансираб Қўрқоқ кемачи. Қўрқмас кемачи истеҳзо билан кулиб қайиқни энди юргизмоқчи бўлиб турган эди ҳамки, кема четидан аллакимнинг: «Тўхтанглар, тўхтанглар, мени ҳам олиб кетинглар!» — деб интрагани эшитилди. Мундоқ қарашса — кема дарғаси Абу-жаҳл. «Оббо жоҳил-ей, — деди Қўрқмас кемачи, — ўзинг ёққан ўтга ўзинг қоврилавер, деб ташлаб кетаверсақ ҳам бўлардию, лекин ҳарқалай одам, олмасак бўлмайди», — деб кўр дарғани кемадан кўтариб олди. «Энди жўнамасак бўлмайди, кема ҳам ёниб битди», — деди Қўрқмас кемачи ва эшқакка зўр берди. Қайиқ ёниб турган кемадан узоқлаша бошлади. Бошқа йўловчилар кўринмас, ким сузиб, ким арнаган ёғочларга тармашиб қутулган эди. Синдбодлар тушган қайиқ кенг денгизга чиқиб олди, бурқсиб ёниб ётган кема узоқда қолиб кетди. Сайёҳлар бу фалокатдан ҳам омон қолганликларига хурсанд эдилар. Аммо қайиқда бораётган Қўрқоқ кемачи ҳамон «оҳ-воҳ»ни қўймасди. Кўр дарға эса нуқул, «вой кемам, вой кемажоним-ей», — деб борарди. Қўрқмас кемачи ун-

та: «Ўзинг омон қолганингга хурсанд бўлсанг-чи, ношукур банд»,— деб койиб қўйди. Аммо кўр дарға: «Сен нега менга ўргатяпсан, мен дарғаман, сен эса оддий кемачисан, менинг айтганларимни қилишинг керак!»— деб бақириб берди. Қўрқмас кемачи уни даст кўтариб денгизга улоқтирмоқчи бўлди, лекин: «Шу кўр билан тенг бўлиб ўтираманми», деб индамай қўя қолди. Бундан ҳаволанган кўр дарға, «қайиқни ўнгга бур, чапга бур», деб буйруқ бера бошлади. Қўрқмас кемачи бунга ҳам чидади, «гапирса гапирар», деб қўя қолди. Бу кўнгилчанлигининг кейин қанчалик зарар келтиришини у содда қаёқдан биллибди, дейсиз.

Тўрт киши тушган кичкина қайиқ тўлқинланиб турган денгиз сатҳида лопиллаб кетиб борарди. Энди эшакки Қўрқоқ кемачи эшар, Қўрқмас кемачи тик турганча атрофни кузатарди. Кўр дарға эса Синдбоднинг ёнида ўтирганича ўзининг кўрсатмаларини берарди. Қайиқдагиларнинг хаёли бирор қуруқликка етиб олишда эди. Аммо чор атроф сув, уфқ кўринмасди. Шу зайлда уч кечаю кундуз сузишди. Кичкинагина қайиққа тўрт кишининг тиқилиб ўтириши, Қўрқоқ кемачининг нолишларини кўр дарғанинг бўлар-бўлмас буйруқбозлиги роса жонга текканди. Бунинг устига тепадан аямай олов сочаётган қуёш тинкани қуритарди. Офтобнинг зўрлигидан гўё денгиз ҳам қайнаётгандай эди. «Қани энди бир салқин шамол эссаю бир оз нафасимизни ростласак»,— деб орзу қилишарди қайиқдагилар. Бир неча кун сузилгандан кейин ҳаво ҳам, денгиз ҳам бир оз совугандай бўлди. Қайиқ эса ҳамон жануб томонга кетиб борарди. Қўрқмас кемачи бирдан: «Олдинда оппоқ нарсани кўряпман!»— деб қолди. Ҳамма олдинга қаради: узоқда нимадир оқариб кўринарди. Аммо у қуруқликми, шаҳарми ёки кемани — билиб бўлмасди. «Бу нима бало бўлди?»— деб гўлдиради Қўрқоқ кемачи. — Қуруқлик бўлса бунақа оппоқ бўлмасди. Тағин бир балога дуч келмайлик, яхшиси қайиқни орқага бура қолайлик...» «Жим бўл, бақалоқ, балки бу қуруқликдаги қасрдир», — деди унга Қўрқмас кемачи. «Ёки бирорта қушнинг тухуми бўлса ҳам ажаб эмас, бир пайлар биз шунча қушнинг тухумига дуч келганмиз, эсингдами, Абулҳасан?»— деб Қўрқоқ кемачига мурожаат қилди Синдбод. «Э, ўшанда руҳ қуши еб қўйишига озгина қолган, яхшиси унга яқинлашмайлик»,— деди Қўрқоқ кемачи дағ-дағ титраб. «Бу ерда мен хўжайинман, — деб қолди бирдан кўр дарға Абулжаҳл.— Олдинда кўринаётган нарса кема бўлиши керак. Қайиқни ўша томонга қараб юргизишни буюраман. Негаки, унга етиб олсак, мендай улуг дарғани танишиб, дарҳол ёрдам кўрсатишлари турган гап!»

Шу хилдаги ҳар хил гаплар билан қайиқ яна жануб томонга — оқариб кўринган нарсага қараб юрди. Анча яқинлашилганда ҳам ҳалиги сирли нарсанинг нималигини аниқ билиб бўлмас, у гоҳ тоққа, гоҳ муҳташам қасрга, гоҳ эса

кемага ўхшайверарди. Ҳатто ўткир кўз Қўрқмас кемачи ҳам бунинг нималигини аниқ илғаб ололмасди. Аммо унга тезроқ етиб олиш учун эшкакка зўр берилди. Ҳалиги оқ нарса аста-секин яна турфа-турфа манзаралар касб эта бошлади. Ана, унда баланд, қорли чўққилар кўринди. Лекин тоғ бошдан-оёқ оппоқ бўлмасди-ку? Кўкка бўй чўзган миноралар, қасрларнинг гумбазлари кўзга ташлана бошлади. Лекин шаҳар ҳам турли рангда бўлиши керак-ку? Уни кемаям деб бўлмасди, чунки кема узоқдан бунчалик катта кўриниши мумкин эмасди! Бу сирдилик қайиқдагиларнинг ҳам қизиқишини оширар, ҳам ташвишга солар эди. Аммо энди қайтиш йўқ, қайиқ сирли оқ салтанатга қараб шитоб билан кетиб борарди. Қайиқ ўша томонга қанчалик юрса ҳаво шунчалик совиб борар, ҳозиргина офтоб тигидан ҳаллослаган йўловчилар совқотиб жунжика бошлашди. «Э, қайси гўрга кетяпмиз!— деб биринчи бўлиб «оҳ-вой» кўтарди Қўрқоқ кемачи. — Ҳаммамиз музлаб ўламиз-ку?!» «Ўзингни бос, бақалоқ, — деди Қўрқмас кемачи, — бошқалар совқотса ҳам сенинг теринг қалинроқ, ёғинг кўп». Бу орада қайиқ ўша улкан оқ нарсага жуда яқинлашиб қолган эди. «И-е, бу сузувчи муз тоғи экан!— деди ниҳоят Қўрқмас кемачи унга синчиклаб қараб. — Балки у ерда ичимлик сув, емиш топармиз?» Энди улар орқага ҳам қайта олишмас, оқим уларнинг қайиғини тўппа-тўғри ўша тоққа қараб олиб борарди. Мана, улар у чеккасию бу чеккаси кўринмайдиган улкан муз тоғига яқинлашиб келишди, тоғнинг оқ новвотдай серқирра чўққилари офтоб нурида ярқарар, ундаги турли-туман шакллар кишини ҳайратга соларди. Муз тоғи бир қарашда баланд тоғ чўққиларини, бир қарашда улкан минораю қасрларга бой шаҳарни, яна аллақандай иншоотларни эслатарди. Аммо унда жон асари кўринмас, ҳаммаёқда совуқ бир ваҳима ҳукмрон эди. Муз тоғи ҳам худди қайиққа ўхшаб рўпарадан улар томонга лапанглаб сузиб келарди. «Ўш, кема эканми?— деб бўйинни чўзди кўр дарға. — Қани, яқинлашиб дарғасини чақиринглар, машҳур дарға Абужаҳл келди, денглар...» Унинг бу гапларига ҳеч ким парво қилмади. Қўрқмас кемачи қайиқни усталик билан буриб муз тоғига бақамти олиб келди ва ўзини муз устига олиб қайиқни ушлаб қолди. Йўловчилар бирин-кетин тоққа тармашишди. Қўрқоқ кемачи жуда ҳадиксираб муз тоғига ўтди, Абужаҳл ҳам: «И-е, бу кемага ўхшамайди-ку?»— деб қайиқдан тушди. Уни ҳам тепага тортиб олишди.

Шундай қилиб, кема ҳалокатига учраган тўрт йўловчи муз тоғига чиқиб олишди. Тоғ жуда катта, унинг охирию чегараси кўринмасди. У жуда ғалати — тоғ бўлиб тоғ эмас, шаҳар бўлиб шаҳар эмасди. Бошдан-оёқ муз бўлса ҳам ундаги турли шакллар, турли манзаралар кўрган одамни хайратга соларди. Мана, муздан барпо бўлган баланд тоғлар, қуйироқда эса ястаниб ётган муз далалар, музлаб қотиб қолган дарё-

лар, ирмоқлар. Боғлар, улардаги сон-саноқсиз дов-дарахтлар, бутазорлар, ҳаттоки майса-кўкатлар, гуллар ҳам опноқ муздан эди. Гўё бутун табиат муз бўлиб қотгандек эди. Сал нарироққа боришганда катта муз шаҳарга рўпара келишди. Мана, шаҳарнинг муздан ялтираб турган баланд деворлари, муҳташам дарвозалари. Қўрқоқ кемачи дарвоза олдига келганларида қалт-қалт қалтирай бошлади. «Оғайнилар, ичкарига кирмай қўя қолайлик, кўнглим сезиб турибди, бир балога гирифтор бўламиз»,— деди у. Қўрқмас кемачи эса уни ҳар сафаргидек жеркиб ташлади: «Эй, бақалоқ, қўрқишни бас қил, сени номаълум махлуқ емади, ўтда ёнмадинг, энди ҳеч кимга керак эмассан»,— деди у. Кўр дарға Абужаҳл эса: «Дарвоза? Қанақа дарвоза? Дарвоза бўлса ичкари кириб, машҳур дарға Абужаҳлнинг бу ерга ташриф буюраётганлигини айтинглар, етарли ҳурмат-эҳтиром билан кутиб олурлар»,— деб «кўрсатма» берди. Қўрқмас кемачи бу сўзлардан энсаси қотса ҳам индамасди ва шаҳарнинг муз дарвозаларини қисирлатиб очди. Сайёҳлар кимсасиз, ўлик муз шаҳарга кириб боришди. Уйлар, кўчалар, карвонсаройлар, қасрлар, бозор майдони, дўконлар қандай бўлса шундайлигича турар, фақат ҳаммаси муздан эди. Ҳамма жойда — уйларда, дўконларда, кўча-кўйларда одамлар нима билан машғул бўлса шундайича муз қотиб қолган эдилар. Мана, дўкондор газламасини мақтаганича, темирчи эса болғасини кўтарганича, мешкобчи мешкобинини орқалаганича, сарбоз от устида қилич ўйнатганича, фаррош кўча супураётганича, кулол кўзасини ясаётганича, қоровул шақилдоғини шақиллатганича муз бўлиб қотиб қолган эдилар. Сайёҳлар бу ҳолни кўриб ғоят таъсирландилар. Қўрқоқ кемачи ҳар бир муз одамни кўриганда бир сакраб тушар, шоша-пиша бошқаларнинг орқасига яширинарди. Қўрқмас кемачи билан Синдбод бу даҳшатли манзарадан лолу ҳайрон эдилар. Фақат кўр дарға — Абужаҳлгина ҳеч нарсани сезмасдан «мендек машҳур даргани қачон тантана билан кутиб оладилар»,— деб турарди. Аммо мазкур муз шаҳарда бирорта ҳам тирик жон кўринмасди.

Бирдан Қўрқоқ кемачи ўз-ўзидан «Дод!»— деб юборди. Ҳамма ўгирилиб унга қаради. Абулҳасан кўзлари ола-кула бўлиб аллақадёқни кўрсатар, нуқул «Қ... қ... қ...» дерди. Қўрққанида унинг тили тутилиб, дудуқ бўлиб қоларди. Бу сафар ҳам унинг томоғи танглайига ёпишиб қолгандек эди. Ниҳоят у: «Қ-қ-қора мушук!»— деб бақириб юборди. Ҳамма ўгирилиб қарадию бир хароба муз уйнинг томида гужанак бўлиб уларга тикилиб турган қора мушукка кўзлари тушди. Унинг кўзларидан гўё ўт чақнарди. Албатта, бу ҳол сайёҳларни бир оз чўчитди, лекин улар бу ўлик шаҳарда тирик жон кўрганликларидан хурсанд эдилар. Қора мушук сайёҳларга бир оз тикилиб турди-да, кейин аллақандай дўриллаган овоз билан сирли миёвлаб, «орқамдан юринглар», дегандек ишора қил-

ди. Сўнг томдан сакраб тушиб, муз кўча бўйлаб сайёҳларни бошлаб кетди. «И-е, — деди Қўрқоқ кемачи, — олдиндан қора мушук чиққанда ишинг юришмайди дейишарди, нега биз унга эргашяпмиз?» «Бунда бир сир бор, — деди Қўрқмас кемачи. — Қани бораверайлик-чи». Қора мушук уларни муз шаҳарнинг тор ва кингир-қийшиқ кўчаларидан олиб ўтиб ғорга бошлади. Сайёҳлар ғорнинг эшигини очиб ичкари киришди. Эшик очилиши билан қора мушук ўзини ичкарига урди. Ғорнинг ичи қоп-қоронғи, аммо анча илиқ эди. «Шу ерда жон сақлаш мумкинга ўхшайди», — деб ўйлашди мусофирлар. Аввало ўт ёқиш керак эди, ўт-оловсиз инсоннинг ҳаёт кечириши қийин. Шунинг учун Қўрқмас кемачи иккита муз парчасини бир-бирига уриштириб ўт чиқаришга киришди. «Муздан ҳам ўт чиқадими? — деди Қўрқоқ кемачи. — Бекорга овора бўласан...» «Жим турсанг-чи, бақалоқ, — деди Қўрқмас кемачи. — Сен қараб тур, ўтнинг қандай чиқарилишини кўрасан...» Қаловини топсанг қор ёғади, деганларидек Қўрқмас кемачи урина-урина олов ҳосил қилди. Шу атрофдаги муз босган хас-чўпларни оловга қўйиб аранг ёндириб олди. Олов ёниши билан қоронғи ғор ёришиб кетди, деворлари олов шуъласида минг турли жило бериб ярақлади. Ғорнинг деворларида турли-туман шакллар чизилган эди. Қўрқмас кемачи девордаги шаклларни Синдбодга кўрсатди. «Қаранг, хожам, сизнинг саводингиз бор, мактаб кўргансиз, балки буларнинг маъносини чақиб берарсиз», — деди. Синдбод девордаги ёзувларга синчиклаб қаради. Уларда қуйидаги тамгалар битилган эди:

+++ = +
 ++- = -

-++ = -
 --+ = +

Синдбод бу сирли тамгаларнинг маъносини топиш учун роса ўйланди. Ниҳоят топди. +++ = + дегани — яхшиликка яхшилик билан жавоб қилсанг оқибат яхшилик топасан, дегани; ++- = - дегани — яхшиликка ёмонлик қилсанг ёмонлик топасан дегани; -++ = - дегани — ёмонликка яхшилик қилсанг ёмонликка дуч келасан дегани; --+ = + дегани эса ёмонга ёмон бўлсанг — яхшилик шу, дегани.

Ҳамроҳлари Синдбоднинг ақлига, топқирлигига тасанно ўқидилар. Шу пайт кутилмаган воқеа юз берди. Қўр дарға бир бесўнақай ҳаракати билан ўтни ўчириб қўйди. Ҳаммаёқни қоронғулик босди. Сайёҳлар қаёққа юриб, нима қилишларини билмай қолишди. Зим-зиё қоронғуликда чакнаган икки ўт бўлинди, бу қора мушукнинг кўзлари эди. Негадир қора мушук одамлардан айрилгиси келмасди. Мушук аллақандай бошқача миёвлаб уларни ғор ичкарисига бошлади. Сайёҳлар унинг орқасидан эргашибди, тор йўллардан ўтишди, бир неча муз эшиклардан киришди. Уларнинг кўзлари ҳам қоронғуликка анча ўрганиб, у-бу нарсанинг фарқига бора бошладилар. Бир хонага киришганда Қўрқоқ кемачи бир-

дан «Дод!» — деб юборди. Сайёҳлар нима гап экан, деб қайрилиб қарашса хонанинг чор атрофида мурдаларнинг қоқ устихонлари қатор турарди. Мана, улардан бирининг тиржайган башараси қўрқинчли, энгагида эса бир тутам соқоли бор эди. Иккинчиси ҳам жуда даҳшатли бўлиб, бир оёғи калтароқ эди. Учинчи мурда новчагина бўлиб, бурнининг устида қўнғизнуска жун ёпишиб турарди. Тўртинчи мурда жиккаккина бўлиб, бурнининг остидаги жуни кўпроқ эди. Кейинги устихоннинг кўз чуқурида кўзойнаксимон нарса совуқ йилтирарди. Яна бир қанча аллақандай нусхаларнинг устухонлари ҳам турарди. Гўё бу ерда қоқ суяк мурдалар йиғилишиб, мажлис қилаётгандек эди. Сайёҳлар бу хонадан тез-тез ўтиб кетишди. Қўрқоқ кемачи бошқаларнинг панасида ўтди, кўр дарға эса буларни кўрмагани учун жим, ҳамон кеккайган эди.

Сайёҳлар бу хонадан ўтиб, иккинчисига киришди. Бу хонанинг деворларига турли қурол-яроғлар осилган эди. Бу ерда оддий, қиррали тош қуролдан тортиб пилта милтиққача, камондан тортиб — замбараккача, қамчидан тортиб кескир қиличгача — ҳаммаси бор эди. Жами қуроллар музда ярқираб, зангламасдан ҳозироқ отилишга тайёрдай турарди. Кейинги хонада эса оддий маргимушдан тортиб энг ўткир заҳарларгача қоп-қоп териб қўйилган эди. Катта хумларда эса аччиқ, заҳарли буглар тўлдирилган эди. Сайёҳлар бу хонадан ҳам тез-тез ўтиб кетишди.

Қора мушук бошлаган тўртинчи хонада эса ҳаммаёқ қипқизил қон билан бўялган эди. Бу ерда ойболта, кунда, калла қирқадиган жоди, совунланган сиртмоқ ва бошқа ўлдириш асбоблари қўйилган эди. Кейинги хонада эса қатор терилган сдам каллаларини кўришди. Ундан кейингисида эса узилган қўл-оёқлар, қирқилган қулоқлар, ўйилган кўзлар, кесиб олинган тиллар, суғурилган тиш ва жағлар, ситилган тирноқлар ётарди. Сайёҳларнинг бу даҳшатли манзаралардан сочлари тикка бўлиб, ҳушлари бошларидан учди. Аммо улар ҳамон қора мушукнинг ортидан боришар, гўё бу машъум ғордан чиқиш, нажот йўлини шу тирик жонворгина кўрсатадигандай эди. Мушук эса ҳамон олдинга илдамларди.

Ниҳоят, сайёҳлар ғорнинг охириги хонасига кириб келишди. Бу хона бўм-бўш эди. Фақат бурчакда битта эски кўзача думалаб ётарди. Дастлаб унга ҳеч ким эътибор бермади, ғирашира ёруғда ҳеч ким кўрмади ҳам. Фақат кўр дарға деворларни ушлаб суришиб келаётганда ўша кўзача қоқилиб кетди. «Нима бу? — деди у эгилиб оёғи остидаги нарсани пайпаслаб кўраркан. — И-е, бу кўзача-ку!» Кўр дарға кўзачани ердан кўтариб олди-да, бағрига босди: «Меники бу кўзача! — деди у очкўзлик билан. — Ундаги хазинани ҳеч кимга бермайман!» «Йўғ-е, — деди Қўрқоқ кемачи, — кемага тушганининг жони бир дейдилар, бу ҳамманики бўлади». «Бекорни

айтибсан!— деди Абужаҳл кўзачани маҳкам бағрига босиб.— Буни мен топдим! Кўзача меники!» «Худо хайрингни бергурлар, жим бўлинглар!— деди Қўрқмас кемачи жаҳли чиқиб. Кейин кўр дарғага қараб:— Майли, кўзача сеники бўлақолсин, лекин кўрсат-чи, унда нима бор экан?»— деди. Кўр дарға қўли қалтираб, кўзачадан қўл узмаганича уни кўрсатди, Қўрқмас кемачи уни чамалаб кўрди. Кўза оғир эмас, аммо оғзи роса маҳкам беркитилган эди. «Бунинг ичида нима бўлса экан-а, — деди Қўрқмас кемачи.— агар тилло бўлганида шарақ-шуруқ қилиб билинарди. Йўқ, бунда бошқа нарса бор». «Эҳтимол, асалдир, ёки сариёғдир? Бир маза қилиб туширардик-да, қоринлар ҳам пиёзнинг пўстидай бўлиб кетди-ку!»— деди тамшаниб Қўрқоқ кемачи. «Эй, таги наст, қўрқоқ кемачи!— деди кўр дарға жаҳл билан.— Нега сен менинг хусусий мулкимга кўз олайтирасан? Бу қилганинг учун устунгдан арз қиламан, қозикалон сени жазолаб, қирқ дарра урдиради!» Кўр дарға ғазабдан кўм-кўк кўкариб кетган эди. «Э, кўзачанг бошингни есин!— деди Қўрқмас кемачи ўз дўстининг ёнини олиб.— Менга десанг пишириб е, лекин жим бўл!» Синдбод уларни ажратиб, тинчлантириб қўйди.

Кўзача жанжали бир оз тинди, аммо хонадагилар қора мушукнинг кўзачадан узоқ кетолмаётганини сезишди. У алақандай, одамнинг овозига ўхшаган дўриллаган товуш билан миёвлаб хонани айланар, икки кўзини кўзачадан узмасди. «Бунда бир гап бор, — деди бу ҳолни кўрган Қўрқмас кемачи.— Бунақа ғалати мушукни биринчи кўришим...» Синдбод нима дейшини билмай елка қисди. Сайёҳлар ниҳоятда толиққанларидан хонанинг муздек ерида оҳиста чўзилишди. Ким мудрай бошлади, ким уйқуга кетди. Биринчи бўлиб Қўрқоқ кемачининг хунук хурраги ҳаммаёқни тутди. Кўр дарға ҳаммани уйқуга кетди, деб ўйладику секин ўрнидан туриб, пайпаслаганича нариги хонага чиқа бошлади. Қўрқмас кемачи унинг «шитир-шитир»идан уйғониб, кўр дарғанинг ҳаракатларидан шубҳага тушди, аммо унга билдириб қўймаслик учун оёқ учида орқасидан эргашиди. Кўр дарға нариги хонага чиқиб тўхтади, ухлаб ётганларга қулоқ солди. Қўрқоқ кемачининг уйқусираб нимадир деб гўлдирагани эшитилди, кўр дарға бундан қадамни тезлатиб нариги хонага ўтди. Бу ердан ҳам Қўрқоқ кемачининг хурраги бемалол эшитилиб турарди. Кўр дарға тўхтамасдан нариги — деворнинг ёнида қоқ суяк мурдалар турган хонага кириб тўхтади. Қўрқмас кемачи: «Қани, Абужаҳл нима қиларкин»,— деб орқасидан келиб қараб турди. Шу пайт қора мушукнинг ҳам эргашиб келганини кўрди. Мана, кўр дарға аста юриб энгагида бир тутам соқоли билан қотиб қолган қуруқ суяк мурданинг олдига яқинлашди. Шу пайт мурда ҳаракатга келиб, чайқалди, жағлари шақиллади ва кўр дарғага қараб: «Оч! Оч!»— деб вишиллади. Кўр дарға бу овоздан чўчиб кетди ва кўзачани бағ-

рига маҳкам босганича нарига ўтди. Энди у бир оёғи калтарок мурданинг олдига келиб қолган эди. Оқсоқ мурда ҳам ҳаракатга келди-да, кўр дарғага қараб: «Оч! Оч!» — деб пичирлади. Кўр дарға қўрқувдан яна бир неча қадам босди. Новчадан келган учинчи мурда ҳам ҳаракатга келдию, ўнг қўлини олдинга кўтариб: «Оч! Оч!» — деб буюрди. Бурнининг остидаги жуни кўпроқ жиккак қоқ суяк мурда эса кўр дарғага ўзининг бўм-буш кўз чуқурлари билан тикилиб туриб калласини қимирлатди. Кўзига кўзойнак таққан мурда эса хурсандчилигидан тишсиз, чириган оғзини қишайтириб кулгандек бўлди ва у ҳам кўр даргани қистаб: «Оч! Оч!» — деди. Бошқа мурдалар ҳам шу хилда овоз чиқаришди. Қўрқмас кемачи ҳайрадан қотганича буларнинг ҳаммасини кўриб турарди. Кўр дарға эса ўртада қўрқувдан дағ-дағ титрарди. Маана, у қалтираган қўллари билан кўзачанинг оғзини очиб юборди.

Шу пайт даҳшатли воқеа юз берди: ҳаммаёк гумбурлаб, зилзиладек ер титради. Кўзачанинг оғзидан қоп-қора тутун бурқслаб чиқа бошлади. Тутун баландликка ўрлаб, бир боши осмонга тегай деди. Гўё муз ертўла чексиз бўлиб кенгайиб кетгандек эди. Кейин тутун буралиб баланд бўйли, ваҳшатли бир қора дев қиёфасига кирди. «Қани у?!» — деб гулдуракли товуш билан бўкирди дев ва эгилиб кўр даргани ушлаб олди ва ҳаш-наш дегунча калласини шартта узиб ташлади. Қўрқмас кемачи буни кўриб даҳшатга тушди ва югуриб бориб ухлаб ётган Синдбодни уйғотди. «Хожам, туриянг, туриянг, фалокат! — деди у шошилиб. — Дев! Дев келяпти!» «Дев? Қанақа дев? — деб дод сола бошлади Қўрқоқ кемачи. — Вой дод! Энди ўлдик, биродарлар!» «Жим бўл, — деди унга Синдбод ва Қўрқмас кемачидан: — Абужаҳл кўринмайди?» — деб сўради. «Абужаҳлни ўз жаҳли еди», — деди Қўрқмас кемачи. У бўлган воқеани дўстларига гапириб берди. Нариги хонадан девнинг момақалдироқдай қалдираган овози келиб турарди. «Бу шаҳарни мен ўзим музлаганман, энди ёндираман! Одам зотини битта қўймасдан қираман!» — деб бўкирарди у.

Синдбод ва унинг шериклари ўзларини сақлаб қолиш чорасини излай бошлашди. Қўрқоқ кемачининг аллақачон кўзлари шокосасидан чиққан, қаёққа қочсам экан, деб питирларди. Қўрқмас кемачи эса Қора девни даф қилиш учун таёқми, бирор қурол изларди. «Дўстлар, ўзингизни босинг, — деди Синдбод пичирлаб. — Бу девга унча-мунча қурол билан бас келиш қийин. Уни фақат ақл билан енгиш мумкин». У шундай дедию девнинг қаршисига қараб юрди. Шу пайт дев даҳшатли бўкириш билан уларга ташландию Қўрқоқ кемачини ушлаб олди. «Сен кимсан?!» — деб бўкириб сўради у Қўрқоқ кемачининг башарасини кўриш учун кўтариб кўзига яқинлаштираркан. Турган гапки бундан Қўрқоқ кемачининг жон-

пони чиқиб кетди, дудуқлиги роса тутиб қолди. «М-м-мен... Сен... Сен...» — деди у лаби-лабига тегмасдан. «И-е, сен қанақа беодобсан! — деб бўкирди дев. — Узинг зигирдексану яна мени — уч минг уч юзу олтмиш уч ёшли Маъмун ибн Абуфалокатдай деви забардастни сенсирайсан, а! Биласанми мен бу лаънати кўзачада қанча ётганман? Икки мингу тўққиз юзу тўқсон тўққиз йил-а! Энг яхши йигитлик йилларим шу кўзада ўтди. Мен ёшлигимда шўхлик қилиб бу мамлакатни музга айлантириб қўйганимда раҳматлик дадам Фалокат ибн Кашфиёт мени бу кўзачага қамаб қўйган эди. Минг йилча ётдим, кимки мени кўзачадан чиқарса бошдан-оёқ тиллога кўмаман, дедим. Лекин ҳеч ким очмади. Яна минг йил ётдим, кимки мени озод қилса бутун сламга ҳоким қиламан, дедим. Яна ҳеч ким кўзачани очмади. Мана яна тўққиз юз тўқсон тўққиз йил ётдим. Жаҳлим чиқиб, «энди мени кимки чиқарса бўйинини шартта узиб ташлайман», дегандим, мана бу пандавақи чиқариб ўтирибди. Мана, у тегшли жазосини олди. Сен бўлсанг мени сенсираб ўтирибсан-а, тирранча!» «Йўқ, мен сенсираганим йўқ, — деб дудуқлигини ҳам тинчитиб, жон ҳалпида бидирлаб кетди Қўрқоқ кемачи. — Мен сиздай дев жанобларига ўзимнинг Синдбоднинг дўсти кемачи Абулҳасан эканлигимни билдирмоқчи эдим холос». «И-е, шунақа демайсанми, гапга жуда бийрон экансан-ку? — деди дев. — Хўш, Синдбод деганинлар ким?» «Мен, — деди Синдбод хотиржамлик билан. — Сенинг ўзинг кимсан?» «Мен сенга айтдим-ку, Маъмун ибн Фалокат ибн Кашфиёт эканлигимни!» — деб бўкирди дев. «Аввало бақирмасдан секинроқ гапиравер, — деди Синдбод мулойимлик билан. — Кейин, исмингнию авлод-аждодингнинг номини ҳам эшитдик. Лекин сен қанақа девсан, қўлингдан нима келади?» «Мен қудратли девман, — деб бўкирди Қора дев. — Мана шу шаҳарни музлатган менман. Хоҳласам унга ўт ҳам қўя оламан. Мана қара!» Дев шундай дедию шаҳар томонга қараб оғзидан гул этиб олов чиқарган эди, ҳаммаёғи тошдек қотиб ётган шаҳардаги муз уйлар, миноралар ловуллаб ёна бошлади. Синдбод бу манзарадан эвлари жимирлашиб кетса ҳам аммо сир бой бермади. «Ўт қўйиш ҳамманинг ҳам қўлидан келади, — деди у хотиржамлик билан. — Лекин бу шаҳарни аслига келтириб, одамларни тирилтириб қўй-чи, ўшанда кўрамиз зўрлигингни». «Сен ҳали менинг куч-қудратимга ишонмаяпсанми?» — деб бўкирди дев ва ёниб турган шаҳарга қараб «куф-суф» деб ҳаво куйлаганди, олов ўчди. «Эй одам, мана қараб тур, — деди дев ва шаҳарга қараб: «Кўзуу-қунна, музау-мунна, важиннати ваннос!» деганди, атроф ларзага келиб, чақмоқ чақди, момақалдироқ гумбурлади, ер чархпалак бўлиб айланиб кетди-да, Синдбод ва унинг шериклари кўз олдида муз шаҳар эриб ўз аслига қайтди: кўчалар, уйлар, саройлар энди турли ранг касб этиб қуёш нурида жилолана бошлади. Кўча-кўй, майдон-бозорлар

одамлар билан тўлди: дўкондорлар ўзларининг молларини мақташга тушишди, темирчилар эса болгаларини тарақ-туруқ қилиб сандон устига тушира бошлашди, мешкобчи мешкобинини кўтарганча «оби худойи» деб югуриб кетди, сарбозлар қилич ўйнатганларича отларида саф-саф бўлиб ўтишди, куллар кўзаларини ясашга, қоровуллар шақилдоқларини чалишга, фаррошлар кўча супуришга тушишди. Синдбод нима дейишини билмасдан туриб қолди. Дев-ку шаҳарни ўз ҳолига қайтарди, аммо жаҳли кўзиса уларни биттама-битта тутиб еб қўйиши, бошқа қор-қол кўрсатиши мумкин эди. «Яхшиси уни яна ўз кўзасига қамаш керак!» Синдбод шундай деб ўйладию девга юзланди: «Эй, дев!— деди у. — Мен сенинг куч-қудратингга ишондим, аммо бир нарсага ишонгим келмай турибди...» «Хўш, нима экан ўша ишонмаган нарсанг?»— деб бўкирди дев. «Сендай забардаст девнинг мана шу кичик бир кўзачадан чиққанингга ишонмайман»,— деди Синдбод. «Ишон-навер!»— деб бўкирди дев. «Йўқ, то кўзим билан кўрмагунча ишонмайман»,— деди Синдбод. «Лекин шу одам деган зот жуда ўжар бўлади-да»,— деди дев ва кўзага кирди, шунда Синдбод усталлик билан унинг қонқоғини беркитди-да, шартта денгизга улоқтирди. Дахшатли дев қамалган кўзачани денгиз ўз қаърига ютди.

Шу пайт уларнинг олдига шоҳона кийинган хушрўй йнгит келиб салом берди. У ўзини шу ернинг шаҳзодаси деб танитди. Унинг йўғон овози Синдбод билан унинг шерикларига аллақандай таниш эди. Шунда ҳалиги шаҳзода ҳазиллашиб дўриллаган овоз билан: «Миёв»,— деб қўйди. «И-е, қора мушук сизмидингиз?»— деб сўрашди ундан. «Ҳа, мен эдим, лаънати дев мени мушук ҳолига солиб қўйган эди,— деб ҳикоя қила кетди шаҳзода.— Сизларни кўрдиму фақат ҳақиқий одам зотигина мени ва юртимни малъун дев сеҳридан халос қилади, деб ўйладим, шунинг учун сизлардан қолмасдан эргашиб юрдим. Бир ўзим бу девга ҳеч қачон бас кела олмадим, раҳмат сизларга!»— деди шаҳзода. «Дев сизни нима учун қора мушук шаклига айлантирди?»— деб сўрашди ундан. «Дев шаҳримни музга айлантирганда бу ерда эмас эдим,— деб ҳикоясини давом эттирди шаҳзода.— Келиб кўрдиму ҳамюртларимнинг бошига тушган бу оғир қулфатдан ачиниб, мотам тутиб қора кийгандим, дев шунда мени қора мушук шаклига киритди. Мана, сизларнинг пойқадамларингиз ёқиб яна одамга айландим, бизнинг юртда қолинглар, азиз меҳмонимиз бўласизлар»,— деди шаҳзода. Лекин Синдбод ва унинг шериклари саёҳат ва саргузаштлардан ниҳоятда тўйишганини, тезроқ уйларига қайтиш орзусида эканликларини айтдилар. Шаҳзода уларга кема бериб, катта совға-саломлар билан кузатиб қўйди. Синдбод уйига қайтиб келгач, энди сира ҳам саёҳатга чиқмасликка қатъий сўз берди. Аммо ким билади дейсиз, бу сўзида у қатъий тура олармикин?

Еттинчи саёҳат

Қарилликнинг бошию ёшликнинг охири деганларидек, Синдбод ҳам анча ёшга бориб, хийла ўтроқ бўлиб қолди. У бўлар-бўлмасга ўзини ўтга-чўққа уравермас, ҳар доим мулоҳаза билан, етти ўлчаб бир кесиб иш қилар, кўпроқ тирикчилик ташвиши билан машғул эди. Илгариги саёҳатларию бошидан ўтган саргузаштлари секин-аста хаёлидан кўтарила бошлади, ҳою-ҳаваслардан узоқлаша борди. Лекин ўрганган кўнгил — ўртанса қўймас экан. Гоҳ-гоҳ у ниманидир қумсаб қолар, ўзини қўйгани жой тополмасдан хаёлларга берилар, кечалари тўлғаниб чиқарди. Синдбод бир куни туш кўрди, тушида қанот боғлаб осмонда учиб юрган эмишу ёнида Қўрқмас кемачи билан Қўрқоқ кемачи бор эмиш. Қўрқоқ кемачи нимадандир қиқир-қиқир кулармиш, Қўрқмас кемачи эса унга: «Нега тиржаясан?» — деб қовоғини солармиш. Бирдан Синдбод пастга қараб қулади... У шунда чўчиб уйғондию узоқ вақтгача ухлай олмасдан шифтга термулиб ётди, олдинги саёҳатларини, ўзининг икки содиқ дўстини ўйлаб кетди. Шу-шу Синдбоднинг тинчи бузилли, калласига қур-қур «яна саёҳатга чиқсаммикин?» — деган хаёл кела бошлади. Қиладиган ишдан адашди, ҳардамхаёл бўлиб қолди. Оила аъзолари, «дадамизнинг саёҳатбозлиги туғиб қолди шекилли», — деб ташвишга тушинди ва бу дарднинг чорасини излай бошлашди. Аммо бу дарднинг бирдан-бир давоси — саёҳат эди; шу сабабдан Синдбод ҳам яна саёҳатга тайёргарлик кўра бошлади.

Ҳалво деган билан оғиз чучимас, деганларидек саёҳатнинг ҳам ўзи бўлармиди? Бунинг учун аввало маълум маблағ бўлиши, кейин тегишли жабдуқлар ҳозирланиши, саёҳатбоп кема топилиши керак. Синдбод эринмасдан шу ишларнинг ҳаммасини қилди, ўзининг эски ишончли дўстлари — Қўрқмас ва Қўрқоқ кемачиларни йўқлатди, улар Синдбод билан яна саёҳатга чиқишга жон деб рози бўлишди. Узоқ тайёргарлик-

дан кейин улар тушган кема ниҳоят лангар кўтардию очиқ денгизга чиқди.

Кемада Қўрқмас кемачи Абулборий, Қўрқоқ кемачи Абулҳасанлар билан бирга ёшгина, ҳазилкаш кемачи ҳам бор эди. Шўх ҳазиллари, ичак-узди гаплари учун кемадагилар уни Абуҳангома деб аташарди. Абуҳангома жуда ҳангомага уста, бир гапириб ўн кулар эди. Бошқалар қатори Синдбод ҳам бу гапга чечан йигитни ёқтириб қолди. «Ассалому алайкум, хоҷам, — деди Абуҳангома Синдбодни биринчи кўргандаёқ таъзим қилиб. — Мен сизнинг қариндошингиз бўламан-а, биласизми?» «Сен қанақасига мен билан қариндош бўласан?» — деб ҳайрон бўлди Синдбод. «Ахир, сиз менинг поччамсизку?» — деди Абуҳангома. «Нима даяпсан, адашяпсан шекилли, — деди Синдбод. — Менинг сендақа қайин иним йўқ эдику?» «Йўқ, адашганим йўқ, ростини айтяпман, — деди кулиб Абуҳангома. — Менимча, сизнинг рафиқангизнинг ёши менадан каттароқ бўлса керак, демак мен уни кўрганимда «опа» деб мурожаат қиламан. Модомики сиз менга опа бўладиган аёлнинг эри экансиз — поччам бўласиз-да», — деди у қоп-қора юзларидаги оппоқ тишларини кўрсатиб илжаяр экан. Синдбод унинг бу хилдаги содда айёрлигини кечириб, кулиб қўя қолди.

Абуҳангома билан Қўрқмас кемачи ҳам ўзаро тил топиб олишди, у Абулборийни мард, тўғри сўзлиги учун ҳурмат қилар, айтган фармойишларини бажону дил, югуриб-елиб бажарар эди. Аммо Қўрқоқ кемачи билан жиндай чиқишмас, унинг бақалоқлиги, эринчоқлигини масхара қилар, Абулҳасаннинг жохли чиққанини сезса ура қочарди. Айниқса Қўрқоқ кемачи бирор қулайроқ жойни танлаб, маза қилиб хуррак ота бошласа Абуҳангома аста оёқ учида югуриб келарди-да, озгина пахтави тутатиб бурнига тутар, димоғига тутун кетган Қўрқоқ кемачи бирдан: «Ёнғин, дод, ёнғин!» — деб уйғониб кетарди. Абуҳангома буни кўриб бир четда қотиб-қотиб кулар, Қўрқоқ кемачининг кўзи тушди дегунча жуфтакни ростлаб қоларди. Абулҳасан шунча гавдаси бўлгани билан сичқондан ўлгундек қўрқарди. Буни сезиб қолган Абулҳангома қаердандир бир сичқонни топиб, боқиб семиртириб Қўрқоқ кемачининг сафар халтасига солиб қўйибди. Доимо кавшаниб юришни яхши кўрган Абулҳасан хилват жойни топиб, ўз қорини яширинча бир тўйдириб олай деб қўлини халтага тиқади ва ундаги сичқонни чангаллайди, сичқон эса жонҳолатда унинг қўлини тишлаб олади. Қўрқоқ кемачи ўтакаси ёрилгудек бўлиб додлаб халтасини денгизга улоқтиради. Буни кўриб турган кемадагилар қула-кула ичаклари узилгудек бўлишди.

Улар шу тахлитда тинч, шоду хуррамлик билан олти кечаю олти кундуз йўл босишди. Еттинчи кунни кеманинг сарус-туни устида атрофни кузатиб бораётган Қўрқмас кемачи бир-

дан: «Рўпарадан қоп-қора булут келяпти!» — деб қолди. Кемадагилар у кўрсатган томонга қарашди. Рўпарада шакли жуда беўхшов қоп-қора булут ёйилганича шу томонга келарди. Кема даргаси булутни кўриб қаттиқ ташвишга тушиб қолди: «Биродарлар, бу — баҳрулғавс деган довулнинг белгиси, унга дуч келган бирорта ҳам кема омон қолган эмас! Энди аҳволимизга вой!» — деб пешонасига уриб фарёд чека бошлади. Йўловчилар ваҳимага тушиб қолишди: кемачилар елканларини маҳкамлай бошлашди, савдогарлар ўз молларини яхшилаб жойлаштиришга киришдилар. Қўрқоқ кемачи ҳаммадан ҳам шошилиб қолди: у кўзлари ола-кула бўлганча кеманинг уёғидан-буёғига югурарди. Абуҳангома унга ҳазиллашиб: «Абулҳасан амаки, сиз мунчаям ташвишга тушмасангиз, ахир яхшилаб овқатланиб олсангиз ҳеч қанақа шамол сизни кўтара олмайди-ку!» — деди. Кейин яна қўшиб қўйди: «Лекин сиз ҳавода учсангиз зўр варрак бўлардингиз-да!» Бунга жавобан Қўрқоқ кемачи: «Туяни шамол учирса эчкини осмонда кўр, деганларидек, кўрамиз ҳали ким варрак бўлади — менми ёки сен тирранчами», — деди.

Бу орада рўпарадаги қора булут яқинлашиб келдию қаттиқ шамол бошланди. Унинг кучи шу қадар эдики, кемани худди писта пўчоғидай уёқдан-буёққа сурар, елканларини «шарт-шурт» йиртиб юборар эди. Кеманинг баланд устунлари пастгача эгилар, сингудек бўлиб даҳшатли қасирларди. «Биродарлар, ўзларингизни кема устунларига боглаб олинглар, бўлмаса шамол учуриб кетади!» — деб қичқирди дарга. Аммо шамолнинг зўридан ўша устунлар олдига ҳам бориб бўлмасди. Мана, шамол биринчи бўлиб кемадан савдогарларнинг той-той уйилган молларини учуриб кета бошлади, ушлаб қолиш учун югурган эгаларини ҳам қўшиб олиб кетарди. Қўрқоқ кемачи белига узун арқон боғланганича бурчакка тикилиб турар, тинмай войвойларди. Бирдан шамол уни ҳам кўтариб кетди. Абуҳангома уни тутиб қолиш учун арқонга тармашди. Аммо ушлаб қолишнинг иложи бўлмади, шамол уни ҳам учуриб кетди. Тепада катта гавдали Қўрқоқ кемачи учиб борар, пастда эса арқонга осилганча ёш кемачи — худди катта варрак ўзига яраша думи билан ўчаётгандек эди. «Хайр сизларга! — деб қичқиришга улгурди Абуҳангома Синдбод билан Қўрқмас кемачи томонга қараб. — Бу варрак мени қарерга учуриб бораркин? Осмону фалакда кўришиб қолармиз!» У шундай дедию Қўрқоқ кемачи иккаласи икки кичик нуқта бўлиб, кўзга кўринмай кетишди. «Хожам, бу сафар қизикроқ бўляптими? — деди Қўрқмас кемачи. — Бу лаънати шамол бизни ҳам учуриб кетмасайди!» «Майли, Абулборий, бунисини ҳам кўрайлик-чи, — деди Синдбод ўзини дадил тутиб. — Неча мартадаб сувга чўкдик, лекин сира учмагандик!» «Ҳар қалай, ҳозир бўлинг, хожам!» — деди Қўрқмас кемачи. «Ўзинг ҳам эҳтиёт бўл!» — дейишга улгурди Синдбод. Шу пайт

ғув этган кучли шамол олдин кеманинг сарустунини, кейин зум ўтмасдан унинг сатхидаги бор йўловчини юлиб осмонга отди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи чархпалак бўлиб айланганларича осмонга кўтарилишди. Еру кўк битта бўлиб кетди: қаерда сув, қаерда осмон — билиб бўлмасди. Пириллаб айланишдан Синдбод ҳушидан кетаёзди. Кўзини очганда ёнида учиб бораётган бир неча газ мато-елканининг йиртиғи чалинди, Синдбод уни ушлаб олди, учиб бир оз енгиллашгандай бўлди. У узоқда қора нуқта бўлиб учиб бораётганларни кўрди. Улар орасида Қўрқмас кемачи ҳам бўлса керак, деб ўйлаб қўйди Синдбод. Шамол уларни тобора юқорига кўтарарди, денгиз ҳам, ундаги кеманинг қолдиқлари ҳам аллақачон кўзга кўринмай кетди. Аммо улар ҳамон юқорилаб борарди, афтидан улар тепага қараб ҳаракат қиладиган кучли ҳаво оқимиға дуч келганга ўхшардилар. Бу оқим қачон тўхтар экан, улар ерга қачон тушишар экан? Ҳар қалай инсон қуруқлик фарзанди эмасми, сувда ҳам ва айниқса ҳавода бемалол ҳаракат қилиши, узоқ бўлиши жуда мушкул. Ишқилиб, ер юзасига омон-эсон қўнишсин-да!

Синдбод шу ўю хаёллар билан ҳавода юқорилаб кетиб борарди. Ушлаб олгани — елкан матосининг парчаси унга қанот вазифасини бажарар, шунинг учун у ўнг, чап томонларига бемалол қараб борарди. Шу пайт узоқдан бир тўп учиб келаётганлар кўринди. Синдбод уларни қушлар деб ўйлаганди, яқинроқ келишганда қараса — одамлар экан. Ҳаммалари син-силлиқ бўлиб, сипогина учиб боришарди. «Қизиқ, — деб ўйлади Синдбод, — булар ким бўлишса экан, а? Кемадагиларга ўхшамайди, бегона. Ё уларни ҳам шамол учирганмикин? Яхшиси ўзларидан сўраб қўя қолай...» У шундай дедию ёнидан учиб ўтиб кетаётган беғуноҳ мусичадай одамдан: «Сизлар кимсизлар?» — деб сўради. «Бизларми? — деб қайтариб сўради ҳалиги одам ва беозоргина: «Бизлар... фаришталармиз-да», — деди. Синдбод умри бино бўлиб фаришталарни биринчи кўриши эди. «И-е, фаришталар ҳам ўзимиздақа бўларкану?» — деди у ҳайронлик билан ҳалиги одамга қизиқсиниб қараб. Бир вақт ҳалиги одамнинг думчаси, йўғ-е, узунгина думи борлигини кўриб қолди. «И-е, фариштада дум бўлмасди шекимли? — деди ҳайронлиги ошиб Синдбод. — Бу қанақаси бўлди?» Секин бошқасига қараса униям думи бор, учинчисиниям, тўртинчисиниям... Лекин улар думларни яширганларича учиб боришарди. Синдбоднинг таажжуби яна ортди. «Йўқ, — деди у қатъий. — Фариштада дум бўлмайди. Буни кекса бувим айтиб берганлар. Фаришталар бошдан-оёқ нурдек шаффоф қилиб яратиладилар, уларда зигирча ҳам дум, тирноқ, бирорта ҳам гуноҳ бўлиши мумкин эмас. Улар емайдилар ҳам, ичмайдилар ҳам. Булар... бошқа тоифаданга ўхшайди. Кел, яхшиси ўзларидан сўраб-суриштириб кўра қолай...» Синдбод хаёлидан шуларни кечирдию ҳалиги одам-

га яқинлашиб тўппадан-тўғри: «Кечирасиз, фариштаман даясизу лекин... думингиз бор-ку?» — деворди. Шунда бу тўдада, қий-чув тўполон кўпди. «Ҳей, фаришталар! — деб чийиллаб ўз шерикларини ёрдамга чақирди ҳалиги думли одам. — Мана бу безори, тўхматчини кўриб қўйинглар! Биздек безор, бегуноҳ фариштайи малоийкаларга тил теккизияпти! Қаёқдаги бўлмагур гапларни гапириб бизни ҳақорат қиляпти! Узи энг ашаддий гуноҳкор, каззоб бўлатуриб, бизга тўхмат тошини стаяпти! Бундан ҳам ортиқроқ бедодлик, тартибсизлик бўлиши мумкинми бу дунёда? Бу ярамас ифвогарнинг адабини бериб қўйишимиз керак!»

Думдор фаришталар ҳар томондан йиғилиб келиб Синдбодни турта бошлашди. Зўрга ушлаб бораётган бир парча йиртиқ матосини ҳам тортиб олишди. Кекса бувиси ётар олдидан нуқул: «Бемаҳал ўлимингдан, қуруқ тўхматингдан ўзинг асрагайсан», — дегувчи эди, дабдурустан бир гала тўхматчининг ҳужуми жуда ёмон бўларкан. Довдираб, мувозанатини йўқотган Синдбод шувиллаганича пастга қулади. «Оббо ярамаслар-ей, булар қип-қизил шайтоннинг ўзгинаси-ку, яна фариштаман дейди-я!» — деб ўйлади у тобора пастга тушиб бораркан. Тенага кўтарилиш яхши, лекин пастга қулаш чатоқ экан, Синдбоднинг боши айланиб, кўнгли озди, жон-жаҳди билан кийимларини қанот қилиб силкита бошлади, бир оз ўзини ўнглагандек бўлди, энди анча астароқ пастлай бошлади. «Шуниси маъбуд, юқорида нимаям бор, ҳаммаёқ бўшлиқ, — деди Синдбод. — Қуёшга яқинлашсанг куйдиради, ўзимизнинг сертунроқ, кирчимолгина Еримиз тузук». Шундай дедию энди эсон-омон қўниб олишнинг ташвишини қила бошлади. Аслида йиқилма, мабодо йиқилгудек бўлсанг юмшоқроқ жойга туш. Йўқса нақ чалпаққа айланасан... Шерикларимни йўқотиб қўйганим чатоқ бўлди-да. Улар омон-эсон ерга қўниб олишдимикин ёки ҳалиям осмонда учиб юришибдимикин? Сувга тушсам яхшимикан ё бирорта юмшоққина қумлоққа тушсам яхши бўлармикин? Ишқилиб, бирор тоғу тошга ё чакалакзор дарахтзорга тушмай-да, нақ парча-парча бўламан-а...» Синдбод шуларни ўйлаб борарди. Паға-паға оқ булутларни ёриб ўтди. Ана, пастда қорайиб ер ҳам кўриниб қолди. Лекин остида нима бор — қуруқликми, денгизми — билиб бўлмасди.

Хуллас, чиқишдан олдин тушишни ўйла, деганларидек Синдбоднинг ерга яқинлашган сари ташвиши ортиб борарди. У кўзлари олазарак бўлиб ҳадиксираб ерга қарарди. Жон ширин, кимнинг ҳам йиқилиб ўлгиси келарди? Наҳотки бирор илож бўлмаса? Синдбод алам билан ерга термулди. Пастда эса оппоқ тоғлар кўринди. Ана холос! Бу тоғлар қаердан пайдо бўла қолди экан? Унинг устига тушсанг — парча-парча бўлишинг турган гап. Қанотинг бўлса эканки, сал нарироққа учиб бориб қўнсанг. Оббо, шунча бало-қазолардан омон қол-

ган бир бечора сайёҳ келиб-келиб 'энди тоққа урилиб ўтир-са-я! Насилож, тақдир экан... Мана ҳозир урилади. Мана урилди ҳам! Синдбод қўрқанидан кўзларини маҳкам юмиб олди. Аммо у сёқлари қаттиқ тошга эмас, юмшоқ нарсага урилиб, ичкарига ўйиб кириб кетганини сизди. Ажабо, тоғнинг ҳам юмшоғи бўларкан-да? Синдбод кўзини очганда ўзини оплоқ ва юмшоқ нарсанинг ичида ётганини кўрди. Юқоридан учиб тушгани учун оғирлигининг залворидан анча жойғача ўйиб кириб кетибди. Ҳув тепада кичкина туйнукдан ёруглик тушиб турибди, тезроқ ўша ерга чиқиб олиш керак, бўлмаса нафаси қайтиб ўлади. У шоша-пиша тепага қараб тирмаша бошлади ва кўп ўтмай ташқарига — тоғ тепасига чиқиб олди. Уёқ-буёқни сийпалаб кўрди, тоғ ҳақиқатдан ҳам юмшоқ, оқ нарсадан барпо қилинган экан, Синдбод бунинг нималигини билмасдан ҳайрон бўлиб турди. Шу пайт настан одамларнинг товушини эшитди, қараса тоғнинг тағидаги майдончада бир тўп одам тўпланиб туришибди. Синдбод узоқдан келган, ҳозирда эса осмондан тушган мусофир эмасми, бу одамларнинг ўзини қандай кутиб олишларидан хавотирланди, уларнинг хатти-ҳаракатларини кузатди. Улар зўр бериб иккала шапалоқларини бир-бирига уришар, бундан шарақлаган қўрқинчли товуш чиқарди. Синдбоднинг ташвиши баттар ортди: бу билан нотаниш одамлар нима демоқчи бўлаётган эканлар? Бу яхшилик белгисимикин ё ёмонликми? Шуларни мулоҳаза қилиб турган эди ҳамки, одамлар алланарсалар деб бақира бошлашди. «Роса тўполончи қабиллага дуч келибман-ку», — деб ўйлади Синдбод ташвиши баттар ошиб. Энди одамлар «пастга туш!» — дегандек ишора қилишарди. Аммо Синдбод бу зўр бериб бақираётган, қўлларини шарақлатиб бир-бирларига уришаётган одамларнинг олдига тушгани юраги дов бермасди. У ўзи ҳозиргина учиб келган осмонга орзиқиб қаради: кошки қаноти бўлсаю қайтиб учиб кетса. Аммо у тушавермагач одамлар яна ҳаракатга келиб қолишди. Аллақаердан узун нарвонлар топиб келишиб унинг олдига — оқ чўққининг тепасига чиқа бошлашди. Синдбод қочингга чоғланиб уёқ-буёқни қараса — бу чўққидан унисига ўтиш амру маҳол. «Бор, таваккал, нима бўлса бўлар!» — дедию индамай турди. Ана, бир неча киши нарвондан чиқиб келди-да, унга яқинлашди. Синдбод бу одамлар нима қилишаркин, деб жим қараб турарди. Келган одам бир нима дедию ергача эгилиб таъзим қилди ва Синдбодга қараб қучоғини очди. Синдбод нима қилишини билмасдан турганда ҳалиги одам кела солиб уни қучоқлаб, у юзидан, бу юзидан уч марта чўпиллатиб ўпди. Синдбод бунинг ҳам маъносини тушунмасдан серрайиб тураверди. Бошқа нотанишлар ҳам у билан қучоқлашиб, ёпишиб кўришди. Шундагина Синдбод бу одамларнинг уни кўришларидан хурсанд эканликларини тушунди ва уларга қараб илжайди. Бунга жавобан ҳаммаёқни қарсақнинг шақиллаган

овози тутиб кетди. Уни катта иззат-икром билан пастга олиб тушишди, нон-туз тутишди. Синдбод бу одамларнинг ўзини катта бир мансабдаги меҳмон, шоҳ ёки вазир деб қабул қилишаётганини сизди ва бундан хижолат бўлди. У имо-ишоралар билан ўзининг юқори мартабали киши эмас, оддий одам эканлигини тушунтирмоқчи бўлди. Шунда одамлар унга юқорини ишора қилиб, ахир сиз уёқдан, юқоридан келгансиз, тўғрими, деб сўрашди. Синдбод тасдиқ ишорасини қилди. У юқоридан тушган одамларни бунчалик бошларига кўтарадиган бундай антиқа мамлакат борлигини умри бино бўлиб эшитмаган эди.

Кутиб олувчилар Синдбодни қўлма-қўл қилиб, катта ҳурматлар билан махсус хоналарга олиб киришди, зиёфатлар қилишди. Дастурхонда товуқ сутидан бошқа ҳамма нарса муҳайё эди. Синдбод ўзининг гоҳ чап томони, гоҳ ўнг томонидан ўтиб қўл ювдираётган, таомлардан «олинг-олинг» деб қис-таётган, нима деса муҳайё қилаётган бу одамларга тикилиб-роқ қараганда уларни ҳув юқорида учратган «думли фаришталар»га жуда-жуда ўхшашликларини сизди. «Буларнинг ҳам думлари бормикан?» деб қараб қўйди, аммо ерда думлари бор-йўқлиги унчалик bilinмасди. Булар ўз думларини анча пухта-лаб беркитишганга ўхшарди. Синдбод уларнинг кўпчилигининг юзларига оқ нарса суртиб олганини ҳам, аслида эса қора юзли эканликларини ҳам сезиб қолди. Кимнинг юзи қоралиги bilinиб қолса ёки думи очилиб қолса — жуда катта гуноҳ ҳисобланаркан. Синдбод кўча-кўйларда думларидан осиб қўйилган одамларни кўрди. Утган-кетганлар уларни қўлларини биғиз қилиб кўрсатишар, юзларига туфлашар, осилганлар эса миқ этмай туришарди. Аммо баъзида томошабинлар орасида ҳам бирортасининг думи очилиб қолар, оломон уларни ҳам «аюв-аюв» қилиб ушлаб, думидан осиб қўярди. Синдбод буларни кўриб, думсиз, оддий одам бўлиб туғилганига жуда-жуда хурсанд бўлди. Яна у бу ороликларнинг ғалати-ғалати одатларини кўриб ҳайрон қолди. Дастлаб у ўзи учун уюштирилган жуда шоҳона зиёфатларни кўриб бу оролда ҳамма ҳам бош-бадавлат яшаса керак, деб ўйлаган эди. Аммо бунинг акиси бўлиб чиқди. У кўча-кўйларда юрган одамларга разм солар экан, уларнинг кўпчилиги жудаям ночор, оч-наҳор эканлигини сизди. У бунинг сабабини тушунолмасдан ҳайрон эди: негаки орол жуда обод, ҳаммаёқда кўм-кўк боғлар, дарахтларда мевалар шиғил пишган, ариқларда сувлар шарқираб оқиб ётарди. Аммо одамлар оч ва ташна эдилар. Синдбод нега бундай, деб қараб турса — дарахтдан мева оламан деган одамни бошқалар келиб шартта оёғидан тортиб қолишар экан. Ариқдан сув ичаман деган одамни ҳам бошқалар ичгани қўймас экан. Синдбод шунча саёҳат қилиб бунақа ғалати юрт ва антиқа одамларни кўрмаган эди.

Дастлаб Синдбодни юқоридан келган катта мансабдор сифатида кутиб олишиб, ною-патак бўлган одамлар кейин унинг

оддий саёҳатчи эканлигини билиб, ҳафсалалари пир бўлди шекилли, эътибор бермай қўйишди. Бу — бир томондан яхши бўлди, Синдбод энди оролни бемалол кезиб, томоша қиладиган бўлди. Бу оролниг одамлари жуда қизиқ экан: ким нима деса ўшанга ишониб кетаверишар экан. Бир куни у кўчада бир оёқларида ҳаккалаб кетаётган одамларни кўрди. Хайрон бўлиб улардан бунинг сабабини сўраганда: «И-е, осмондан тушганмисиз, ахир ҳозир янгича давр, ҳаккалаб юриш ҳозирги замон талаби-ку», — деб жавоб қилишди. Эртасига эса у бу одамларни иккала оёқлари билан бараварига сакраб — дуккалаб боришаётганларини кўрди. Бунинг сабабини сўраганда, «бу ҳам янги замон талаби», деган жавобни олади. Кўчада у «гур-р» этиб уёққа, «гур-р» этиб буёққа лўккиллаб чопаетган одамларни кўриб хайрон бўларди. Бир куни буёққа қараб юриш керак, дейишса одамлар лаққа тушиб шу томонга лўкиллашар, эртасига эса уёққа дейишса ўша ёққа қараб ҳаллослаб чопишаркан. Синдбод бунақанги лақма, ким нима деса ишонаверадиган, ўзининг ишонч-эътиқоди йўқ одамларни биринчи кўриши эди. Бир гал йўли тушиб қабристонга бориб қолди. Шунда у бир тўп одамларнинг бир қабрини очиб, ичидаги мурдани олиб бўйнига арқон солиб тепароққа осиб қўйиб, унга қараб нималардир деяётганини кўрди. Яқинроқ бориб қулоқ солса одамлар мурдага қараб: «Сен тирикклигингда неча унақа қилдинг, бунақа қилдинг, ундай қилсанг бўлмасмиди, бундай қилсанг бўлмасмиди», дейишиб дашном беришаётган экан. Синдбод бу антиқа манзарани кўриб ёқа ушлаб қолди.

Синдбод бу ажойиб ва ғаройиб оролда хайрсн бўлиб юраркан, ўз дўстларини қумсарди. Қўрқмас кемачи қаерда экан, эсон-омон қўниб олдимикан? Қўрқоқ кемачи билан ҳазилкаш Абуҳангома соғ-омон бормикан? Қанийди улар ёнида бўлса, кўнгли анча таскин топарди-да. Наҳотки, шундай яхши одамлар ҳалок бўлиб кетаверса?

Кунлардан бир куни у кўчадаги оломон орасида ҳеч нарсага кўшилмасдан чеккароқда турган одамни кўриб қолди. Дам уёққа, дам буёққа қараб ўпкасини қўлтиқлаб югуриб юрганлар орасида бемалол хаёл суриб турган бу одам ким бўлди экан? Ҳалиги кишининг эти бориб суягига ёпишган, эгнидаги кийимлари йиртиқ, соч-соқоли ўсиб кетган, ўзи ниҳоятда ҳорғин ва ғариб эди. Лекин унинг нимасидир танишга ўхшарди. Синдбод унга роса тикилиб қарадию кўзларига ишонмади: унинг рўнарасида турган одам — Қўрқмас кемачи эди! Хайрият, у тирик экан! Синдбод: «Абулборий, бу сенмисан? Тирикмисан, азизим!» — деганича дўстини бағрига босди. Қўрқмас кемачи: «Хожам!» — дедю ўпкаси тўлиб йиғлаб юборди. Улар қучоқлашиб кўришдилар. Бир четга чиқиб қайта-қайта кўришиб, ҳол-аҳвол сўрашдилар. Синдбод қўрқмас кемачини бир емакхонага олиб кириб меҳмон қил-

ди. Ниҳоятда озиб-тўзиб кетган Қўрқмас кемачи бир оз ўзига келдию бошидан ўтганларини айтиб берди. Ҳаммани шамол кўтариб кетганда у ҳам учибдию, лекин кўп ўтмасдан у мана шу оролнинг бир чеккасига тушибди. Тўппа-тўғри сувга тушганлиги учун тирик қолибди, сувдан чиқиб қирғоқ бўйлаб кета бошлабди. Йўлда у соч-соқоли ўсган бир одамга дуч келибди. У одам ерда ўтирган экан, Қўрқмас кемачини кўриб, «менга ёрдам бер», дегандек ишора қилибди. Қўрқмас кемачи «бу мажруҳ бўлса керак», деб ўйлаб уни елкасига миндирибдию сувдан ўтказиб қўйибди. Лекин елкасидаги одам сувдан ўтса ҳам тушмасмиш. «Ҳа, тушмайсанми?»— деса оёқлари билан унинг бўйинини қисиб, калласига урибди, нақ бўлмаса бўғиб ўлдириб қўяй депти. Қўрқмас кемачи нима қилишни билмасдан ганграб қолибди, қараса елкасида ўтирган одам эмас — ғирт алвастининг ўзи экан. У Қўрқмас кемачининг елкасига маҳкам ёпишиб олиб, сира тушмабди. Энди у қаёққа борса елкасидаги шайтонни олиб юришга мажбур бўлибди. Алвасти кемачининг елкасидан тушмасдан дарахтлардаги меваларни териб ерган, бирор ёғочни ушлаб оёғини бўшатмасдан бир оз мизғиб оларкан, Қўрқмас кемачини озгина бўлса ҳам дам олинга қўймас экан. Лаънати шайтон жуда жонига тегиб, уни ўлар ҳолатга келтирибди. «Хўш, ундан қандай қилиб қутулдинг?»— деб сўради Синдбод саб-сизлик билан. «Маст қилиб қўйдим»,— деди Қўрқмас кемачи ва кунлардан бир куни ичи бўш бир қовоқ топиб олганини, узумзор боққа кирганларида шайтонга билдирмасдан унга узум солиб ачитганини, буни кўриб қолган шайтон ундан қовоқни тортиб олиб, бор бўйича симирганини ва маст бўлиб бўшашиб қолганида шайтонни елкасидан олиб жарликка иритганини айтиб берди.

Улар тирик қолиб, бир-бирларини топганликларидан ич-ичларидан суюнишаркан шериклари Қўрқмас кемачи — Абулҳасан ва янги таниш — ҳазилкаш Абуҳангомани эслашди. «Шунча ўт-сувлардан тирик чиққан Абулҳасан наҳотки бу сафар ҳалок бўлган бўлса?»— деб ташвиш қилди Синдбод. «Хожам, хотирингизни жам қилинг, бақалогимиз тегирмонга тушса ҳам бутун чиқадиганлар хилидан, бу гал ҳам тирик топамиз,— деди Қўрқмас кемачи. — Аммо лекин осмонга учганда роса қўрққан бўлса керак». «Еш йигитчамиз қалай бўлди экан?»— деб сўради Синдбод. «Унга ҳам жин урмайди, мана қараб турасиз, хожам, ҳали замон уларни тирик топиб оламиз»,— деди Қўрқмас кемачи. «Айтганинг келсин, Абулборий»,— деди Синдбод. Улар шу тарзда ўзаро гаплашиб шарҳнинг катта майдони олдига бориб қолдилар. Майдонга тумонат одам йиғилган эди. Улар майдон ўртасидаги баланд минорага ишора қилишиб бир балолар дейишарди. «Ана холос, айтмабмидим,— деди Қўрқмас кемачи, — ҳув анови арқонга осилиб турган одамга қаранг, Абулҳангоманинг ўзги-

наси-ку!» Синдбод миноранинг қоқ белида арқонга осилганча кўзлари жовдираб турган йигитни таниди: у қизиқчи кемачи эди. Йигитча пастдаги одамлар билан нима ҳақдадир савол-жавоб қиларди. Синдбод билан Қўрқмас кемачи яқин келиб уларнинг гапларига қулоқ солишди. «Эй, номаълум киши, сен минорага қандай чиқдинг?» — деб сўрашди пастдан. «Мен чиққанам йўқ, осмондан тушдим», — деди Абуҳангома. «Осмонда нима қилаётган эдинг?» — деб сўрашди пастдан. «Учиб юргандим», — деб жавоб қилди Абуҳангома. «Нима, сен паррандамисан?» — деб сўрашди пастдан. «Йўқ, одамман, мана икки оёғим, икки қўлим бор, бошқа аъзоларим ҳам бор, ишсизмасанглар кўринглар», — деди Абуҳангома. «Одам бўлсанг осмонга қандай чиқдинг?» — деб сўрашди пастдан. «Чиққим келувди чиқавердим-да», — деб жавоб қилди Абуҳангома. «Бизда одамлар ерда юради», — дейишди пастдагилар. «Бизда осмонда ҳам юраверишади», — деди Абуҳангома. «Тагин сен ажина бўлмагин», — дейишди пастдан. «Йўғ-е, худо сақласин, ажинадан ўзим ҳам қўрқаман», — деди Абуҳангома. «Ё Худомисан?» — деб сўрашди пастдан. «Худонинг боласи бўламан», — деб жавоб қилди Абуҳангома. «Отанг, онанг қаерда?» — деб сўрашди пастдан. «Миноранинг тепасида», — деди Абуҳангома. «Нима қиляпти?» — деб сўрашди пастдан. «Нима қиларди, ухляпти», — деди Абуҳангома. «Худоям ухлайдими?» — деб сўрашди. «Нуқул ухлагани ухлаган, осмондаям ухлаб қолиб, мана келиб-келиб миноранинг устига тушдик», — деди Абуҳангома. «Сен ёлгон айтяпсан, сен ажина бўлишинг керак, ҳозир кўздан йўқол, бўлмаса тит-питингни чиқариб ташлаймиз!» — деб таҳдид қилишди пастдан. Абуҳангомага қараб тош отганлар ҳам бўлди. «Ҳой, нима қиляпсизлар, ахир одамга тегиб кетади ҳам демайсизлар, а», — деди Абуҳангома илжайиб. «Сен ўзи қанақасан? — дейишди пастдан. — Дам одамман дейсан, дам худо. Қайси бир гапингга ишонайлик?» «Иккаласига ҳам ишонаверинглар», — деди Абуҳангома. Шу пайт пастдагилар унинг одамми-одаммаслигини синаб, қўл билан ушлаб кўриб биласиз, дейишиб қолишди ва бир-бирларининг елкаларига миниб минорага кўтарила бошлашди. Тўқсон тўққизинчи одам устма-уст, елкамаелка бўлиб Абуҳангомага етай деб қолишди, ҳатто етиб унинг оёғини сийпалаб ҳам кўришди. «Вой, тегманглар, қитиғим келади!» — деб бақирди Абуҳангома. Аммо юқорига тирмашган оломон тобора унга дахл қила бошлади. «Оббо, ҳозир бир корқол юз беради-да, — деди Қўрқмас кемачи. — Биз аралашмасак бу оломон қилганини қилади». «Ҳозир қўлимиздан ҳеч нарса келмайди, — деди Синдбод. — Қўйиб берайлик-чи, бу ҳангомабоз бўш келмас». Шу пайт бирдан тепада нимадир гумбурлаб, минора қимирлаб кетди. Бир-бирига тирмашиб чиққанлар ерга дув тўкилишди. Пастдаги оломон қўрқиб топдек қотди. Тепадан бир гумбурлаган, бир пишиллаган то-

вуш эшитилар, минора аллақандай кучдан лапанглаб уёқ-буёққа бориб келарди. «Нима бу?»— деб сурашди пастдагилар бир оз ўзларига келгач. «Айтдим-ку, худонинг каттаси тепада ухлаб ётибди, деб. Бу унинг хуррак тортгани»,— деди Абуҳангома. «Айт унга, секинроқ хуррак тортсин, бўлмаса минорамизни ағанатиб юборади»,— дейишди пастдагилар. «Уни уйғотиш қийин»,— деб жавоб қилди Абуҳангома. «Майли, сизларга дахл қилмаймиз, фақат унга айт, ерга тушиб ухласин»,— дейишди пастдагилар. Абуҳангома рози бўлиб, аммо у қанча чақирмасин, арқонни қанча тортмасин тепадан жавоб бўлмади, Қўрқоқ кемачи уйғонмади. Шунда Абуҳангома айёрликка ўтди. Пастдагиларга қараб: «Сизларда сичқон топиладими?»— деб сўради. «Албатта топилади, омборларимизда сичқон демаган бижиб ётибди»,— дейишди унга. «Биттасини тутиб олиб келинглар»,— деди Абуҳангома. Унга битта сичқон келтириб беришди. Абуҳангома уни арқон бўйлаб юқорига қўйиб юборди. Сичқон пизиллаганича кўтарилиб, миноранинг тепасига кириб кетди. Зум ўтмасдан тепадан: «Вон дод, ўлдим!»— деган овоз эшитилди. Сачраб ўрнидан туриб кетган Қўрқоқ кемачи миноранинг тепасидан уёқдан буёққа югурарди. Унинг минорадан қулашига сал қолди. Бечора минорадан тушиш йўлини билмасдан питирларди. «Эй, бақалоқ, — деди унга Қўрқмас кемачи.— Тушолмас экансан, у ерга нимага чиқдинг?» Одамлар сичқондан қўрқадиган худодан кула-кула қар иккаларини нарвонлар келтириб, эҳтиёткорлик билан тушириб қўйишди. Ёски қадрдонлар яна дийдор кўришдилар.

Қўрқоқ кемачи осмонда учиб юрганида ҳақиқатан ҳам қаттиқ қўрққанми, ё бошқа сабабданми сал мақтанчоқроқ бўлиб қолибди. У икки гапнинг бирида: «Мен осмонда учиб юрганимда уни кўрдим, буни кўрдим»,— деб гапни гапга улар, бир сафар ҳатто: «Мен осмонда учиб юрганимда худони кўрдим, унинг ўзи мен билан шахсан гаплашди»,— деб юборди. Қўрқмас кемачи: «Қўйсанг-чи, бунақа олиб қочишларингни»,— деб қўл силтаб қўйди, аммо Қўрқоқ кемачи ўз билганидан қолмади. Шу пайт улар бир булоқ олдидан ўтиб қолишди. Булоқнинг суви қайнаб турса ҳам ўзи турли хас-хашак, ахлатлар билан тўлиб, юзи тўсилиб қолган эди. Қўрқоқ кемачининг сув ичгиси келдию ҳалиги хас-хашакларни бир оз тозалаб булоқ сувидан бир ҳовуч ичди. Ичдию шу заҳотиёқ чехраси очилиб, бошқача бўлиб қолди. «Э, мен ҳали ғирт ёлғон гапирган эканман, — деб қолди у.— Мени шамол осмонга учирганда ҳеч қанақа худони кўрганим йўқ, ўтакам ёрилгудек бўлиб қўрқиб, аранг пастлашиб, зўрға ўша минорага тирмашиб қўниб олган эдим. Ичганина ёлғон гапириб қўйганим учун хижолатман. Мени кечиринглар».

Булоқ суви ичилгандан кейинги бу ўзгаришдан ҳайрон бўлган шериклари ҳам сувдан ичиб кўришди. Ичган заҳотиёқ

Ўзларини енгил сезишиб, фақат ҳақиқатни гапирадиган бўлиб қолишди. Сиклбод ўзи ёлғиз қолганида дўстларини кам ўйлаганини эслаб хижолат бўлди, Қўрқмас кемачи эса Абулҳасанга: «Сенга кўпинча қўпол муомалада бўлардим»,— деб пушаймон қилди, Абуҳангома эса қизиқчилик қиламан, деб баъзан шерикларининг дилларини оғритиб қўйганлиги учун узр сўради. Улар Ҳақиқат булогидан оролликлар ҳам баҳраманд бўлишсин, деб кўзини очиб, юзини хас-хашаклардан тозалаб қўйишди. Лекин яна бир гал бу ердан ўтишганларида Ҳақиқат булогининг кўзи яна тўсилиб қолганини кўришди. Бу ердагиларнинг ҳақиқат суви билан унча иши йўқ эканлиги маълум бўлди.

Сайёҳлар бу сафар тушиб қолган мамлакатда ҳайрон қоладиган ишлар жуда кўп экан. Шунинг учун ҳам унинг номини Ҳайронистон дейишаркан. Масалан, бу мамлакатдаги эшакларнинг кўпининг қулоғи бўлмас экан. Бу узунқулоқ жонворларнинг нега бундайлигини суриштиришганда маълум бўлишича, кўчада эшак миниб юрган одам эшаги бошқаникидан орқароқда қолса, шартта қулоғини кесиб ташлар экан. Эшак эшакдан қолса қулоғини кес, деган мақол шу ердан чиққан экан.

Ҳайронистонликларнинг бир-бирлари билан саломлашишлари ҳам қизиқ экан. Улар бир-бирларига салом беришганда «ассалому алайкум» — «ваалайкум ассалом» деб ўтиришмас экан. Бунинг ўрнига тўппадан-тўғри: «Э, рўнарамда қаққаймай ўл»; «Ўзгинанг ўл»; «И-е, ҳалиям тирикмисан?», «Ўзинг гўрга кира қолмадингми?», «Нега сенинг кийганинг меникидан яхши?» «Ўзинг нега кафан кия қолмабсан?», «Қачон йўқ бўларкансан?», «Ўзинг қачон чириркансан?»— деб сўрашишаркан. Шуниси қизиқки, улар бу гапларни ниҳоятда назокату латофат, табассум навозисҳ билан айтишаркан. Уларнинг яна бир одатлари бор эканки, улар бир-бирлари билан саломлашиб сўрашганларида иккинчи қўлларида тош ушлаб туришлари шарт экан. Шундай қилинмаса айб саналаркан.

Сайёҳлар кўча-кўйларда қўлтиғига одам калласини қис-тирганча лўкиллаб от суриб бораётган миршабнамо амалдорларни кўриб ханг-манг бўлиб қолишди. Бу даҳшатли манзара тез-тез учраб турди. Кейин суриштиришса булар жаллодлар эмас, шунчаки чопарлар экан, аммо бирортасининг салласини олиб кел, деб буюрилса албатта калласини олиб келишаркан. Қош қўяман, деб кўз чиқариш ҳам бу ернинг оддий одати экан.

Яна бир қизиқ одатни кўриб сайёҳлар жуда ҳайрон қолишди. Ҳайронистонликлар бир-бирларини бўлар-бўлмасга тепкилашни яхши кўришаркан. Савдогар — савдогарни, кулол — кулолни, мешкобчи-мешкобчини, сартарош-сартарошни, мисгар-мисгарни, яъни ким қайси касбда бўлса ўз ҳамкасабасини бир тегиб ўтмаса кўнгли жойига тушмас экан. Гоҳ-

гоҳ улар йиғилишиб, бир ҳамкасабани ўртага олишиб, роса тепишиб хумордан чиқишаркан. Синдбод билан шериклари: «Булар бизни ҳам шунақа қилиб қолишмасайди», деб ҳадиксираб юришди. Лекин ҳайронистонликлар бошқа юртдан келганлардан ўлгундек қўрқар, фақат ўзларини ўзлари тепкилашар эканлар. Кўча-кўйда бирор четдан келган муҳожирни кўришлари билан тиржайиб, икки букилиб таъзим билан ўтишар, ундан бор-йўғини аяшмас, ўзлари оч юришса ҳам ўшаларга едирар, бор нарсаларини қўш қўллаб тутқазишар эканлар. Улар феъл-атворда ҳам, кўринишда ҳам худди қўйга ўхшашар эканлар, тўп-тўп бўлволиб, бир-бирлари билан такалашиб кетишаркан, аммо бирорта ҳамюртларининг калласини бировлар узиб кетишса ҳам бепарво томошабин бўлиб қараб туришаверар эканлар. Улар ўзаро иттифоқ бўлмаганликлари боисидан бу элнинг моли талон, юрти вайрон экан.

Ҳайронистонликлар яхши билан ёмоннинг, асл билан ясаманинг фарқига боришмас экан. Энг асл дуру гавҳарларни тупроққа қориб ташлаб, ясама-ялтироқ шишаларни азиз қилиб, бўйинларига тақиб юришаркан, сополни бошларига кўтаришаркану асл чиннининг қадрига етмас эканлар. Сайёҳлар кўча-кўйларда тупроққа қоришиб ётган асл ёқуту гавҳарларни кўриб жуда ачинишди.

Ҳаммасидан ҳам бу юрт подшосининг қилиқлари ғалати экан. У жуда ёш, одил подшо экан, халқнинг кўнглига қараб иш тутишга бел боғлаган экан. Кимки унинг ҳузурига кирса хурсанд бўлиб «Тила тилагингни»,— дер экан. Фуқаро бирор истагу хоҳиш билдирса, «албатта бажарилур»,— дер экан, аммо унинг амалдорлари подшонинг буйруғини бажаришмас экан, фуқаронинг тилаги қандай бўлса шундайича қолаверар экан. Шундай бўлса ҳам ҳайронистонликлар ўз подшоларини яхши кўришиб, уни «Тила тилагингни» подшо деб аташар эканлар.

Аммо бу ғалати одатларга қарамасдан Ҳайронистон жуда гўзал мамлакат эди. Унинг атрофини залворли тоғлар ўраб, дарёю, сою анҳорларида сув сероб, боғлари мевазор, далалари серҳосил эди.

Лекин бировнинг уйдан ўзингнинг чайланг яхши, бировнинг ёғлиқ нонидан ўзингнинг зогоранг яхши, деганларидек сайёҳлар Ҳайронистонда кўп яхшиликлар кўришса ҳам ўз ватанларини, ўз уйларини қумсашди, уёққа қайтиш орзусида яшашди. Лекин узоқ жой, кетиш осон эмас, шунинг учун улар ёрдам сўраб «Тила тилагингни» подшога мурожаат қилишди. Подшо уларни қабул қилиб, кутганларидек: «Қани мусофирлар, тиланглар тилақларингни», деди. Сайёҳлар ўз дардларини айтишди. «Тила тилагингни» подшо эшитиб ачиди, амалдорларини чақириб, «бу мусофирларнинг айтганлари бажо келтирилсин», деди. Лекин турган гапки, амалдорлар подшонинг олдида «хўп бўлади», дейишиб, кейин бажариш-

мади. Лекин сайёҳлар бу ишга қайта-қайта киришиб, охири кетишга рухсат ва кўмак олдилар. Оддий халқнинг ўзи сайёҳларни қўллаб-қувватлади. Ниҳоят, денгиз бўйига келиб, кемаларига ўтиришдию, «ўз юртим, қайдасан», деб йўлга тушишди. Мана, йўл юриб, йўл юришса ҳам мўл юриб улар ўз ватанларига яқинлашиб қолдилар. Синдбод, Қўрқмас кемачи, Қўрқоқ кемачи ва Абуҳангомалар бир-бирлари билан хайрлаша бошладилар. Шунда Абуҳангома охири ҳазилини қилди. У Қўрқоқ кемачига қараб: «Ана сичқон!» — деб юборди, Абулҳасан эса: «Сичқон? Қани сичқон?» — дедию қочаман деб денгизга ағанаб тушди. Бақалоқ полвонни сувдан аранг тортиб олдилар ва кула-кула хайрлашдилар.

Уйига эсон-омон етиб келган Синдбод энди ҳеч қачон саёҳатта чиқмасликка, тинчгина яшаб қарилик гаштини суришга астойдил қарор берди. Лекин унинг бу қарори қанчалик қатъий-қатъий эмаслигини ким билсин?

СУНГ СУЗ

Мард ва довжурак денгиз сайёҳи Синдбод ўзининг тинчгина яшаш аҳдидан қайтиб, яна саёҳатга чиқадими-йўқми — энди мен ҳам билолмадим. Унинг-ку яна саёҳатга чиққиси, узоқ-узоқларга сирли, ғаройиб ўлкаларга боргиси, кўз кўриб — қулоқ эшитмаган саргузаштларни бошидан кечиргиси келар, аммо-лекин қарилик, инсон умрининг абадий эмаслиги... Хуллас, Синдбоднинг бундан кейинги саёҳатлари тўғрисида аниқ бир нарса дейиш қийин.

Лекин, азиз китобхон, Сиз-чи, Сизнинг ўзингиз-чи?! Синдбод қилолмаган саёҳатларни энди Сиз қилинг, узоқ-узоқлардаги сирли соҳиллар, нотаниш мамлакатлар, ажойиб ва ғаройиб саргузаштлар Сизни кутяпти. Вақтни ўтказманг, тезда йўлга тушинг. Хоҳланг қитъалардан қитъаларга учинг, денгизлардан денгизларга сузинг! Хоҳланг осмону фалакларга кўтарилинг, баҳрўлмуҳитлар тубига шўнғинг! Хоҳланг ўтмишга саёҳат қилинг, хоҳланг келажакка пешвоз чиқинг! Бунинг учун қизиқувчан кўз, соф юрак, мардлик ва... озгина ҳафсала бўлса бас! Шундай саёҳату саргузаштларни бошидан кечирингки, булар келажакда бўлғуси авлодлар учун эртак бўлиб қолсин ва сизнинг ҳақингизда ҳам:

«Бир бор экан, бир йўқ экан, бир замонда...» деб эртак бошласинлар.

МУНДАРИЖА

СЎЗ БОШИ	8
БИРИНЧИ САЕҲАТ	5
ИККИНЧИ САЕҲАТ	19
УЧИНЧИ САЕҲАТ	33
ТУРТИНЧИ САЕҲАТ	48
БЕШИНЧИ САЕҲАТ	63
ОЛТИНЧИ САЕҲАТ	76
ЕТТИНЧИ САЕҲАТ	89
СЎНГ СЎЗ	103

Адабий-бадиий нашр

Мухтор Худойқулов

СИНДБОДНИНГ ЯНГИ САРГУЗАШТЛАРИ

(Замонавий эртаклар)

Ўзбек тилида

Рассом *А. Маҳкамов*

Расмлар муҳаррири *У. Солиҳов*

Техн. муҳаррир *Е. Толочко*

Босмахонага берилди 21.11.97 й.да Босинга 11.06.98 й.да рухсат этилди
Бўйи 60x90¹/₁₆. Шартли ёзма 6,5. Шарт. кр. отт. 7,0. Шартнома № 7-96.
Нашр. л. 678. Букюртма 4045. Жами 5000 нусxada. Баҳоси шартнома асосида.

Чўпон нашриёти. Тошкент, 700129. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси Давлат Матбуёт қўмитасининг 1-босмахонасида
босилди. 700002, Саябон 1-бек кўча, 2-уй.